

Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

**OBRAZ ŽENY
V MEMOÁROVÝCH PRÓZÁCH LENKY REINEROVÉ**

THE IMAGE OF A WOMAN IN LENKA REINEROVA'S MEMOIRS

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Anna Stejskalová

Autorka DP:

Martina Staňková

Čkyně 229, 384 81 Čkyně

český jazyk a literatura - dějepis

6. ročník, 2002 – 2008

prezenční studium

Měsíc a rok dokončení DP:

duben 2008

Motto:

"Kultura se tvoří v rodu už z dialogu a sporu, proměňuje se v nich a žije."

(Jaromír Loužil z knihy „O české a německé kultuře“)

Prohlášení o autorské práci

Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty
Univerzity Karlovy v Praze
Mgr. Jana Štepkalová, z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty
Univerzity Karlovy v Praze, vznik diplomové práce, včetně rady a připomínky,

Mgr.

Katedra germanistiky Pedagogické fakulty UK,

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze 18. dubna 2008

Martina Štepkalová

Motto:

„Mnohdy se myšlenka rodí až z dialogu a sporu, proměňuje se v nich a zaniká.“

(Jaromír Loužil z knihy „O české a německé kultuře“)

Mé poděkování patří

PhDr. Anně Stejskalové, z Katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty UK, za metodické vedení diplomové práce, cenné rady a připomínky,

dále

PhDr. Vieře Glosikové, CSc., z Katedry germanistiky Pedagogické fakulty UK, za cenné podněty v oblasti germanistiky,

Ing. Davidu Bednáři, za cenné podněty při pátrání po současných německy píšících spisovatelích,

Pražskému literárnímu domu německého jazyka za možnost četných studijních návštěv knihovny.

OBRAZ ŽENY V MEMOÁROVÝCH PRÓZÁCH LENKY REINEROVÉ

Úvodem	6
1. kapitola: PRAŽSKÝ KRUH	9
1. 1. Historické pozadí	9
1. 2. Problematika Pražského kruhu	11
1. 3. Struktura Pražského kruhu	18
2. kapitola: LENKA REINEROVÁ	26
2. 1. Život Lenky Reinerové v koloběhu dobového dění	26
2. 2. Místo Lenky Reinerové v naší současné literatuře	35
3. kapitola: OBRAZ ŽENY V MEMOÁROVÝCH PRÓZÁCH LENKY REINEROVÉ	40
3. 1. Hranice uzavřeny	40
3. 2. Sklo a porcelán	48
3. 3. Kavárna nad Prahou	58
3. 4. Bez adresy	62
3. 5. Všechny barvy slunce a noci	67
3. 6. Vůně mandlí	67
3. 7. Čekárny mého života	75
3. 8. Praha bláznivá	77
Závěrem	80

Návrh na didaktické využití	83
Příloha	85
č. 1 Projev Lenky Reinerové ke Dni obětí národního socialismu v německém Bundestagu, 25. ledna 2008	85
Prameny a literatura	89
Resumé	95
Anotace	96
Klíčová slova	97
Soupis zkratk	97

ÚVODEM

Ve své diplomové práci se zabývám obrazem ženy v tvorbě Lenky Reinerové. Ačkoli bylo o díle Lenky Reinerové napsáno již více diplomových prací, doposud žádná z nich se tematice ženy nevěnovala.

Důležitá je zde skutečnost, že tematika je zpracovávána na základě českých překladů autorčiných děl, původně psaných německy. Výjimku tvoří jen knihy *Hranice uzavřeny* a *Barva slunce a noci*, jež byly původně napsány v češtině, dále čtveřice příběhů *Sklo a porcelán*, jež sice v němčině napsána byla, avšak do češtiny ji přeložila samotná autorka, a povídka „Nikomu ani muk“ ze souboru *Vůně mandlí* rovněž původně napsána česky; také povídky „Na cestě s Franzem Schubertem“, „Zablácené boty“, „Sklo a porcelán“ a „Vůně mandlí, pirátský šátek a zelené kruhy“ přeložila z německého originálu do češtiny autorka. Překlady knih a povídek zde neuvedených jsou dílem Jany Zoubkové a Olgy Walló. Všechny překlady autorka autorizovala a mnohdy je podle svých představ dodatečně upravila.

V souvislosti s českou verzí autorčiných děl je rovněž důležitá okolnost, že ne všechna česky vydaná díla korespondují s původní německou verzí. Některá vznikla tak, že autorka pro účely českého vydání německé texty vybrala a přepracovala či upravila. Všechny zásahy do díla jsou však autorčinou volbou, a tudíž i dílem jejím.

Protože v diplomové práci vycházím nejen z česky napsaných Reinerových děl, ale také z překladů, je práce určena primárně, nikoli však výhradně českému čtenáři. Z tohoto důvodu, i proto, že česká díla nekorespondují vždy v plném rozsahu s německými, jsou všechny citace uváděny v české verzi, příp. v českém originále.

Kniha *Ze dvou deníků*, kterou autorka napsala se svým manželem Theodorem Balkem, není v diplomové práci interpretována z několika důvodů. Tato kniha, ač nezapře vzpomínkový charakter, se od ostatních memoárových próz výrazně odlišuje silnou tendencí k reportážnosti. Takřka jen nepatrný beletristický nádech a důraz na reportážní pojetí způsobují, že zde pro obraz ženy není místo. Druhou okolností je skutečnost, že tuto knihu nenapsala autorka sama, nýbrž je jejím spoluautorským počinem.

Specifický oddíl diplomové práce tvoří knihy *Barva slunce a noci* a *Všechny barvy slunce a noci*, reflektující stejnou tematiku, ale s tím rozdílem, že druhá kniha je doplněním první. Aby se interpretace neopakovaly a nenabývaly fádnosti, podávám je společně a snažím se o jejich srovnání.

Interpretace próz se na první pohled mohou zdát podobné. Důvodem je fakt, že ústřední ženskou postavou je často táž žena anebo ženy v nich zobrazené jsou nositelkami stejných či blízkých charakterových vlastností.

Metody, jež používám, jsou trojího druhu. První je přímá charakteristika, jež je nejčastěji vyvozena z příběhu, tj. z jednání postavy, jejích postojů a názorů, případně z vyprávění o nich. Mnohem méně je přímá charakteristika odrazem přímých charakteristik uvedených v dílech. Druhou metodou je charakteristika nepřímá, z níž se obraz ženy odvíjí. Důležité místo při interpretaci děl zaujímá tedy i stručné seznámení s obsahem, bez něhož mnohdy nelze ženu nepřímo charakterizovat. Třetí metodou je srovnání umožňující charakterizovat ženu v konfrontaci s ženami jinými.

Vstupní část diplomové práce tvoří kapitoly „Pražský kruh“ a „Lenka Reinerová“. Kapitulu „Pražský kruh“ zařazuji proto, že se bezprostředně vztahuje k autorce, která je jeho poslední členkou. Tematika je pojímána jako problém a jejím cílem je ukázat, jak obtížné je teoretické uchopení pojmu Pražský kruh, jak je pojem sám o sobě problematický. Dílčím cílem je pak vyvodit jisté závěry, jež lze i přes zmíněnou určitou problematičnost Pražského kruhu formulovat. Základní výchozí literaturou je *Pražský kruh* Maxe Broda a studie *Literární tvorba Pražské školy. Die Dichtung der Prager Schule* H. G. Adlera.

Kapitolu „Lenka Reinerová“ tvoří autorčina biografie a zařazení Reinerové do naší současné literatury. Biografie autorky je sestavena na základě sekundární literatury a informací uvedených v jejích memoárových prózách. Sekundární literatura vztahující se k této kapitole je takřka výhradně časopisecká (rozhovory s autorkou) anebo ji tvoří novinové recenze (řidčeji je použit ještě jiný zdroj, viz Literatura, s. 93), neboť o Lence Reinerové pojednává pouze jedna odborná studie (kromě diplomových a dizertačních prací), jíž je doslov Václava Maidla k prvnímu vydání knihy *Bez adresy*, a žádné knihy o autorce dosud napsány nebyly. (O autorčin portrét se pokusil Pavel Kosatík v knize *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*.) Smyslem

oddílu „Místo Lenky Reinerové v naší současné literatuře“, je ukázat autorčinu osobní i literární výjimečnost a podat všestranný náhled na její zařazení a označení.

Jádrem diplomové práce je kapitola „Obraz ženy v memoárových prózách Lenky Reinerové“. Jejím smyslem je podat specifický obraz ženy v jednotlivých prózách a na jeho základě vyvodit obraz obecný. Cílem, jenž jde ruku v ruce s touto snahou, je ukázat rovněž dosud neprezentovanou tvář autorky, která je díky autobiografičnosti svých děl jejich nejvýraznější ženskou postavou.

Tuto kapitolu uzavírá oddíl „Praha bláznivá“, ačkoli by tato kniha měla podle zvoleného chronologického hlediska předcházet dosud poslední autorčině vydané knize *Čekárny mého života*. Zakončením hlavní kapitoly oddílem tematicky se vztahujícím k Praze se diplomová práce symbolicky uzavírá, neboť právě pražskou tematikou, ačkoli jiného obsahu, práce začíná.

První kapitola

LITERATURA PRAŽSKÉHO KRUHU

1.1. Historické pozadí

„Chytili jsme divné století. To je typické pro celou mou generaci. Narodili jsme se za první světové války a nezažili jsme něco jako bezstarostné mládí, protože se vzápětí přiblížila druhá světová válka a fašismus se všemi jeho strašlivými důsledky. Nevybrali jsme si to. Přišlo to samo a my v tom museli nějakým způsobem fungovat.“¹

Německá literatura českých zemí výrazně spoluutvářela celkovou podobu české literatury a stala se její nedílnou součástí. V Praze zesílil význam německé literatury obzvláště v 19. století, přičemž druhá polovina tohoto století byla obdobím literárního působení mnoha významných německy píšících spisovatelů a dobou narození těch, kteří byli literárními historiky také později umístěni do pomyslného pantheonu německy psané literatury českých zemí a svou tvorbou utvářeli její charakter nejen na sklonku století devatenáctého, ale i na počátku století nového.

Na konci 30. let 20. století však hvězda pražské německé literatury začala blednout. Příčinou byla stále výraznější Hitlerova diktátorská a fanatická nehumánní moc, jež mimo jiné začala tvrdě diskriminujícím způsobem vystupovat vůči Židům tvořícím tehdy převážnou část pražské německy psané literatury. Až do poloviny 30. let 20. století nebylo pro mnohé lidi vůbec důležité, že jsou Židé. Příslušnost k židovskému etniku si mnohdy takřka neuvědomovali. Pokud nebyli sionisty či židovské vědomí v nich nebylo soustavně pěstováno, považovali se většinou za Čechy či Němce. Lenka Reinerová v této souvislosti uvedla:

---

¹ Z rozhovoru s Lenkou Reinerovou. Poláček, Tomáš: Lenka Reinerová, Pražačka s neuvěřitelnou výdrží. MF DNES, 11. 5. 2006.

„Třeba já jsem si až do polovičky třicátých let vůbec nebyla vědoma toho, že jsem Židovka – to začalo hrát roli až v době, kdy štěkal každý den Hitler v rádiu proti Die Tschechei. Abyste pochopil – naše generace měla divné mládí. Místo, abychom šli na rande, tak jsme jeli do Sudet agitovat proti nacistům. Kamarádi odjížděli bojovat proti Francovi do Španělska a můj přítel, advokát, tam dokonce zemřel.“¹

Nástup nacismu v Německu nenechal chladnými ani příznivce nacismu v tehdejším Československu. Hitlerova uzurpace moci a nechvalná propagace nacistických ideologií otevřela prostor nacistickým myšlenkám, doposud čekajícím na možnost projevit se a prosadit i zde. Ačkoli nacismus zvítězil jen na několik let, protože násilně vytvořený Protektorát Čechy a Morava v roce 1945 zanikl, německy psaná literatura v českých zemích se již z politických událostí 30. a 1. poloviny 40. let nevzpamatovala. Většina Židů, tvořících jádro pražských německy píšících autorů, byla cíleně likvidována v nacistických koncentračních a vyhlazovacích táborech. Německy psaná židovská literatura se vytrácela tak, jak postupně umírali její tvůrci. Kdo nestačil včas emigrovat, většinou zemřel ve vyhlazovacím táboře. Další ránu české německy psané literatuře zasadil poválečný odsun Němců.

Ačkoli kontinuita české německy psané literatury utrhla dvě doslova zničující rány, zcela přetrhána nebyla a trvá. Především pražská německá literatura přežila v tvorbě malého počtu těch, kdo přečkali veškeré politické zvraty a útisky nacistů i komunistů. Tradici české německy psané literatury však utvářejí a pomáhají udržovat i ti, pro něž se německý jazyk z různých důvodů stal druhým jazykem „mateřským“ a nástrojem literární tvorby.

---

¹ Z rozhovoru s Lenkou Reinerovou. Rudiš, Jaroslav: Lenka Reinerová: Člověk se nesmí litovat. Ani vteřinu. Právo, 17. 5. 2006.

1.2. Problematika Pražského kruhu

Závěr 19. století je z literárněhistorického hlediska pro pražskou německou literaturu zásadní. Objevují se němečtí spisovatelé, kteří nemají již pouhý lokální význam, nejsou svou tvorbou známi jen úzkému okruhu zasvěcených a jejichž díla už nenesou punc jistého amatérismu. Koncem 19. století probíhá ve zdejším německém literárním prostředí „proměna“¹, která již svým názvem předurčuje éru nejznámějšího německy píšícího spisovatele u nás, Franze Kafky, a činí z Prahy a její německé literatury skutečný fenomén. Slavná éra pražské německé literatury, tehdy díky svým příslušníkům již vnímané jako instituce, začala psát svou úctyhodnou a napínavou historii. Vzniká seskupení v literární historii později známé jako Pražský kruh.

Pražský kruh, někdy rovněž zvaný *Pražský německý kruh*, příp. *pražská škola*², se významně podílel na vzniku a profilaci již zmíněného fenoménu pražské německé literatury. Ne všechna uvedená označení pražských německy píšících spisovatelů však vystihují jejich uskupení výstižně. O nepřesnosti názvu hovoří již Max Brod ve vzpomínkové knize *Der Prager Kreis* (1966, Pražský kruh, 1993).

„Už nějaký čas se mluví o „pražské škole“. Myslím, že ten pojem není dost výstižný. Ke škole přece patří učitel a také nějaký učební program. My jsme neměli ani jedno ani druhé. Proto jsem záměrně zvolil označení volnější, rozkolísanější a zamlženější. Raději mluvím o „Pražském kruhu.“³

V preferenci označení pražského uskupení německých spisovatelů jako Pražský kruh lze s Maxem Brodem plně souhlasit. Jeho příměr ke škole a její organizaci je trefou do černého. Ba co víc, pojem „pražská škola“ může asociovat i jiné uskupení, než jaké pražští němečtí spisovatelé ve skutečnosti tvořili. Označení „pražská škola“ jistě rovněž asociuje tzv. Pražský lingvistický kroužek, založený v Praze roku 1926⁴. Tato Pražská

¹ Proměna (1929; Die Verwandlung, 1915). Podle samotného Kafky začíná jeho skutečná tvorba právě touto novelou (Kneidl, 133).

² V různých studiích či odborných knihách lze najít pojmy „pražská škola“ a „Pražský kruh“ napsány různým způsobem. Jelikož však označení pražská škola nenáleží jen Pražskému kruhu, nýbrž také Pražskému lingvistickému kroužku, považuji jej za obecný, a píši tak s počátečním písmenem malým. Pražskému kruhu značícímu jednu entitu pak patří počáteční písmeno velké.

³ Brod, Max.: Pražský kruh. I. vyd. Akropolis, Praha 1993, s. 16. Originální verze textu je německá.

⁴ Pražský lingvistický kroužek byl sdružením jazykovědců a literárních historiků usilujících o strukturálně funkční výzkum jazykových a literárních jevů.

škola však byla vybudována na společném programu, s nímž a na základě něhož vůči české i zahraniční odborné veřejnosti její členové jednotně vystupovali. Programové zakotvení však pražským německým spisovatelům chybělo, jak ostatně konstatuje také Max Brod. Z těchto důvodů je Pražský kruh jakožto označení pražských německy píšících literátů výstižnější, a tedy i vhodnější.

Rovněž definici Pražského kruhu nelze zcela jednoznačně vymezit. Závisí totiž na spisovateli či literárním historikovi, jak na pražské německé autory nahlíží. Interpretaci Pražského kruhu lze tudíž považovat za problematickou.

Základním charakterizačním rysem Pražského kruhu je jeho utváření pražskými německy píšícími spisovateli. Tuto kratičkou interpretaci však samozřejmě nelze považovat za dostačující, a tedy definitivní. Nabízí se otázka, zda do Pražského kruhu zahrnout všechny německy píšící spisovatele působící v Praze, a to bez jakéhokoli dalšího doplnění týkajícího se kupř. charakteru jejich tvorby, či naopak, zda v této souvislosti další možná dílčí hlediska zohledňovat.

Do jisté míry je již problematické definovat samotné pražské německy píšící autory. Jsou jimi jen ti, kteří v Praze žili, tvořili a Prahu ve své tvorbě refleктоvali, či ti, kteří zde žili, nějaký čas působili a po odchodu (z jakýchkoli důvodů) do zahraničí se Prahou i nadále literárně zabývali? Lze mezi ně také zahrnout německé autory narozené v Praze, kteří se po svém odchodu pražské tematice již nevěnovali? Nebo dokonce i takové německy píšící autory, kteří v Praze nikdy nežili, nepůsobili, ale jichž se pražská tematika jakýmkoli způsobem dotýká?

Klademe-li si tyto otázky, důležitým hlediskem pro jejich relevantní zodpovězení je němčina jako mateřský jazyk. Za členy Pražského kruhu byli a jsou tradičně považováni ti, jejichž mateřský jazyk byl či je německý. Opomeneme-li však pro tuto chvíli tento signifikantní znak a podíváme-li se čistě jen na označení „pražští němečtí spisovatelé“ či označení „pražští spisovatelé německého jazyka“, primární dedukcí jistě bude, že jimi byli spisovatelé pocházející z Prahy či zde působící a zároveň píšící v německém jazyce. Tvzení „píšící v německém jazyce“ ovšem nabízí další varianty. Buď jimi byli autoři s němčinou jako jazykem mateřským (tedy jazykem matky) a zároveň jazykem, kterým běžně mluvili ve svých domovech a svém okolí, anebo jimi mohli být i ti, pro něž německý jazyk mateřštinou nebyl, později si jej však z různých důvodů osvojili

natolik, že jím hovořili a v něm také tvořili. Případně, aniž by jím převážně hovořili, německý jazyk se pro ně stal jazykem literárním, tedy jazykem tvorby jejich literárních děl.

Německý jazyk, představující jedno ze zásadních hledisek při snaze definovat Pražský kruh, tím tedy do jisté míry rovněž nabývá na problematičnosti. O to více lze toto hledisko považovat za problematické, čím více se přibližujeme k tvorbě současných, či nedávno ještě žijících, německy píšících pražských autorů. Kromě Lenky Reinerové, jejíž mateřštinou je němčina, již se v rodině také mluvilo, již současný Pražský kruh nereprezentuje žádný jiný autor. Jsou tu však čeští autoři, kteří německy píší, neboť se s tímto jazykem v důsledku svých životních zvrátů a zkušeností sžili a kontinuitu německy psané literatury zachovávají. Je však možné je do Pražského kruhu zařazovat?

Zcela jednoznačné vymezení Pražského kruhu je tedy skutečně obtížné. Max Brod, který v knize *Der Prager Kreis* podává historii tohoto uskupení, se jasnější úvodní teoretické definici vyhýbá. (Jde však o knihu vzpomínkovou, nikoli odbornou literárně historickou, proto je otázka jejího řešení jen na autoru samotném.) Jako jádro Kruhu určuje samotný „Pražský kruh“, který také nazývá „vlastní Pražský kruh“ či „užší Pražský kruh“ a kterému předepisuje tři generace, za něž pak teprve staví tzv. „širší kruh“. Ačkoli Max Brod nepodává jednoznačnou definici uskupení, zahrnuje do něj:

„všechny z Prahy pocházející, tam podstatně působící nebo alespoň s tímto městem úzce spjaté tvůrčí literáty s německou mateřštinou z rakouského kulturního okruhu, kteří se narodili přibližně v letech 1850 až 1910 a od konce 19. století až do nacistické okupace alespoň po nějakou dobu působili v Praze.“¹

Z hlediska okruhu lidí patřících k Pražskému kruhu narážíme na další nesrovnalost, již je Brodovo přiřazení Marie von Ebner- Eschenbachové (1830 - 1916; žijící mimo jiné ve stejnou dobu jako František Josef I.). Marie von Ebner-Eschenbachová se totiž v Praze nenarodila, pražskou tematikou se ve své tvorbě nezabývala a ani zde nepůsobila. Výše uvedená hlediska pro zařazení do Kruhu, jež vymezil H. G. Adler, nejsou tedy u ní splněna a důvody k jejímu členství musí Brod spatřovat zcela jinde.

---

¹ Adler, H. G.: Literární tvorba Pražské školy. Die Dichtung der Prager Schule. 1. vyd. Barrister Principal, Brno 2003, s. 9. Originální verze textu je německá.

Eschenbachové román *Das Gemeindekind* (1887, Obecní dítě, 1902), a zvláště však *Bozena* (1876, Božena, 1922) jsou ceněny nejen Brodem, nýbrž i literárními historiky¹. V prvním případě je hlavním hrdinou osudem zkoušený český chlapec a v případě druhém česká služka, jejíž charakter autorka výstižně vykreslila. Český „živel“ Eschenbachová velmi dobře znala z doby svého pobytu na Moravě (ostatně sama byla vychovávána českými chůvami, což zmiňuje i Brod a což byl mimo jiné jev tehdy zcela přirozený) a české téma ve své tvorbě reflektovala. Patrně právě z těchto důvodů a pak pro autorství ceněného románu *Božena*, jež Brod považuje za reprezentativní, Eschenbachovou do „svého“ Kruhu zařadil. Ačkoli se v Brodově podání z hlediska kvality tvorby stává tato spisovatelka reprezentativní členkou Kruhu, toponymické hledisko (sepětí s Prahou) je tím narušeno.

Vrátíme-li se ke snaze formulovat definici Pražského kruhu, můžeme jistě zmínit Josefa Mühlbergra, jenž ve svých *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen 1900-1939* (1981, Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939, 2006) razí tezi, že o příslušnících Pražského kruhu lze hovořit jen tehdy, je-li předmětem jejich „zpěvu“ vždy „píseň českého lidu“.²

Tento názor u Maxe Broda nenacházíme. Josef Mühlberger i Max Brod se však shodují, že rozdíly mezi jednotlivými spisovateli jsou natolik velké, že jen ztěžka jim lze přiřadit společné charakterizační rysy. Co je ale všem německy píšícím pražským autorům společné, je pražské, v širším smyslu české prostředí, a to bez ohledu na to, zda se v jejich díle odráží pozitivně či negativně.

K definici Pražského kruhu se však váže další problematický jev. Je jím časové určení Kruhu, zvláště časové určení jeho počátku. Max Brod jde svým tvrzením „*směle můžeme jít zpět až k roku 1830, kdy se narodila Marie von Ebner-Eschenbach*“³ hlouběji do historie, než činí jiní, kteří počátky Kruhu kladou zpravidla k 90. létům 19. či na počátek 20. století. Kupříkladu v katalogu výstavy *Kde domov můj..., Wo ist meine Heimat...* (viz přehled literatury) je zrození fenoménu pražské německé literatury

¹ Kosatík, Pavel: Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy. 1. vyd. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001, s. 54, 56

² Mühlberger, Josef: Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939. 1. vyd. Albis international, Ústí nad Labem 2006, s. 126

³ Brod, Max.: Pražský kruh. 1. vyd. Akropolis, Praha 1993, s. 16. Originální verze textu je německá.

spatřováno v roce 1894, kdy byl vydán Rilkův lyrický cyklus *Oběti lářům*, v němž Rilke prezentuje údajně čistou, euforickou a zcela harmonickou „česko-německou symbiózu“:

„Národnostní rozmršky a politické napětí, které byly cítit již velice intenzivně i v Praze devadesátých let, a které mohly vést až k politickým vraždám, jsou zde nejen ignorovány, nýbrž dokonce vědomě popírány.“¹

Za jádro fenoménu pražské německé literatury jsou však autory považována až léta následující, charakteristická „sociálně-politickými okolnostmi v době vzniku děl autorů tzv. Pražského kruhu před první světovou válkou a za první Československé republiky.“² Pražský kruh je zde jednoznačně definován jako skupina pražských německých autorů, kteří přibližně od roku 1900 až do 30. let 20. století žili a tvořili v Praze. (V tomto pojetí tedy do Pražského kruhu nepatří ti, kteří v Praze vůbec nežili. Svým způsobem tak jde o přísnější vymezení Kruhu, než jaké razil Max Brod.)

Jinou interpretaci podává také Pavel Kosatík, jenž do Pražského kruhu zařazuje až ty německé autory, kteří byli spojeni s kavárnou Arco. V ní totiž spatřuje nástup nové literární generace. Podle Kosatíkových slov dosáhla pražská německá literatura vrcholu až v tomto období. Protože Kosatík uvádí kavárnu Arco jako hlavní literární stanoviště pražských německých spisovatelů od roku 1907 (do té doby byly pro německé autory významnější kavárna Renaissance či podnik Central)³, můžeme z jeho tvrzení vyvodit počátky Pražského kruhu právě v tomto roce.

Josef Mühlberger klade nástup nových mladých literátů, za něž považuje Franze Werfela, Franze Kafku a Maxe Broda, k roku 1913, kdy vyšla ročenka Arcadia, redigovaná Maxem Brodem.⁴ Mühlberger rovněž hovoří o starší generaci, ne však výslovně o starší generaci Pražského kruhu, jako to činí kupř. Max Brod ve svých vzpomínkách. Ani u Mühlbergera se však nelze dopátrat jednoznačnějšího vymezení Pražského kruhu. Jürgen Serke (*Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární*

^{1,2} Kde domov můj... - Wo ist meine Heimat... Stopy německo-české vzájemnosti v 19. a 20. století. Katalog výstavy. 1. vyd. Dresden, Praha 1999, s. 36

³ Kosatík, Pavel: Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy. 1. vyd. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001, s. 126, 127

⁴ Mühlberger, Josef.: Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939. 1. vyd. Albis international, Ústí nad Labem 2006, s. 127

krajinou, Praha 2001) naopak zcela jasně klade počátky Kruhu k Maxu Brodovi, Felixu Weltschovi a Franzi Kafkovi. K Pražskému kruhu také tradičně přiřazuje Oskara Bauma a Ludwiga Windera, jenž v Kruhu zaujal po Kafkově smrti jeho místo.¹

Ačkoli jsou počátky Pražské kruhu do jisté míry „zamlžené“ a stanovení počáteční časové hranice tohoto seskupení i jeho fenoménu není zcela jednotné, v časovém určení jeho konce a vymezení okruhu lidí k němu patřících se literární historikové obvykle shodují více. Za konec pražské německé literatury a Pražského kruhu je zpravidla označován rok 1945. I toto časové vymezení je však do jisté míry ošidné.

Pokud má být koncem činnosti pražských německých literátů uvedený rok, pak lze jít zpětně až k roku 1939 (jak to ostatně někteří interpretující činí), konkrétně k 15. březnu tohoto roku, kdy vznikl Protektorát Čechy a Morava a kdy začali být Židé, ve 30. letech 20. století většinová část autorů pražské německé literatury, soustavně perzekuováni. Někteří z nich odešli ještě před 15. březnem do exilu (kupř. Max Brod do Polska a odsud do Palestiny, kde se usadil v Tel Avivu; přesto těch, kteří odešli, zachránili se tak a v zahraničí dále tvořili, bylo podstatně méně než těch, kterým se druhou světovou válku nepodařilo přežít), další opustili zemi krátce po tomto tragickém dnu, čímž se rovněž zachránili. Ti, kdo zůstali, byli vystaveni nepříznivému, ve většině případů tragickému osudu (skončili v koncentračních táborech). Dá se říci, že zázemí Pražského kruhu se násilným nacistickým zásahem rozpadlo, neboť Pražský kruh ztratil mnoho z těch, kteří jej pomáhali utvářet.

Pokud však nepovažujeme skutečnost, že německým autorům se již počátkem války rozpadlo jejich pražské literární zázemí, za směrodatnou, dá se rovněž říci, že Pražský kruh a pražská německá literatura přežily. Přežily totiž v těch, kdo nadále tvořili, i když daleko od své vlasti či Prahy, s níž byli spjati (bez ohledu na to, zda se tito spisovatelé po válce do vlasti vrátili či nikoli). Pokud i nadále zpívali „píseň českého lidu“, tedy pokud se i nadále věnovali české tematice, kontinuita pražské německé literatury zůstala v jejich tvorbě zachována.

Kontinuitu pražských autorů německého jazyka lze však v širším smyslu spatřovat i u těch, jimž se podařilo hrůzy války přežít, po válce žili i působili mimo vlast a své

---

¹ Serke, Jürgen: *Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární krajinou*. 1. vyd. Triáda, Praha 2001, s. 409

dosavadní literární tematice se již nevěnovali. Protože otřesná léta války povětšinou zcela zásadně „zamíchala kartami“ jejich životů, reflexe těchto let a všeho s nimi spojeného byla zcela přirozená. Kontinuita by v případě těchto autorů byla zastoupena jimi samotnými, neboť jako dřívější členové Pražského kruhu s ním zůstávají spjati i nadále.

Třebaže je celková zevrubnější definice Pražského kruhu problematická, Pražský kruh je tvořen autory, jimž lze přiřadit následující charakteristiky:

- pražský původ, život a tvorba v Praze; výraznější zdejší tvorba či užší sepětí s Prahou;
- němčina jako mateřský jazyk;
- život v časovém rozmezí od 2. poloviny 19. století (tj. přibližně od roku 1850) do současnosti.

1.3. Struktura Pražského kruhu

V tomto oddílu se při snaze strukturovat Pražský kruh opírám o studii *Der Dichtung der Prager Schule* (1977, česky Literární tvorba Pražské školy, 2003) pražského německého literáta H. G. Adlera¹ a samozřejmě o již vícekrát zmíněnou práci *Pražský kruh* Maxe Broda.

Ačkoli Adler vychází ve své stati z Brodovy vzpomínkové knihy *Pražský kruh*, jeho členění zcela nepřebírá, neboť strukturu Pražského kruhu člení podle jiných hledisek, věcněji a přehledněji. Struktura Pražského kruhu, kterou uvádím zde, však zcela nepřebírá ani Adlerova tvrzení a zejména v interpretaci Brodova členění do skupin zaujímá jiné stanovisko než Adler. Ačkoli je tato struktura obrysem struktury Adlerovy, je doplňována a směrem k současnosti aktualizována.

Max Brod hovoří v souvislosti s Pražským kruhem o tzv. „Sálu předků“, „Třetí generaci před 'užším Pražským kruhem'“, dvou „pologeneracích předcházejících dobu 'užšího Pražského kruhu'“, „užším Kruhu“ a poté „Kruhu širším“. Ačkoli se obvykle „předci“ nepovažují za členy patřící do jistého uskupení právě proto, že stojí před „něčím“ a ne uvnitř, a neměli by být tedy považováni za členy ani v případě Pražského kruhu, Max Brod v úvodu své knihy jasně konstatuje, že v případě okruhu lidí, rozptylu skupiny a jeho časového vymezení lze „směle“ jít až k roku 1830 a k Marii von Ebner Eschenbachové, a uvádí i další „předky“ Kruhu. Ačkoli tyto autory nazývá předky, z jeho konstatování spíše vysvítá, že tento „předvoj“ autorů tvoří rané počátky Pražského kruhu. Přestože jsou jeho počátky nejasné, pro představu jejich možného obrazu jsou tito předci, tvořící jeho zárodek, uvedeni i zde.

K Brodem vymezeným pěti skupinám (podle Adlera, nezohledňujícího Brodův „Sál předků“ čtyřem), jež mají mnohdy posuvné, vzájemně se překračující mantinely, je pak přirazeno dalších pět skupin: čtyři z nich Adler vytváří na základě přibližně stejného věku autorů a skupina poslední je zde vytvořena zcela nově.

---

¹ Jméno H. G. Adlera (1910 - 1988) se tradičně píše s iniciály. Je tak respektována Adlerova snaha nepřipomínat svými jmény Hans Günther jméno Adolfa Eichmanna, jenž se tak rovněž jmenoval. H. G. Adler, německý prozaik, lyrik a esejista, léta 1941-1945 prožil v Terezíně a Osvětimi. Z hrůz války se nikdy nevzpamatoval. V roce 1945 se vrátil do Prahy, avšak kvůli zdejšímu totalitnímu režimu emigroval do Anglie. Takřka všechna svá poválečná díla věnoval tematice koncentračních táborů, židovství a tematice sociologické (Serke, 331-332).

Data narození autorů, jež Brod ke Kruhu řadí (i s jeho „předky“), leží vskutku většinou mezi léty 1850 – 1925 (Adler). Ještě před rokem 1850 se však narodili Alfred Meissner (1753), Karel Postl-Sealsfield (1793), Josef Popper-Lynkeus (1838), Bertha von Suttner (1843), Alfred Klaar (1848), Fritz Mauthner (1849) a Josef Willomitzer (1849). Po roce 1925 pak Franz Wurm (1926) a Hanna Demetzová (1928).

Vedle Brodových skupin, tak jako i Adlerových dalších, vymezil Adler autory, které ani Max Brod, ani Adler samotný nespojují s žádnou z výše zmíněných literárních družin. Protože není možné zařadit je do určité skupiny, příp. je jejich zařazení obtížné, lze tyto autory chápat jako určité solitéry. Jde zejména o Alfreda Kubina (1877-1959), Egona Erwina Kische (1886-1948), Ernsta Sommera (1888-1955) a Paula Kornfelda (1889-1942).

Vzhledem k tomu, že lze Pražský kruh jen těžko striktně vymezit a jeho mantinely jsou skutečně pohyblivé, není troufalství, pokud jde o následující strukturu, být jeho jediným a správným obrazem, nýbrž být pouze jedním z možných obrazů jeho podoby.

První skupinu (tzv. předky) tvoří podle Broda následující německy píšící autoři:

Alfred Meissner (1753 – 1807), Karel Postl-Sealsfield (1793-1864), Bertha von Suttnerová (1843-1914) a podle Adlera Josef Popper-Lynkeus (1838-1921) a Fritz Mauthner (1849-1923). Členství Marie von Ebner Eschenbachové zůstává otázkou.

Druhou skupinu německy píšících autorů (první podle Adlera) tvoří spolek Concordia, mezi jehož členy patřili:

Josef Willomitzer (1849 - 1900), Heinrich Teweles (1856 – 1927), Friedrich Adler (1857 – 1938), Hugo Salus (1866 – 1929), Emil Faktor (1876 – 1942) a Gustav Meyrink (1868 – 1932). Z nejasných důvodů sem H. G. Adler nepřirazuje Alfreda Klaara (1848-1927), ač Concordii založil. Generačně však do této skupiny řadí Fritze Mauthnera (1849 – 1923).

Spolek Concordia (Verein deutscher Schriftsteller und Künstler in Böhmen Concordia; Spolek německých spisovatelů a umělců v Čechách Concordia), jehož název původně patřil již rozpadlému spolku ze čtyřicátých let, byl nově založen roku 1871 a byl prvním sdružením pražských německých spisovatelů. Vznikl v důsledku oslav osmdesátých

narozenin rakouského dramatika Franze Grillparzera. Shromáždění představitelů z Prahy, kteří se cítili vylučováni z pražského kulturního života, se jeho založením rozhodli posílit kulturní vazby Prahy na Německo. Concordia byla vedle již mnoha existujících kulturních spolků českých prvním spolkem německým se sídlem v Německém (dnešním Slovanském) domě v Praze Na Příkopě. Měla být prestižním uskupením všech významných, „produktivních“ německých literátů a umělců z celé Prahy. V čele Concordie stál zpočátku Alfred Klaar, po něm Fridrich Adler a Hugo Salus.¹

Negativem se však jeví nacionální atmosféra tohoto spolku. Německá pacifistická spisovatelka Bertha von Suttner, která přijela roku 1895 do Concordie přednášet o „literatuře míru“, během své přednášky záhy zjistila, „že v Praze rozdělené národnostními boji bylo neslýchané oslavit české umělce v Německém domě“.² Max Brod na Concordii a její návštěvníky vzpomíná takto:

„Spolek sídlil v „Německém domě“, kterému se říkalo i „kasino“. Pro tu básnickou rivalitu jsme spolek pojmenovali posměšně „Discordia“; nesporná zásluha Concordie byla v tom, že pořádala mnoho velkých básnických večerů, hojně navštěvovaných. Při nich se objevovala i význačná jména: tam jsem slyšel například Gerharta Hauptmanna, slavnou tehdy Ellen Keyovu, přednášející nadšeně o Rilkovi, Schnitzlera, Detlev von Liliencron, který svou přízeň nestranně dělil mezi starou mohovitou „Concordii“ a nás modernisty. Nezapomenutelný zůstane pro mne večer, kdy Rilke četl své verše v „Zrcadlovém sále“ „Concordie“. „A tu a tam bílého slona zříš“ – tento sladký opakovaný verš z dětského kolotoče v pařížské Luxemburské zahradě slyším ještě dnes v tiché okouzující kadenci Rilkova hlasu.“³

Třetí skupina je utvářena od roku 1895 zejména Spolkem výtvarných umělců, tzv. novoromantiky. Oni sami se však nazývali Jung Prag (Mladá Praha) nebo také Neues Prag (Nová Praha). Mezi členy literáty, scházejícími se v kavárně Renaissance, patřili:

¹ Kneidl, Pravoslav: Pražská léta německých a rakouských spisovatelů. 1. vyd. Pražská edice, Praha 1997, s. 61.

² Tamtéž, s. 73

³ Brod, Max: Život plný bojů. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1966, s. 122. Originální verze textu je německá.

Oskar Wiener (1873 – 1944), Paul Leppin (1878 – 1945), Viktor Hadwiger (1878 – 1911). K těmto členům přiřazují Max Brod i H. G. Adler volně i Reinera Marii Rilka (1875 – 1926), jenž ve Spolku výtvarných umělců recitoval, ovšem navštěvoval i Concordii. Max Brod i Pavel Kosatík řadí do této skupiny i Gustava Meyrinka.

Jestliže se Concordii nepodařilo proniknout do „světa“, podařilo se to generaci následující, generaci umělců tzv. Jung Prag. Spolek výtvarných umělců vznikl roku 1895 jako generační protiváha Concordie. Tvořili jej zejména mladí umělci narození zhruba v letech založení Concordie (tj. kolem roku 1871).

Významnými útočišti spisovatelů v té době byly též kavárny Continental a Union. Ony samy, stejně jako jejich umístění, jsou dokladem česko-německé bipolarity. Třebaže někteří pražští Němci i čeští autoři toužili po opravdové česko-německé symbióze (po ní toužili opravdu jen intelektuálové), Češi a Němci se sice spolu stýkali, stále však mezi nimi existovala jakási „přehrada“ (do jisté míry přirozená).

„Stejně jako z dolního konce Václavského náměstí vybíhalo na jednu stranu německé korzo – ulice Na příkopě, s kavárnou Continental jako spisovatelským hlavním stanem -, tak na opačnou stranu, dnešní Národní, tehdejší Ferdinandovou třídou vedlo korzo české, kde se čeští spisovatelé scházeli v kavárně Union.“¹

Unionku navštěvovali zvláště mladí členové Mánesa (Gočár, Filla, Beneš, Špála, Šíma, Gutfreund, Kysela, Brunner atd.), brzy se též připojili literáti (Čapkové, Bass, Langer aj.) a umělečtí historici (Wirth, Matějček). Vrchní Patera byl již tehdy mezi návštěvníky kavárny znám svým konstatováním: „Volné směry nejsou ještě volné“. A protože zajišťoval pro kavárnu nemalé množství významných českých i zahraničních novin a časopisů, soustavně prý dbal na to, aby je návštěvníci „jeho“ kavárny nejen četli, nýbrž aby četli s opravdovým soustředěním a pozorně:

„(...) byla to opravdu čtenářská kavárna, dokonce milenci, jestliže do ní zabloudili, tvářili se ze slušnosti, jako by byli zahloubáni do nějakého deníku, když si pod stolem tiskli ruce. Pan Patera totiž, když na četbu vynakládal tolik ze svých příjmů, vyžadoval

¹ Kosatík, Pavel: Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy. 1. vyd. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001, s. 71. Kavárna Continental se nacházela Na Příkopě č. 17/1047, v jednom z bývalých kolovratských paláců. Kavárna Union pak na nároží Ferdinandovy třídy (dnešní Národní) a Perštýna.

od svých hostů jako povinnost, aby v jeho časopisech pilně četli, a přihlížel k plnění této povinnosti jako k svému právu. Za to ustavičně své klienty zásoboval novými a novými stohy četby.“¹

Čtvrtou skupinu Brod nazývá užší Pražský kruh a je časově vymezená léty 1904 – 1939. Centrálním místem setkávání jejích členů byla kavárna Arco. Skupinu tvoří:

Franz Kafka (1883 – 1924), Max Brod (1884 – 1968), Oskar Baum (1883 – 1941), Felix Weltsch (1884 – 1964), Ludwig Winder (1889 – 1946) – podle Broda. Volněji sem H. G. Adler zařazuje tyto autory: Ernst Weiss (1884 – 1940), Rudolf Fuchs (1890 – 1942) a Otto Pick (1887-1940). Přiřazuje též Leo Perutze (1882-1957), ač původně do skupiny nepatřil.

Podle Ferdinanda Peroutky se pevností a sídlem německé literatury v Praze později stala kavárna Arco.² K jejím stálým hostům, tzv. arconautům, však patřila umělecká elita nejen národnosti německé (Franz Kafka, Max Brod, Oskar Baum, Franz Werfel, Egon Erwin Kisch, Johannes Urzidil), ale i české (členové Devětsilu v čele s Karlem Teigem, Tomáš Garrigue Masaryk, Ferdinand Peroutka, Max Švabinský atd.). František Langer vypravuje o Arcu takto:

„A tak za tím, co umělecký svět, opravdu celý svět, zajímá, pokud se nedověděli naši výtvarníci v Unionce, chodili pytláčit do Arca. (Unionka byla známá svými vzácnými uměleckými revue, německými, francouzskými, anglickými, ruskými.) Vztah mezi námi a mladými německými autory byl velmi přátelský. Zajímali jsme se o své práce, vyměňovali si svá prvorozěňata a Brod a Pick se už tehdy starali o českou hudbu a literaturu a převáděli je přes jazykové hranice.“³

O atmosféře kavárny Arco nechme promluvit rovněž jednoho z jejích německých

¹ Langer, František: Byli a bylo. 3. vyd. (v SPN 1.). SPN, Praha 1992, s. 134-135. Kromě Unionky byly v Praze ještě jiné umělecky zaměřené kavárny. Do Slavie chodily hvězdy Národního divadla, do Hlavovky hvězdy Vinohradského divadla, vinohradští malíři, spisovatel a novinář Karel Matěj Čapek-Chod. Tůmovka pak byla místem pro redaktory a přispěvatele z Času a z Přehledu, soudnickáře a novinové povídkáře (Jaroslav Hašek). (Langer, 136)

² Peroutka, Ferdinand – Urzidil, Johannes: O české a německé kultuře. 1. vyd. Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2008, s. 20. Kavárna Arco se nacházela a stále nachází na rohu Hyberské a Dlážďené ulice.

³ Langer, František: Byli a bylo. 3. vyd. (v SPN 1.) SPN, Praha 1992, s. 136-137

kmenových návštěvníků, literáta Johannes Urzidila:

„Celkem ta atmosféra Arca byla velmi plodná, a ačkoliv Karl Kraus ve svém časopisu Fackel na nás nadával, es kafkat und kischt¹ a tak dále, přece jenom celá skupina těch autorů vydržela dosti dlouho a dosáhla docela dalekosáhlý věhlas. Kafka na každý pád. A taky dokonce Werfel, který dneska je trochu zapomenutý, ale to se vyvíjí ve vlnách, každá sláva má svůj vývoj.“²

Slova *es kafkat und kischt* tvořící část tvrzení *Es brodeln und kafkat und werfelt und kischt*, česky „Broduje to, kafkuje, werfluje a kischuje“, jsou parodická slova rakouského satirika Karla Krause, který se takto vyjádřil o pražských německých literárních autorech utvářejících hlavní a zdánlivě výlučnou německou literární scénu Prahy. Ačkoli byla Krausova slova míněna parodicky, do jisté míry až jízlivě, jsou natolik pravdivá a výstižná, že se již ve své době stala obecně známými. Proto si také zaslouží být v této práci připomenuta. Profesor germanistiky Kurt Krolop je stejně jako Max Brod však toho názoru, že ona slova v *Die Fackel* nikdy uvedena nebyla a z Krausova pera nepocházejí. Za jejich autora totiž považují Kische, jenž prý je údajně použil k propagaci své vlastní osoby. Ať již ona sentence pocházela od Karla Krause či Egona Erwina Kische a ať byla pojata ironicky či propagandisticky, jisté je, že autor svým výrokem „uhodil na hřebíček“, protože jimi přesně charakterizoval situaci v pražské německé literatuře.

Pátá skupina se formovala kolem spolku pražské židovské mládeže Herder (J. G. Herder-Vereinigung, Sdružení J. G. Herdera), jenž vznikl v roce 1910. Max Brod jej charakterizuje jako spolek mladých, který v Praze založila židovská lóže B'nai B'rith. Název spolku podle Broda navrhl Willy Haas.

Důvodem volby názvu byly Herderovy překlady židovské poezie a to, jak je hodnotil. Herderovo sdružení mělo lóži zajistit dorost, záhy se však vydalo svou vlastní cestou a pod Haasovým vedením pořádalo řadu čtení a přednášek.³ Rok po vzniku spolku

¹ Český překlad: kafkuje to a kischuje.

² Peroutka, Ferdinand – Urzidil, Johannes: O české a německé kultuře. 1. vyd. Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2008, s. 24

³ Brod, Max: Pražský kruh. V češtině 1. vyd. Akropolis, Praha 1993, s. 139

začali jeho mladí členové (Willy Haas, Otta Pick) vydávat liberální kulturně politický časopis *Herder – Blätter*, jenž se snažil o národnostní porozumění a zmírnění sionistických proudů v rodícím se židovském hnutí¹. Do herderovské společnosti patřili:

Willy Haas (1891 – 1973), Franz Werfel (1890 – 1945) a herec Ernst Deutsch. Blízko ke skupině však měl i Hermann Ungar (1883 – 1929), věkem k ní H. G. Adler řadí též Franze Janowitze (1892 – 1917), Hanse Natonka (1892 – 1963) a Grete Fischerovou (1893 - 1977).

Do dalších celkem čtyř skupin podle Adlera patří:

Šestá skupina:

Johannes Urzidil (1896 – 1970), Karl Brand (1895 – 1918) a Anton Dietzenschmidt (1893 - 1955).

Sedmá skupina:

Hermann Grab (1903 – 1949) a Gustav Janouch (1903 – 1968).

Osmá skupina:

Franz Baermann Steiner (1909 – 1952) a Helmut Spiesmayr (1911 – 1945). Z generačního hlediska do této skupiny zařazují samotného H. G. Adlera (1910 – 1988), jenž se patrně ze skromnosti o sobě jako literátovi v již zmíněné eseji nevyjadřuje.

Devátá skupina:

Peter Kien (1919 – 1944), Georg Kafka (1921 – 1944), Hans Kolben (1922 – 1945), Franz Wurm (1926) a Hanna Demetzová (1928 - 1993).

Desátou skupinu

Pražského kruhu, skupinu poslední, jsem se pokusila utvořit zcela nově a samostatně, na základě vlastních poznatků získaných studiem problematiky. Čestné a jediné místo v ní přisuzuji Lence Reinerové (1916), poslední autorce Pražského kruhu.

---

¹ Kosatík, Pavel: Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy. 1. vyd. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001, s. 198. Železná, Marta a kol.: Co v učebnicích chybělo. O německy psané literatuře v českých zemích. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 1991, s. 88

Nepevnost struktury Pražského kruhu se neprojevuje pouze v již uvedených problematických jevech (viz Problematika Pražského kruhu), ale také v začlenění některých jeho členů do skupin, jak z výše uvedeného přehledu vyplývá. Za příklady mohou sloužit Reiner Marie Rilke či Gustav Meyrink. Ti jsou jedněmi řazeni ke Concordii, jinými však k tzv. Jung Prag, neboť oba v jisté etapě svého života navštěvovali spolek jiný. Tuto problematiku bychom mohli vyjádřit metaforicky. Tak, jak se proměňoval umělecký život literáta a jak se proměňovali tvůrci Pražského kruhu, proměňoval se také Kruh samotný.

Pražský kruh jako by už názvem vyjadřoval problematičnost svého teoretického uchopení. Jako lze začátek kruhu i jeho konec spatřovat v kterémkoli místě jeho obvodu, neboť kruh je nekonečným útvarem, tak i Pražský kruh může být nahlížen vždy z různých zorných úhlů.

Nezbývá než konstatovat, že Pražský kruh se projevil jako teoreticky obtížně uchopitelný.

Druhá kapitola

LENKA REINEROVÁ

2.1. Život Lenky Reinerové v koloběhu dobového dění

Lenka Reinerová se narodila 17. května roku 1916, tedy uprostřed první světové války, do jejíhož konce zbývaly ještě dva roky, a také uprostřed právě probíhající krvavé bitvy u Verdunu, jíž bylo historií vyměřeno ještě sedm měsíců. Narodila se v pražském Karlíně, tehdejší městské periferii a dělnické čtvrti, v česko-německé židovské rodině. Matka, vyučená švadlena, pocházela ze západočeského Žatce, kde se mluvilo převážně německy. Otec, obchodník se železářským zbožím, byl rodilý Pražan. Ačkoli se v rodině mluvilo německy, matka češtinu ovládala, nikoli však bezchybně.

Reinerová dospívala v pochmurné atmosféře hospodářské krize, která na počátku třicátých let zachvátila i Československo. Velká nezaměstnanost a bída se tehdy dotkly všech. Železářství, jež Lenčini rodiče vlastnili, zkrachovalo. Doma nikdy ničeho nebylo nazbyt, otec, invalida z první světové války, dostával jen malý plat. Gymnázium ve Štěpánské ulici (Stephans – Gymnasium), jež před ní navštěvovali kupříkladu Max Brod nebo Friedrich Thorberg a jež tenkrát bylo jednou z nejlepších pražských středních škol, musela pro špatné finanční poměry v rodině v kvartě opustit a začít si vydělávat. To považovala za velkou nespravedlnost, neboť školu měla ráda a jako „talentované dítě“, jak byla hodnocena, jí nebyla dána možnost dalšího rozvoje.

V roce 1932 bylo Lence Reinerové necelých šestnáct let. Hospodářské krize vrcholila v celém světě, Československo nevyjímaje:

„Styděla jsem se, když jsem šla po ulici a mladí lidé mi cpali tři sněženky, abych jim dala dvacetník. Chodila jsem do bufetu Koruna na oběd, za dvě padesát obrovská porce knedlíků se špenátem. Skoro nikdy jsem ji nesnědla, protože za mnou už stáli dva tři

*chudáci a čekali, jestli něco na talíři nezbude.*¹

Ačkoli školu měla ráda, musela si hledat práci, zatímco její spolužáci z lépe situovaných rodin mohli dále studovat. Bylo proto přirozené, že začala záhy inklinovat k levici, jejíž program pro ni představoval naději na spravedlivější svět.

Bezstarostné gymnaziální prostředí vystřídalo přísné prostředí evidence, čísel a účtů. Lenka Reinerová nastoupila do tříměsíčního rekvalifikačního kurzu, v němž se naučila těsnopisu a základům účetnictví. Poté dostala svou první práci v pobočce slovenských Harmaneckých papíren:

„Náplní mojí práce bylo zapisovat, jaká je nabídka a poptávka. Nebavilo mě to, a tak se občas stalo, že jsem nabídky psala do rubriky objednávky naopak. Kolega, který měl na starosti účty a faktury, byl trochu starší než já – mohlo mu být tak šestadvacet – a jmenoval se Jaroslav Foglar. Za nějaký ten čas jsme si padli do noty. Oba jsme tehdy začínali psát, Jaroslav pracoval na své prvotině Hoši od Bobří řeky. V kanceláři byly dva stoly, jeden byl blíž u dveří a druhý u okna. Jednou za čtrnáct dní jsme si vyměnili místo. Lidé se nás vždycky ptali, proč to děláme. My jsme se vymlouvali, že u stolku u okna je lepší světlo. Realita byla ovšem jiná. Zadní stolek sloužil k tomu, abychom si mohli psát vlastní věci. Když mi bylo v roce 2001 uděleno státní vyznamenání, zavolal mi a první, co mi řekl, bylo: „Leničko, ještě nosíš ten zelený pracovní plášť?“ Jak dobře věděl, trefil se do černého.“²

Reinerová se brzy ocitla v pražské komunitě německých emigrantů, jimž poskytovala pomoc. Tato činnost v době volna jí přinášela mnohem více radosti než zelený pracovní plášť a práce s čísly, kterou nesnášela. Pracovala pro tzv. Emigrantenheim (dům pro emigranty), určený těm, kdo v Německu o vše přišli. Zde vedla skupinu dětí německých emigrantů, s nimiž kupříkladu hrála divadlo.

Zásadním mezníkem v jejím životě bylo zhlédnutí dětského představení hry „Punt'a a Toník“ Ericha Kästnera. Představení, jež s dětmi německých emigrantů navštívila, se jí nelíbilo, proto se látku rozhodla zpracovat sama. Představení bylo veřejné a odvážně na ně byli pozváni i Jiří Voskovec, Jan Werich či Emil František Burian.

¹ Chuchma, Josef: Lenka Reinerová: Češka oceněná za přínos němčině. 18. 3. 2003

² Votrubová, Andrea: Co všechno se dá přežít. Style, květen 2005, č. 5, s. 98

Během roku 1932 probíhala u nás na Mostecku velká hornická stávka. Při střetu s policií byli zastřeleni dva horníci a šest těžce zraněno. Stávky trvaly a měly řetězový charakter. Podporovalo je mnoho levicově orientovaných umělců a novinářů. Velkou hornickou stávkou žila většina dělníků takřka v celém Československu. Také výtěžek z dětského představení, jež Lenka Reinerová iniciovala a připravila, byl poslán na pomoc horníkům.

Nejhorší situace byla v našem pohraničí. Zavíraly se tam továrny, stovky lidí byly bez práce a bez prostředků. Této situace využívali místní nacisté a, aby se nezaměstnaným zalíbili, posílali jim balíky s potravinami. Již tehdy se Lenka Reinerová aktivně zapojila do boje proti nacismu, když se skupinou Vzájemnost jezdila do tehdejších Sudet, kde lidem vysvětlovali nebezpečí nejen této účelové nacistické pomoci, ale nacismu vůbec.

„Jednou měsíčně jsme pořádali takzvanou svačinu. V Praze jsme po různých lidech posbírali vánočky. A pak jsme s pečivem a kakaem odjížděli do pohraničí. Všimla jsem si, že manželky těch nezaměstnaných, které akci pomáhaly organizovat, dávaly ubrusy pod stoly na zem. Asi proto, aby se ty drobky, co spadnou dolů, daly ještě sníst.“¹

Psal se letopočet 1934 a byl tomu již rok, co budoucí Lenčin manžel Theodor Balk, židovsko-německý spisovatel jihoslovanského původu, povoláním lékař, odjel z Německa do pařížského exilu. Lenka Reinerová zůstala v Praze, avšak odstěhovala se z Karlína do městského centra, do Melantrichovy ulice na Starém Městě. Její potřeba osamostatnit se byla již natolik velká, že si zde pronajala malou garsonku.

„Bylo mi devatenáct² a nastěhovala jsem se do útulného pokojíku v Melantrichově ulici. Nádherný výhled z okna odkrýval pražské střechy a věže Starého města. To jaro 1934 budu mít navždy spojené s vůní šeríků a kaštanů.“³

Svět žurnalistiky otevřel Lence Reinerové Franz Carl Weiskopf, tehdejší šéfredaktor německého exilového časopisu *Arbeiter-Illustrierte-Zeitung* (Dělnické ilustrované noviny). Ten již roku 1932 označil divadelní představení podle Kästnerovy předlohy za „dobré“ a místy „lapidární“. V roce 1935 byla Lenka Reinerová přijata do redakce

^{1,3} Votrubová, Andrea: Co všechno se dá přežít. Style, květen 2005, č. 5, s. 98-99

² Lenka Reinerová v rozhovoru s Andreou Votrubovou uvádí rok 1934 a zároveň věk devatenáct let. V tomto roce však bylo Lence Reinerové let osmnáct. Jako směrodatný tedy považuji rok 1934, který více odpovídá jejím dalším životním událostem.

tohoto emigrantského časopisu. Zpočátku působila jako sekretářka, situace se však změnila poté, co tehdejší zodpovědná redaktorka Greta Reinerová (náhodná shoda jmen, bez příbuzenských vztahů k autorce) se své funkce vzdala:

„Jednoho dne ta dobrá žena tu funkci už nechtěla vykonávat, on taky takový člověk musel často k policii, protože jsme uráželi jednou Göringa, podruhé Goebbelse a tyhle pány. A šéfredaktor časopisu prolétl tou místností, kde já jsem tukala do stroje, zda deset minut se vrátil, zase tam prolétl, pak se zastavil a řekl: Hele, ty jsi přece taky Reinerová! Nemohla ty bys teď být naším zodpovědným redaktorem? A já jsem se cítila obrovsky poctěná, ale řekla jsem: Já asi nemůžu, protože já ještě nejsem plnoletá. Tehdy byl člověk plnoletý v jednadvaceti. Ale tak mi to vrtalo hlavou, že jsem přesvědčila svou matku a byla jsem předčasně, úředně deklarována plnoletou. Byla jsem tudíž zodpovědnou redaktorkou toho emigračního časopisu.“¹

V novém prostředí se Lenka Reinerová seznámila nejen s německy mluvícími pražskými autory, ale také s německými emigranty - Ernstem Blochem, Wielandem Herzfeldem, Johnem Heartfieldem nebo Stefanem Hermem. Jako novinářka se zde věnovala především uprchlíkům z hitlerovského Německa. V roce 1935 jí zároveň v deníku *Prager Tagblatt* uveřejnili první báseň.

Novinářským vzorem pro ni nebyl jen Franz Carl Weiskopf, ale stal se jím také Egon Erwin Kisch, s nímž se v roce 1935 poprvé setkala v kavárně Metro, ačkoli oba bydleli nedaleko sebe v Melantrichově ulici. Z postaršího „zuřivého reportéra“ a mladé začínající novinářky se stali nerozluční přátelé, kteří se setkávali nejen za exilu ve Francii, ale prožili společně i exil v Mexiku (Mexico City).

Přišel kritický rok 1939. Počátkem března odjela Lenka Reinerová do Rumunska, kde se svým kolegou americkým novinářem měla napsat reportáž o tamější fašistické iredentitě. Den před okupací Československa si gestapo přišlo do redakce *Arbeiter-Illustrierte-Zeitung* pro mnohé novináře. Pro Lenku Reinerovou přišli nejenom tam, ale i domů. Neúspěšně. Z Bukurešti domů se už nevrátila, neboť patnáctého března bylo

---

¹ Poté, co se Hitler roku 1933 chopil moci, přesídlila Redakce časopisu *Arbeiter Illustrierte Zeitung* (AIZ) do Brna a v témže roce ještě do Prahy. Vedoucím redaktorem časopisu byl v letech 1933-1938 Franz Carl Weiskopf. Časopis byl rovněž známý proti národními socialismu zaměřenými fotomontážemi Johna Heartfielda.

Československo násilně obsazeno a byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.

Z Rumunska odjela do Francie poté, co jí její americký kolega zajistil francouzské vízum tím, když ji prohlásil za svou sekretářku. Ve Francii pak působila v Agence France Presse jako dopisovatelka pro protektorát. Znovu se zde setkala s Egonem Erwinem Kischem a seznámila s Adolfem Hoffmeisterem, Antonínem Pelcem a dalšími, kteří ji přijali do tzv. Maison de la culture tchécoslovaque (Dům československé kultury). Paříž se tehdy měla opět stát centrem československého odboje jako za první světové války. Nikdo si však tehdy nedokázal představit, že Němci brzy obsadí celou Francii i s Paříží. Ani schůzky emigrantů netrvaly dlouho, československou skupinu totiž kdosi udal jako komunistickou buňku.

„Maison de la culture tchécoslovaque – Dům československé kultury, tak jsme říkali té zpustlé vile na pařížském Montparnassu. Pronajala si ji skupina českých a slovenských umělců, která prchla před nacisty do Paříže. Duchem celého projektu byl Adolf Hoffmeister. To on mi nabídl pokojíček pod střechou. Tam, v tom domě, kde se každý večer scházelo dvacet, dvacet pět lidí, kde se setkávali umělci a politici zvučných jmen, kde se diskutovalo, malovalo, psalo, jsem si poprvé za tu dobu, co jsem byla v exilu, dovolila určitý pocit jistoty. Netrval bohužel dlouho. Jedno ráno nás všechny odvezli policejním autem do věznice. Francie vstoupila do války – (...)“¹

Přišlo první věznění. Lenka Reinerová byla jako mnoho dalších emigrantů zatčena. Strávila půl roku samovazby v pařížském ženském vězení La Petite Roquette. Zatímco Kischovi a Weiskopfovi se podařilo brzy odjet do Mexika, Reinerová je následovala takřka až o tři roky později. Téměř dva roky byla s mnoha dalšími nepohodlnými emigrantkami internována v ženském táboře Rieucros (centrální Francie). Odtud se jí podařilo s pomocí přátel, především již zmíněných Kische a Weiskopfa, vycestovat. Nucenou zastávkou však ještě byly bývalý tábor cizinecké legie Qued Zem v Maroku a následný život v ilegalitě v Casablance. Po půlročním životě v Maroku se jí konečně podařilo utéct do Mexika.

V Mexiku působila jako překladatelka „zuřivého reportéra“ Kische a kromě toho pracovala pro československou exilovou vládu v Londýně. Tam se také seznámila

---

¹ Jirků, Irena: Reinerová, Lenka: Život je nepochopitelný, někdy prapodivný. Sanquis, 2006, č. 46, s. 66

s německými antifašistickými emigranty Annou Seghersovou, Bodo Uhsem, Walterem Jankem, levicovými intelektuály, Fridou Kahlovou či Mexičanem Diegem Riverou a znovu se setkala s jugoslávským lékařem Theodorem Balkem, za něhož se v roce 1943 provdala.

V roce 1945, po skončení války, se Reinerová s Theodorem Balkem mohli po dlouhých letech opět vrátit do Evropy. První kroky manželů však nevedly do Československa, nýbrž do Jugoslávie a jejího hlavního města Bělehradu. Zde se jim záhy narodila dcera Anna (pravděpodobně pojmenovaná podle přítelkyně Anny Seghersové) a Lenka Reinerová začala pracovat v české redakci Radia Bělehrad.

Po třech letech přijíždí rodina do Československa, spisovatelčina domova. Ze své rodiny však zde už Reinerová nenachází nikoho. Otec, krátce poté, co byl poslán do Terezína, zemřel na spálu. Matka se ocitla v terezínském ghettě, kde pracovala jako žehlíčka. I přes možnost záchrany však nastoupila dobrovolně do zaplombovaného vagonu a byla zřejmě zavražděna v Osvětimi. Mladší sestra byla po šestiměsíčních výsleších na pražském gestapu poslána přes Ravensbrück do Birkenau. Starší sestra i se svým osmiletým chlapcem našla smrt v plynové komoře kdesi v Polsku. Stejně pochmurný osud měla také babička, která zmizela beze stopy, tak jako otec, všichni muži z rodiny a obě matčiny sestry.

Rok 1952 přinesl Reinerové další životní ránu. V souvislosti s politickými čistkami a procesem se Slánským byla znovu zatčena a bez jakéhokoli soudu vězněna. Tentokrát dlouhých patnáct měsíců v pražské věznici v Ruzyni. Po propuštění našla svou rodinu, mezitím nuceně vystěhovanou z Prahy, v Pardubicích, kam také odešla a pracovala jako prodavačka skla a porcelánu.

V roce 1956 se rodina konečně mohla radovat z návratu do Prahy. Reinerová nastoupila do nakladatelství Orbis a vydala svou první knihu *Hranice uzavřeny*. V letech 1958 – 1970 působila jako šéfredaktorka německé verze československého měsíčníku *Im Herzen Europas* (V srdci Evropy). V roce 1958 jí vyšla druhá kniha *Ze dvou deníků*, již napsala společně s Theodorem Balkem.

V 60. letech publikovala Reinerová další knihu, *Ein für allemal* (1962) a o dva roky později byla rehabilitována. V roce 1969 byla vydána kniha *Barva slunce a noci*, jejíž náklad šel však ihned do stoupy. Po porážce Pražského jara vojsky Varšavské smlouvy

pro nesouhlas se vstupem armád vyloučili v roce 1969 Reinerovou z komunistické strany, o rok později pak ztratila práci, nesměla publikovat, ani překládat. V 70. letech se živila simultánním tlumočením zejména při lékařských a hudebně vědných konferencích, zároveň však také překlady prezentovanými pod cizím jménem. V roce 1974 zemřel její manžel Theodor Balk, a Reinerové tak zůstává pouze dcera.

Během 80. let se stále prezentovala pod cizími jmény jako tlumočnice a překladatelka a zároveň začala vydávat své německy psané knihy v berlínském nakladatelství Aufbau. V roce 1983 jí vyšla kniha *Der Ausflug zum Schwanensee* a v roce 1985 *Es begann in der Melantrichgasse*. Od poloviny 80. let směla opět publikovat pod vlastním jménem. V roce tzv. sametové revoluce jí vyšla kniha *Die Premiere* (1989).

Na počátku 90. let představila Reinerová svou další memoárovou knihu *Sklo a porcelán* (1991), po níž následovaly *Das Traumcafé einer Pragerin* (1996) a *Mandelduft* (1998). V roce 1999 pak převzala ve Výmaru prestižní vyznamenání Schillerův prsten Schillerovy společnosti za zásluhy o německý jazyk a literaturu.

S rokem 2000, a tím i počátkem nového století je spjata Reinerové kniha *Zu Hause in Prag – manchmal auch anderswo*. V roce 2001 pak vstoupila do povědomí českých čtenářů, když jí v českém překladu vyšla její nejznámější kniha *Kavárna nad Prahou*, prostřednictvím níž začala Reinerová dlouhodobě spolupracovat s nakladatelstvím Labyrint. V témž roce převzala z rukou prezidenta České republiky Medaili za zásluhy I. stupně.

V roce 2002 se stala čestnou občankou hlavního města Prahy a o rok později byla za své dílo oceněna vysokým německým vyznamenáním, zlatou Goethovou medailí (medailí Goethe-Institutu Inter Nationes). V roce 2003 jí pak vyšla další kniha, *Alle Farben der Sonne und der Nacht*.

V roce 2004 založila Reinerová společně s profesorem Kurtem Krolopem (představitelem Společnosti Franze Kafky) a Františkem Černým (bývalým velvyslancem ČR v SRN) Pražský literární dům autorů německého jazyka, jehož cílem je zachovat povědomí o pražské německy psané literatuře. Iniciovala rovněž vznik přípravného výboru pro založení Muzea německy psané literatury v Čechách.

V roce 2005 vyšla Reinerové další kniha, *Närrisches Prag*, předloha pro memoárovou prózu *Praha bláznivá*, jež vyšla v témž roce.

V roce 2007, kdy vyšla Reinerové zatím poslední kniha *Das Geheimnis der nächsten Minuten*, obdržela Velký kříž za zásluhy Spolkové republiky Německo za zásluhy o německo-české vztahy. V lednu roku 2008 byla pozvána do Bundestagu, německého Spolkového sněmu, aby zde jako první český zástupce přednesla projev ke Dni holocaustu (viz Příloha, s. 85).

Zatím posledním vyznamenáním Reinerové je Zlaté srdce pro Evropu, jež získala v březnu tohoto roku od Kruhu přátel česko-německého porozumění v rámci sympozia konaného u příležitosti 60. výročí úmrtí Egona Erwina Kische.

Lenka Reinerová je autorkou následujících knih:

- 1958: Grenze geschlossen
- 1962: Ein für allemal
- 1983: Der Ausflug zum Schwanensee
- 1985: Es begann in der Melantrichgasse. Erinnerungen an Weiskopf, Kisch, Uhse und die Seghers
- 1989: Die Premiere. Erinnerungen an einen denkwürdigen Theaterabend und andere Begebenheiten
- 1996: Das Traumcafé einer Pragerin: Erzählungen
- 1998: Mandelduft: Erzählungen
- 2000: Zu Hause in Prag – manchmal auch anderswo: Erzählungen
- 2003: Alle Farben der Sonne und der Nacht
- 2004: Promenade au lac des cygnes (*vyšlo francouzsky*)
- 2005: Drömmarnas kafé (*vyšlo švédsky*)
- 2005: Närrisches Prag: ein Bekenntnis
- 2007: Das Geheimnis der nächsten Minuten

Česky vyšlo:

- 1956: Hranice uzavřeny (*psáno česky*)
- 1958: Ze dvou deníků (*napsáno s manželem Theodorem Balkem*)
- 1969: Barva slunce a noci (*psáno česky; náklad zabaven*)
- 1991: Sklo a porcelán
- 2001: Kavárna nad Prahou
- 2001: Bez adresy
- 2002: Všechny barvy slunce a noci
- 2004: Vůně mandlí
- 2005: Praha bláznivá
- 2007: Čekárny mého života

2. 2. Místo Lenky Reinerové v naší současné literatuře

Lenka Reinerová zaujímá v české literatuře zcela ojedinělé místo. Jeho výjimečnost je dána vazbou na českou německy psanou literaturu, jejíž tradice už není v českém prostředí tak silná jako dříve. Tato vazba sahá až k meziválečným létům dvacátého století a činí z autorky doslova nestora česko-německé literatury. Svým židovským původem a sepětím s Prahou (narodila se zde a kromě několika let nedobrovolně strávených v emigraci zde také celý život žije) prezentuje pražskou německo-židovskou literaturu, jež tvořila v pražské německé literatuře převážnou část, a v jejích dějinách tak sehrála velmi důležitou roli.¹

Protože autorka píše německým jazykem, který je její mateřštinou, z Prahy pochází a zde také žije, náleží jí rovněž členství v Pražském kruhu. Výsostné místo v tomto uskupení pak zaujímá tím, že je jeho poslední členkou žijící v Praze.

Význam tvorby Lenky Reinerové je několikery. Svou německy psanou tvorbou pomáhá udržovat kontinuitu české, úžeji pražské německy psané literatury a pomáhá udržovat při životě také tzv. pražskou němčinu, podle jejích slov jistou podobu němčiny ovlivněnou rakouskými vlivy i vlivy pražského prostředí. Pražskou němčinou, jíž „mluví, myslí i píše“ a již mluvili, mysleli a psali rovněž Franz Kafka, Max Brod či Egon Erwin Kisch a mnoho jiných, udržuje kontinuitu nejen literární, ale i jazykovou.

Svou německy psanou tvorbou přináší také jistý ozvlášťující prvek do literatury české, a to i přesto, že původní jazyk jejích děl, tj. pražskou němčinu, oceňují zejména v německy mluvícím prostředí.

Význam její tvorby tkví ale také v hodnotách, jež svými knihami propaguje. Těmito hodnotami jsou kromě mnoha dílčích, jež budeme hledat na obrazu ženy v jejích dílech, zejména naděje, optimismus a pozitivní myšlení. Její tvorba rovněž inklinuje k hledání cesty ke smíření a harmonii mezi lidmi různých národností. zejména pak české a německé. Dílo Lenky Reinerové nepředstavuje pouze přínos literární, ale má význam

---

¹ V souvislosti s některými představiteli pražské německé literatury (kromě obecně uznávaných Reinera Marie Rilkeho, Franze Kafky, Gustava Meyrinka, Franze Werfela či Egona Erwia Kische) a některými literáty regionálními, tedy mimopražskými, (kupř. Adalbert Stifter) je nutné říci, že v dějinách české literatury dosahují mnohdy stejného významu jako mnohem známější literáti českého původu a píšící česky.

také mezinárodní a obecně humánní. (To jsou rovněž důvody k tomu, aby jí byly udělovány různé literární a neliterární ceny.)

S postavením Lenky Reinerové v naší současné literatuře úzce souvisejí také označení, jimiž jsou autorka a její tvorba vymezovány. Kromě takových, jež mají výraznější expresivní nádech (podle toho, v jakých druzích médií se vyskytují), je autorka nejčastěji označována za *poslední německy píšící autorku v Česku, poslední pražskou německy píšící spisovatelku* či *poslední členku Pražského kruhu*. K bližšímu pochopení její pozice v české literatuře je však třeba tato označení zhodnotit, podložit argumenty a vyložit z více hledisek. K tomu nám poslouží někteří jiní autoři, jejichž místo v literárním kontextu pro nás může být směrodatné.

S označením poslední německy píšící spisovatelky v Praze i v Česku¹ se Lenka Reinerová ztotožňuje a považuje je za čestný titul, když říká: „(...) *Však je to taky pravda, neznám nikoho jiného, kdo sedí v Praze a píše německy, tvrdohlavě jsem to vydržela a stále držím jenom já. Je to nejlepší titul, jaký jsem mohla dostat.*“² Z citace vyplývá, že označením „poslední pražské německy píšící spisovatelky“ je míněn pouze ten autor, který v Praze trvale žije.

V této souvislosti by spolu s ní mezi takové autory mohla patřit také Helena Tomanová Weissová (*1917), jediná autorka německého původu žijící v současnosti rovněž v Praze³. Porovnáme-li ji však s Lenkou Reinerovou, zjistíme určité rozdíly. Helena Tomanová Weissová je spíše překladatelka než spisovatelka, neboť jejím literárním dílem je pouze jediná memoárová kniha, *Setkání v Praze/Begegnungen in Prag* (1996; texty v obou jazycích jsou autorčiným dílem).

Slovem do diskuse může být tedy to, do jaké míry lze Tomanovou Weissovou za spisovatelku považovat, neboť, jak je uvedeno, napsala pouze jedinou knihu (z našeho pohledu nejen jedinou, ale zatím i poslední). Důležitou roli v tomto problému má konstatování samotné Lenky Reinerové, která uvádí, že se za spisovatelku nepovažuje, neboť píše jen o tom, co ve svém životě prožila. I přes tento její názor ji za spisovatelku považují, neboť se literární tvorbě věnuje poměrně systematicky. Spisovatelskou

¹ Viz Příloha, s. 87

² Z rozhovoru s Lenkou Reinerovou. Pilátová, Agáta: Státní příslušnost: pražská. Týdeník Rozhlas, 2002, č. 43

³ Zdroj: nakladatelství Argo.

pozici neupíráme ani Tomanové-Weissové, i když z důvodu autorství pouze jediné knihy ji nelze stavět na Reinerové roveň. Lenka Reinerová je tak vskutku poslední německy píšící spisovatelkou v Praze.

Složitější interpretační situace nastává v případě označení poslední pražská německv píšící spisovatelka, kdy jde zejména o německy píšící autorku (bez ohledu na to, zda je němčina jejím jazykem mateřským či nikoli¹) z Prahy pocházející a zde žijící, ale možná je také varianta širší, tj. z Prahy pocházející či s Prahou úzce spjatá, třebaže zde již nežijící. (Toto pojetí v širším smyslu, zahrnující i varianty „z Prahy pocházející a zde žijící“, tedy též kategorii tzv. migrační literatury, je nesené v duchu dvojí možné interpretace toponymického hlediska u Pražského kruhu.)

Třebaže budeme uplatňovat spíše hledisko první (tj. z Prahy pocházející), pro úplnost zde uvedme autory, kteří by splňovali hledisko druhé. Kromě LENKY REINEROVÉ bychom k nim zařadili:

- HELENU TOMANOVOU-WEISSOVOU (*1917), (vlastním jménem Helena Waldmannová), pražskou rodačku, která vyrostla v enklávě německé menšiny, a měla tak možnost setkat se s řadou představitelů pražského německého literárního světa.² Žije v Praze.
- JIŘÍHO KOSTU (*1921), pocházejícího z Prahy a syna významného německo-českého básníka a prozaika Oskara Kosty (zároveň byl gymnaziálním profesorem a učil Lenku Reinerovou).
- PETERA DEMETZE (*1922), významného literárního vědce pocházejícího z česko-německé rodiny, dříve žijícího v Praze, v současnosti v USA.
- FRANZE WURMA (*1926), pražského česko-německého autora, v současnosti žijícího v italsko-švýcarské Asconě, jenž se ve svých knihách často vrací k svému rodnému městu Praze.
- PAVLA KOHOUTA (*1928), českého básníka, prozaika, dramatika, scénáristu a režiséra, jenž mnohá ze svých děl napsal po emigraci německy.

---

¹ Němčina jako mateřský jazyk ze samotného označení přímo nevyplývá, není tedy výhradně zohledňována ani zde.

- OTU FILIPA (*1930), ostravského rodáka, v současnosti německy píšícího spisovatele a předního publicistu a komentátora.
- JIŘÍHO GRUŠU (*1938), českého básníka, prozaika, překladatele, literárního kritika a zároveň politika a diplomata, píšícího rovněž německy. (K Praze ho pojí zdejší dřívější studia a pracovní působení.)
- JANA FAKTORA (*1951), v současnosti již německého spisovatele a překladatele pocházejícího z Prahy.
- JAROMÍRA KONEČNÉHO (*1956), pražského rodáka, v současnosti německého spisovatele, organizátora literárních kabaretů a úspěšného představitele tzv. slam poetry.
- MAXIMA BILLERA (*1960), pocházejícího z pražské ruské rodiny, v současnosti německého spisovatele a politického novináře, jenž od svých literárních počátků píše pouze německy.
- KATJU FUSEKOVOU (*1968), pražskou rodačku s původním jménem Kateřina Fusková, v současnosti žijící ve Švýcarsku a ve své tvorbě reflektující Prahu a problematiku spojenou s životem v emigraci.

U označení poslední německy píšící spisovatelky v Česku je situace analogická k označení předcházejícím. Mezi německy píšící spisovatele žijící v Česku lze přiřadit kromě Lenky Reinerové také Helenu Tomanovou Weissovou (viz s. 36 a další). Problém jejich možné poměřitelnosti s Lenkou Reinerovou však zůstává. A tak Lenka Reinerová zůstává skutečně poslední německy píšící spisovatelkou u nás.

U označení posledních českých německy píšících spisovatelů (tj. i těch, jež již v Česku nežijí a z různých důvodů žijí v zahraničí) pojímaného v širším smyslu by k Lence Reinerové a autorům považovaným za poslední pražské německy píšící spisovatele v širším smyslu (viz s. 37 - 38) patřili ještě:

- OTFRIED PREUSSLER (*1923), liberecký rodák, dlouhodobě již německý autor pohádkových knih pro děti, žijící v Bavorsku.

- MICHAEL STAVARIČ (*1972), brněnský rodák a příslušník mladší literární generace.

Třetí kapitola

OBRAZ ŽENY V MEMOÁROVÝCH PRÓZÁCH LENKY REINEROVÉ

Motto:

„Na malém mostě, spojujícím oba břehy několika kolonádami, stojí nevšední znak tohoto města. Žádný kovový hrdina osvobození, ani z mramoru vytesaná básnická nebo jinak geniální osobnost. Tady stojí postava nahého muže, který zdánlivě poněkud váhavě, ale přece jen rozhodně láme o své koleno berli. Takovou, kterou – jak doufá, po svém pobytu zde už nebude potřebovat. Přemýšlivá i nadějná socha.“

(Lenka Reinerová: Vůně mandlí)

3.1. Hranice uzavřeny

První knihou, jíž Lenka Reinerová vstoupila na spisovatelskou dráhu, je memoárová próza *Hranice uzavřeny*. Byla vydána v roce 1956, jedenáct let po skončení druhé světové války, k níž se tematicky vztahuje. Napsána byla česky a až zpětně v roce 1958 přeložena do němčiny pod názvem *Grenze geschlossen*.

Kniha je rozdělena do devíti kapitol podle míst, v nichž se během druhé světové války a v jejím závěru vypravěčka nacházela: v Paříži, ženském táboře Rieucros, dvakrát v přístavním městě Marseille, na okraji Sahary a v Casablance, na lodi „Serpa Pinto“, v Mexiku, 48 hodin v USA, několik dnů v Kanadě, na moři mezi Kanadou a Jugoslávií a v Jugoslávii samotné. Vyprávění tak začíná v Evropě, pokračuje v Africe, Latinské i Severní Americe, až se vrací zpět do Evropy. Nejde však o žádný cestovní deník, jak by se na první pohled mohlo zdát. Kniha byla psána s časovým odstupem, ne v průběhu

vyprávěných událostí. Také uvedení dnů či jiných časových údajů typických pro deník chybí. Vyprávění však lze přesto chápat i čist nejen jako deník, ale také jako kroniku, neboť události jsou zde zaznamenávány chronologicky a většinou velmi detailně. Pro účely této práce však nebude tato kniha, stejně tak jako ostatní díla, analyzována z hlediska žánrového, nýbrž z hlediska genderového, z hlediska ženy a pohledu na ni.

Vyprávění je podáváno ich-formou a vypravěč je ryze personální, tedy přímý, neboť je v textu fyzicky přítomen a situován do postavy autorky.

1. Schéma ženských postav

Všechny ženské postavy důležité pro vypravěčku i příběh jsou ženy pohybující se ve vězeňském prostředí. To je také základním situačním rámcem vyprávění. Hlavními ženskými postavami však nejsou jen vězenkyně, ženy ocitnuvší se ve vězení nedobrovolně, někdy též násilně, ale také ženy z opačné strany, tedy dozorkyně. V mnohem menší míře se pak v centru vyprávění ocitají ženy z prostředí mimovězeňského. Je tomu tak zejména v kapitolách pojednávajících o životě v Mexiku a Jugoslávii, neboť tyto země už centrálními místy vyprávění nejsou.

Schéma základních typů ženských postav, tj. vězenkyně – dozorkyně, je tedy výrazně bipolární. Bipolaritu určuje jejich pozice ve společnosti (ženy na okraji společnosti kontra ženy mimo ni) a jejím prostřednictvím i vzájemný vztah, který je citově i komunikativně slabý, až lhostejný. Jen ve sporadických případech žena z jedné strany (většinou dozorkyně) překračuje a porušuje obvyklé vzorce svého chování a obě vzájemně si cizí strany se sbližují.

Bipolárnost chování je patrná nejen v chování vůči sobě samé, ale také v chování k ostatním. Charaktery žen uvězněných, nedobrovolně odtržených od dosavadního způsobu života nabývají zcela jiných odstínů ve vězeňském prostředí než těch, pro něž je toto prostředí každodenní a dlouhodobou realitou. Oba typy žen však mají něco společného. Nejen vězenkyně, ale i dozorkyně formuje prostředí, v němž se pohybují, až na výjimky obě skupiny negativně.

Vězenkyně žijící v malém, čtyřmi stěnami vymezeném prostoru, s výrazně omezenými základními potřebami, postrádající obyčejný lidský kontakt a často též smysl své

existence jsou mnohdy dohnány k chování, jež je bezuzdné a nedůstojné. Skutečnost, že si toto hrozící nebezpečí neuvědomují, zesiluje negativní vliv vězeňského prostředí na člověka. Dozorkyně pak, opět až na vzácné výjimky, jsou ženy využívající nejen svou moc, ale i bezmoc vězenkyň, a na jejich nedůstojném chování se tak spolupodílí. Protichůdnost obou ženských táborů je symbolickým vyjádřením útisku, nesvobody a strachu na straně jedné a volnosti, moci a libovůle na straně druhé.

Protože je kniha dílčí autobiografií autorky (zobrazuje její život v časovém rozmezí let 1939 – 1948), je ona sama nejen hlavní ženskou postavou, ale zároveň i protagonistkou vyprávění.

2. Autorka

Když autorčin příběh v prvním roce druhé světové války začíná, je to ještě mladá, svobodná dívka (vnějšími okolnostmi, a tedy nedobrovolně, donucena žít v emigraci v Rumunsku a v Paříži), jež se však záhy ocitá ve vězeňském prostředí, z něhož se definitivně (alespoň pro léta čtyřicátá) vymaňuje až odjezdem do Mexika. Právě autorčin život jako vězenkyně a uprchlice tvoří ústřední část vyprávění.

V okamžiku zatčení i v prvních dnech pobytu za ostnatými dráty se autorka projevuje svým jednáním a uvažováním jako žena výrazně se odlišující od ostatních uvězněných. Je přesvědčená o své nevině, stejně tak o omylu, pokud jde o uvěznění jejích československých přátel v Paříži. Pevné přesvědčení i víra, že bude brzy propuštěna, dává jejímu chování jisté sebevědomí a zároveň z něj čerpá sílu vydržet nekonečné výslechy, bezdůvodná obviňování, zejména však odolat donucovacím praktikám vyšetřovatelů a nepřiznat se k údajným vlastizrádným aktivitám. „*A tak je konec výslechu vždy stejný: Zdvořilé nebo zařvané: 'Podepište to!' a stereotypně stejné: 'Ne'.*“¹

V počátečních výsleších je tvrdým a nekompromisním vyšetřovatelům rovnocenným partnerem. Je ostražitá vůči přetvářce a lžím, nepoddajná, její vystupování je pevně a v maximální možné míře distancované, neboť komunikuje s vyšetřovateli jen velmi

---

¹ Reinerová, Lenka: Hranice uzavřeny. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1956, s. 20

úsporně. Jako inteligentní a v každém případě racionálně uvažující žena je schopna nejen prohlédnout jejich falešné praktiky a úskoky, jimiž se ji snaží dostat do bezvýchodné situace, ale je si též vědoma vlastních možností. Při výsleších hovoří zásadně jen o tom, o čem je nutno hovořit, zároveň však tak, aby její výpověď nikdy nikoho nepoškodila, případně mluví o tom, co není pro věc podstatné. Jejím cílem je buď neposkytnout informace žádné, anebo takové, které dezorientují a vedou do slepé uličky.

Reinerové chování a jednání vyšetřovatelé hodnotí jako vzpurné a drzé. Co však oni pociťují jako drzé, to je pro člověka vědomého si svých práv, včetně nároku na důstojné zacházení základním požadavkem, který v humánním světě nikdo nikomu nesmí odpírat. Důvodem k hněvu, jenž u vyšetřovatele vzbuzuje autorčin strohý požadavek: „Pane komisaři, dejte mi najíst!“, je nejen její nebojácnost, patrná z každého jejího slova, ale hlavně fakt, že tato základní potřeba není uspokojována, ač by uspokojována být měla. Autorka se za všech okolností chová a projevuje jako žena silná, nebojácná a odvážná.

Jednající postavy, vězenkyně a vyšetřovatel, se jeví jako rovnocenní partneři. Vyšetřovatel reprezentuje sílu vnější, danou svým momentálním místem ve společnosti, a autorka vězenkyně sílu vnitřní, danou vírou a osobním přesvědčením. Postrádá sice moc, již má vyšetřovatel, ale její síla s délkou pobytu ve vězení roste, stejně jako její víra a odhodlání.

Vnitřní síla vypravěčky netkví jen v přesvědčení, ale rovněž v její schopnosti racionálně uvažovat a zejména v citově vypjatých situacích zachovat klid. Strach z vyšetřovatelů, nepravdivých usvědčení i ze samotného nacismu ji nikdy neovládne natolik, aby přestala věřit, že vše ve zdraví přečká a vrátí se ke svému dřívějšímu životu.

Autorka je svým založením optimistka, s pozitivním, až vysoce aktivním přístupem k životu. Schopnost rozlišit, čím stojí za to se trápit a čím nikoli, jí pomáhá zvládat citově vypjaté situace. Svým optimismem a vírou v dobré konce se výrazně odlišuje od ostatních spoluvězeňkyň (výjimkou je autorčina přítelkyně Tonka), které často ztrácejí iluze, hroutí se a odevzdávají se napospas smutnému osudu. Autorčíným krédem naopak je nikdy se nevzdat, za všech okolností bojovat a vydržet. Ačkoli ví, že

ve vězeňské samovazbě je těžké najít v okamžicích zoufalství a beznaděje oporu, usilovně toto světlé „cosi“ hledá a snaží se udržet v dobrém duševním rozpoložení:

„Aby se mi lépe chodilo, zpívám si k tomu, ovšem bez hlasu. Každý den mám na pořadu jiné písně. Jednou jsou to na příklad valčíky. Nejdříve chodím, pak si trochu povyskočím, pak se trochu roztočím a konečně tančím. ‘Co to tropíte?’ Neúprosné modré oko dozorkyně se objevilo v kukátku. ‘Tančím.’ ‘Necítíte se dobře?’ ‘Naopak. Jsem ve výborné náladě a proto si právě trochu tančím.’“¹

Zvládat životní peripetie jí rovněž pomáhá politické přesvědčení a víra v existenci spravedlivého společenského zřízení. Tím je pro ni socialismus, jenž mimo Sovětský svaz neprojevuje až do poválečných let svou druhou, skrytou podobu. Pro autorku, tak jako pro mnoho jiných, je zatím opravdu spravedlivým řádem, vizí lepšího světa, a tedy i šťastnou budoucností pro příští generace.

Autorčinu velkou, až vroucí náklonnost k Sovětskému svazu ještě posílí výsledky konference v Mnichově a jejich dopad na Československo. Sovětský svaz je nejen předmětem jejího obdivu, ale i úcty:

„Když stavěli mohutný Dněprostroj, byl to náš Dněprostroj. Pod Moskvou se poprvé rozjelo Metro a bylo to naše, na světě nejkrásnější Metro. (...) To bylo i naše štěstí, brána do naší budoucnosti. Když pak v osudném září 1938 Francie váhala, Anglie varovala, plukovník Beck v Polsku a diktátor Horthy v Maďarsku jen čekali, aby se na nás vrhli, byl to jediný hlas z Kremlu, který radil: ‘Nedejte republiku! Braňte ji! My jsme a my budeme vždy po vašem boku!’“²

S autorčinou politickou angažovaností souvisejí rovněž organizační činnosti nikoli ve vězeňském prostředí, ale v neobsazené zóně města Marseille, kde si vyřizuje náležitosti potřebné k odjezdu z Francie, a také v marocké Casablance. Ani zde totiž neskládá ruce do klína a snaží se pomoci všude, kde je to možné. Shromažďuje proto potraviny pro ženy v koncentračním táboře, zařizuje vydání dokumentů potřebných pro místní emigranty, komunikuje s přáteli v zahraničí a svádí každodenní drobné bitvy s úřady. Pro druhé se stává někým, kdo si umí poradit za všech okolností.

¹ Reinerová, Lenka: Hranice uzavřeny. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1956, s. 32

² Tamtéž, s. 18

Má totiž jisté cíle, jichž chce dosáhnout, a hodnoty, jichž se nikdy nevzdává. Je to zásadová žena, vědomá si toho, co je pro ni v životě důležité. Toto vědomí a odhodlání vydržet ji ženou kupředu za stanovenými cíli.

Dalším autorčíným typickým rysem je solidarita s druhými. Svou intenzivní pomocí potřebným nejen vzbuzuje respekt a obdiv, ale zároveň druhé motivuje, aby se do činností také zapojili:

„Tak podívejte se: ti proklatí nacisti nás asi stejně zabijí, ale když se proti nim dovede postavit takový cvrček, jako vy, dokáží to snad i já.“¹

Přesvědčení, že pomoci může každý jednotlivý člověk a každý se také může do boje proti fašismu zapojit, v ní vyvolává potřebu být za všech okolností užitečná. Nejen ve vězení či v internačních táborech si je schopna nalézt prostor, v němž může pomáhat (pomoc Tonce i ostatním ženám v Rieucros). Také na svobodě si nachází okruh činností, který je jejím bojištěm proti fašismu (v Casablance pomoc vězňům i emigrantům, v Mexiku psaní do novin a časopisů za účelem podávat tak informace o fašistickém řádění, práce na československém velvyslanectví jako příspěvek k domácímu odboji v Československu). Vědomí důležitosti práce, kterou koná, ji zároveň odvrací od myšlenek na to, že by se kdy do koncentračního tábora či vězení ještě vrátila.

Ačkoli se autorka ocitá v emigraci nedobrovolně, snaží se země, v nichž se během válečných let ocitá, poznat co nejvíce. Touží po vědění, které ji obohacuje a zároveň vnitřně posiluje. Čím déle však v exilu žije, tím více se jí stýská po rodné Praze. Silné vlastenecké cítění a úzké citové sepětí s Prahou ji doprovázejí na každém kroku.

3. Ostatní ženské postavy

Ostatní ženské postavy mají v knize dvojí úlohu. Některé mají funkci dokreslující, a spoluvytvářejí atmosféru a kolorit věznic, internačních táborů, ale i francouzských měst Paříže, Marseille, marocké Casablancy či jiných míst. Jsou to zejména dozorkyně či vězenkyně s nepříliš dobrým jednáním a vystupováním. Úloha dalších žen, které se

---

¹ Reinerová, Lenka: Hranice uzavřeny. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1956, s. 145

na obrazu prostředí samozřejmě také podílejí, je však odlišná. Jsou obrazem své doby, jež je mnohdy připravila nejen o majetky, ale i to nejcennější - životní partnery a rodinu. Tyto ženy personifikují pohnutou dobu, jež je drží za ostnatými dráty, nelidsky ponižuje a sráží do bahna. Jsou to ženy trpící, často permanentně žijící v atmosféře strachu a hrozící smrti, ale ženy obětavé a přátelské, jejichž osudy si zaslouží být zaznamenány, neboť ony jako výjimečné osobnosti jsou toho hodny.

V základním schématu ženských postav, tedy vězenkyně – dozorkyně, jsou vězenkyně těmi důležitějšími, neboť vyprávění je podáno právě z jejich pohledu. Vězenkyně mají různou minulost a odlišnou stupnici životních hodnot. Některé z nich jsou prostitutky, jiné údajné špiónky, vlastizrádkyně nebo také komunistky, Židovky, zkrátka nepřítelkyně státu. Některé se špatných činů skutečně dopustily, jiné dosavadním způsobem života zhrubly, ale jsou zde i takové, jejichž jediným „proviněním“ je přátelství s pokrokovými lidmi, jiná politická orientace či odlišné národní ukotvení.

Obraz těchto žen je tedy různý. Některé z nich jsou hlučné, rozkřičené a v jednání s druhými vychytralé. Sledují jen svůj osobní prospěch a na dobrém soužití s ostatními nemají zájem. Naštěstí však převažují ženy nesobecké, obětavé a schopné bojovat za správnou věc. Ačkoli je spojuje často podobné politické smýšlení, nehraje tento fakt ve vzájemném přátelství významnější roli.

Ženský koncentrační tábor ve francouzském Rieucros je i přes všechny své stinné stránky dokladem, že pevná přátelství mohou vznikat i v místech nesvobody a útisku. Nesmírná soudržnost, nesobeckost, upřímnost a důvěra jsou blízké většině zdejších uvězněných žen. Nesledují jen vlastní prospěch, a nikdy by se k druhým nechovaly zákeřně.

I přes často velmi nelidské vězeňské podmínky se ženy z Rieucros snaží zůstat lidmi. Negramotné se chtějí učit číst a psát, vzájemně se učí cizí jazyky, zakládají diskusní kroužky, žijí družně a nepodléhají panice. Společné činnosti a pobyt je stmelují, především pak v rámci jednotlivých skupinek, tzv. „rodin“, jež se vytvářejí nejčastěji podle národnosti či politického přesvědčení. Přibíráním jiných žen se pak často vytvářejí jakési rodinné odbočky.

Vzájemná pomoc, nesobecké přátelství a zájem o druhé jsou tím, co ženám vytváří jakousi iluzi domova. Nalézají skutečné teplo, přátelství a lásku:

„Když konečně pro nás přichází mademoiselle Vallot (dozorkyně), zastavuje se váhavě na prahu boudy. Cítí, že sem nepatří. Je zde něco silného, čistého; tyto ženy, které se drží za ruce a kolem pasu, odcházející a zůstávající, spojuje něco krásného, nepřemožitelného. Jako horká vlna se to valí z chladné boudy a zastavuje dozorkyni na samém prahu.“¹ (ženy loučící se při odjezdu z tábora)

Nejvýraznější ženskou postavou je vedle autorky Tonka. Příběh této mladé chemičky z Prahy začíná v pařížském vězení, v němž se po dlouhých letech setkává s autorkou, a pokračuje internací v Rieucros. I ona se svým pevným charakterem vymyká průměru jak v Paříži, tak i v Rieucros. Má svůj cíl a je odhodlána vydržet.

Kromě společné vlasti, antifašistické činnosti a politické angažovanosti spojuje ji a autorku také mnoho vlastností. Tonka je energická a aktivní. Maximálně se snaží využít svých znalostí z chemie, aby v táborových podmínkách produkovala kosmetiku a z utržených peněz obstarávala potraviny nejen sobě, ale také ostatním ženám. Její aktivita má i další stránky. Intenzivně se zajímá o osudy žen nově přidělených do tábora a v případě potřeby neváhá pomoci.

Zároveň je statečná a odvážná, neboť s autorkou, jež vždy stojí po jejím boku a je jí věrnou přítelkyní, neochvějně hájí práva vězenkyň na důstojný vězeňský život. Ani v koncentračním táboře nepřestává být veselou a radostí ze života překypující dívkou.

Druhou skupinu ženských postav tvoří dozorkyně. Jsou přísné, tvrdé a vydávají nekompromisní rozkazy a nařízení. „Svléknout! Nehybně stát! Obléct! Pojd'te!“. Některé z nich zaujímají k vězněným neutrální postoj, navenek často projevovaný lhostejností a netečností. K netečnosti se však někdy přidává zlomyslnost a neschopnost projevit soucit. Jistým zadostiučiněním jsou pro vězenkyně alespoň směšná přízviska, jež nenáviděným dozorkyním dávají. (Dozorkyně v táboře Rieucros se tak může „pyšnit“ přízviskem „Kobyła“, neboť se neobyčejně podobá řehtajícímu koni.)

Poněkud rozporuplnými dozorkyněmi jsou jeptišky. Ve své roli nepůsobí důvěryhodně a už vůbec ne jako ty, s nimiž je možné komunikovat. Na rozdíl od nacistek, u nichž se tvrdé zacházení předpokládá, se jeptišky jeví spíše jako směšné, ale v roli dozorkyň zároveň zrádné figury.

---

¹ Reinerová, Lenka: Hranice uzavřeny. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1956, s. 100-101

Nejhoršími jsou jednoznačně nacistky, zlé, nepřející a plné nenávisti. Často čekají na sebemenší příležitost, aby se mohly plně projevit. I tyto ženské postavy dotvářejí obraz prostředí, o němž autorka vypráví. Jsou odstrašujícím příkladem a objektem jejího odsouzení, naštěstí jich není mnoho.

I mezi dozorkyněmi se však najdou výjimky. V pařížském vězení to jsou dvě dobrosrdečné ženy, madame R. a madame D., které jediné se k vězenkyním chovají lidsky. Madame D. se navíc dopustí přestupků proti služebnímu řádu, aby vězenkyním v rámci možností pomohla. Na pouhé autorčino konstatování, že „ta Češka má hlad“, neváhá vězenkyni přinést potraviny, ačkoli jí to vězeňský řád nedovoluje.

Přestože se dozorkyně snaží vykonávat práci svědomitě a důsledně, ne vždy jsou ve vyhraněných situacích, jaké jsou kupříkladu evakuace při popláchích, schopny klidné rozvahy.

3.2. Sklo a porcelán

Kniha *Sklo a porcelán* je souborem čtyř povídek, jež autorka psala tak zvaně „do šuplíku“ za normalizace v sedmdesátých letech, poté, co byla v červnu roku 1970 propuštěna z práce (redigování měsíčníku *Im Herzen Europas* v nakladatelství Orbis v Praze) a bylo jí zakázáno publikovat a pod svým jménem také překládat.

Povídky *Pták úsvitu* a *Šedé vlče* byly napsány ještě v roce 1970, zbylé dvě *Výlet k labutímu jezeru* a *Sklo a porcelán* pak o pět let později. Poprvé byly vydány v osmdesátých letech berlínským nakladatelstvím Aufbau. Výjimkou však byla povídka *Sklo a porcelán*, jež měla podle nakladatelství vyjít nejdříve „doma“. Všechny čtyři pak byly v Československu vydány až v roce 1991 pod názvem dříve odmítnuté povídky v nakladatelství Orbis, jež autorku dříve propustilo ze zaměstnání.

Povídky jsou psány v ich-formě, vypravěč je personální, neboť jde přímo o autorku, jež je současně hlavní postavou.

Pták úsvitu

Povídka *Pták úsvitu* je autorčinou vzpomínkou na dobu věznění v Paříži v prvních dvou letech druhé světové války. Byla však napsána téměř třicet let poté, neboť příběh se odehrává na počátku druhého válečného roku.

V době vyprávění je autorka již pátý den držena v kanceláři pařížské policejní prefektury a není zcela jasné, zda bude vězněna i nadále nebo bude propuštěna. Opuštěna vyšetřovatelem, obklopena jen několika dalšími zatčenými ženami, vzpomíná na své předešlé věznění, na dojmy a zážitky, jež v ní zanechalo, a popisuje nejen svou touhu po svobodě, ale i svou víru a naději v budoucnost. Předkládá tak nejen vlastní portrét, ale i podobizny vězeňských dozorkyň, z nichž některé neztratily lidskou tvář ani lidský cit.

1. Autorka

Autorka se představuje jako žena, pro niž každá skončená noc a každý nový den znamenají naději, a tedy i příslib lepších časů. Symbolem naděje a vize šťastnější budoucnosti je pták úsvitu, jenž je metaforickým obrazem nového dne přicházejícího po nočních hodinách beznaděje, úzkosti a temnoty za okny i v duši.

Vzpomínky na okamžiky, jež jí ve vězení prosvětlovaly jednotvárné dny, jsou výrazem její velké touhy po svobodě. Jsou však také záchytnými body, k nimž se může ve chvílích beznaděje upnout. Chápající, třebaže prostoduchá dozorkyně madam Folette, její veselé šaty skryté pod vězeňskou uniformou a fialky darované vězněné autorce takovým zosobněným světlým okamžikem jsou.

Světlé vzpomínky i nový, radostí ze života překypující den však vyvolávají i vzpomínky jiné, na situace paradoxní, směšné, smutné či různě nepříjemné. Na okamžiky, kdy se smích, jindy symbol radosti, stává výsměchem, výrazem hlouposti, zlomyslnosti, strachu a hrůzy a osoby jindy symbolizující svobodu se mění v symboly beznaděje.

Autorka nikdy neztrácí schopnost kriticky uvažovat. Ani pět nocí strávených na kancelářském stole policejní prefektury ji nezničí natolik, aby nebyla schopna prohlédnout lstivé praktiky mladého strážníka a nezískala opět chuť vybojovat bitvy, do nichž ji osud postavil.

2. Dozorkyně

Dozorkyně madam Folette je obrazem světla a pozitivna za autorčina pobytu ve věznici. Snaží se jí pobyt alespoň maličkostmi zpříjemnit a ulehčit. Sympatie k vězněné autorce neskřývá, protože ví, že je nevinná a bude brzy propuštěna. Její dobrosrdečné jednání je vyvoláno i okolností, že dobré skutky, jimiž autorku těší, těší zejména ji samotnou. Svým milým chováním i prostoduchostí do jisté míry působí jako „z jiného světa“.

Nositelkou zcela opačných charakterových vlastností je dozorkyně-jeptiška, úlisná, vychytralá a záludná, zlomyslná a rozporuplná postava.

3. Ostatní ženy

Poslední, jejichž letný portrét je v knize jen načrtnut, jsou tři ženy společně s autorkou zadržované v místnosti policejní prefektury. Žena vytržená z koloběhu všedního života uprostřed ondulování vlasů je personifikací směšnosti a povrchnosti, zbývající dvě vzbuzují lítost či dokonce odpor. Tyto ženy však nejsou z hlediska vypravování důležité, jen dokreslují vězeňský kolorit. I zde tvoří základní schéma ženských postav vězenkyň (tentokrát však pouze autorka) a dozorkyně.

Šedé vlče

Povídka *Šedé vlče* je autorčinou vzpomínkou na dobu pobytu v marocké Casablance, kde se ocitá po útěku ze saharského koncentračního tábora Qued Zem. Její život zde je životem uprchlíka, jenž se však záhy zařazuje do každodenního života, splyne i s ruchem města a své nové roli se maximálně přizpůsobuje.

Každý den života v Casablance je pro autorku zkouškou psychické odolnosti a vytrvalosti. Autorka, jež prošla takřka ročním vězněním ve Francii a ještě půlročním životem v táboře na okraji Sahary, čelí častým pocitům nicoty, beznaděje a úzkosti, jejichž symbolem je malé, avšak o nic méně nebezpečné šedé vlče. Tyto pocity však nejsou jejím celodenním průvodcem. Nejčastěji na ni číhají v okamžicích jakýmkoli způsobem symbolizujících temné barvy. Jde zejména o chvíle, kdy padá tma, okolí se zmocňuje děsivé ticho a jen občas je slyšet šelest či vidět stín.

Vnější zbraní v boji proti depresím je každý nový den, v němž se prázdnota i úzkost rozplývají a jenž je naopak cestou k opětovné naději a k ráznému odhodlání přestát to, co je časově omezené. V tomto ohledu se povídka tematicky váže k předchozímu *Ptáku úsvitu*, neboť ten je metaforickým vyjádřením nového rána a s ním přicházejících světlých okamžiků.

Pták úsvitu, tj. naděje i chuť nadále bojovat, a šedé vlče, tíživá prázdnota a beznaděj, tak symbolicky představují základní stavy autorčiny duše. Ačkoli síla jejich působení se zdá být vyrovnaná, neboť den pravidelně střídá noc, stejně tak jako světlo střídá temnotu, zůstává autorčinou velkou devízou odhodlání bojovat proti všemu negativnímu a vnitřně oslabujícímu. Jejími zbraněmi jsou pevné přesvědčení a odhodlání a i navzdory ustavičně doléhajícím depresivním pocitům bytostné pozitivní naladění.

Jako žena racionálně uvažující je schopna vymezit si okruhy činností, jimiž bude tíživým pocitům čelit a systematicky tak trénovat svou psychickou výdrž. Tím, že svým dnům dává jakýsi řád, smysl a směr a naplňuje je činnostmi pomáhajícími vězňům či emigrantům, stává se užitečným, a tedy i nepostradatelným článkem v řetězu celosvětového fašistického odboje.

Autorčina síla se rovněž projevuje ve schopnosti a odhodlání vytěžit o zemi, v níž je zcela nedobrovolně - a i ona je pro tuto zemi nevítaným a po celou dobu pobytu skrývaným hostem - maximální možné poznatky a obohacující zážitky. Chuť poznávat zemi, jež je už několikátou v pořadí obrazem nesvobody a velké touhy po ní a jež nejzarputileji útočí na autorčin klid, je obdivuhodná. Odmítavé a negativistické postoje vůči Maroku si autorka v žádném případě nepřipouští.

Reinerová je ke svému okolí velmi vnímavá a barvy, rytmus i vůni Maroka dokáže plně vstřebávat. Svou barvu nemá jen bílé město Casablanca, své barvy má i den. Když Casablanca pod nápor slunečních paprsků žhne, má pro autorku barvu perleťovou, když se smráká, obloha se zabarvuje do fialova a noc do temné modři. Pobyt v Maroku však skrývá i jiné protikladné barvy. Zdejší Arabky a Židovky jsou reprezentkami odlišných způsobů života, hodnot i kulturních zvyklostí. Přesto však ve zdejším životě vidí autorka také soulad a jisté spříznění:

„Arabky i Židovky pohlížely na mne stejnýma tmavýma očima, tkaly stejně snědýma rukama látky jako z tisíce a jedné noci, nabízely ke koupi koření všech vůní a barev,

udělovaly svým neposedným dětem štulce, přivínuly je něžně k sobě, táhly za sebou osla nebo mulu, (...) cupitaly poslušně za svými muži, stály, když muži seděli, povídaly si, naříkaly z nějakého důvodu, smály se tiše – a to všechno na ulici.“¹

Schopnost „nasávat“ vůni arabského světa je rovněž obrazem schopnosti vnímat zemi z různých úhlů pohledu. Autorčiny dny mají vůni jemně nahořklou, štiplavou i agresivní, neboť se permanentně pohybuje v prostředí arabské kávy a nesčetných druhů orientálních pestrobarevných koření.

A jaký rytmus vytukává autorce metronom marockého života? Většinou velmi pravidelný, vyrovnaný a klidný. Ani v okamžicích plížících se temných pocitů, kdy se tempo snad až příliš zrychluje nebo naopak nebezpečně zpomaluje, neztrácí odhodlání změnit stávající stav věcí. Jeho zdrojem je autorčina neuvěřitelně velká vnitřní síla, jež jí navzdory všemu zůstává a vyzývá ji k činům:

„Braň se, člověče!

Vstávej, příteli člověče, nesmíš váhat už ani vteřinu, jsi-li skutečně člověkem. Postav se na nohy, vykroč proti bezhlesému a nevidoucímu, rozhrň záclonu, dej vniknout světlu a šedé vlče, které tu na tebe číhá a míří na tvé srdce – kapka olova stačí! – se rozplyne, zmizí ve vlastní nicotě.

Pohled' na střechy domů nebo dolů do ulice, podívej se na stromy a na oblohu nad nimi, naslouchej hluku dne. Každý z nich tě zdraví, musíš jenom poslouchat. Když přiletí pták, když z komína stoupá dým, když zašustí listí a nad městem se najednou zachvějí tepny z drátů, patří každý z těchto pohybů i tobě. Neboť pokud dýcháš, žiješ. A není moci na světě, která by mohla živého označit za mrtvého, jestliže tomu sám nechce. Žádné vlče tohle nedokáže.“²

¹ Reinerová, Lenka: Sklo a porcelán. 1. vyd. Orbis, Praha 1991, s. 22. Německý originál byl přeložen autorkou.

² Tamtéž, s. 29

Výlet k labutímu jezeru

Povídka *Výlet k labutímu jezeru* se od předchozích dvou tematicky liší. Přestože jde o vzpomínkové vyprávění vracející se do válečných let, příběh se za války neodehrává, nýbrž zhruba o třicet let později. Ústřední osnovu vyprávění tvoří autorčina návštěva koncentračního tábora Ravensbrück, v němž se za války ocitla její mladší sestra Alice. Výlet k labutímu jezeru je výletem k německému Schwedtovu jezeru ležícímu nedaleko Ravensbrücku a je jakýmsi eufemistickým názvem pro autorčinu návštěvu. Toto na první pohled krásné labutí jezero, do něhož se však údajně sypal popel z táborového krematoria, neznamena pro autorku světlý bod v pochmurném prostředí, je spíše symbolickým obrazem paradoxních jevů v životě.

Linie základních ženských postav v povídce utváří jakýsi trojúhelník. Na jeho vrcholu stojí autorka navštěvující bývalý koncentrační tábor, aby zde spatřila portrét své mladší sestry. Základní pilíře děje tvoří vzpomínky na autorčinu sestru Alici a švýcarskou špiónku Carmen Mariu Mory, autorčinu spoluvězenkyni. Ačkoli sestra i špiónka představují v tomto pomocném matematickém znázornění doplňující se strany pomyslného útvaru, v reálném životě, odrážejícím se v povídce, stojí každá na opačném pólu, neboť hodnotově je k sobě neváže nic.

Z hlediska společných vyznávaných hodnot utváří dvojici naopak autorka a její sestra (spojené tedy rovněž příbuzensky), jdoucí obě za tím, co je lidské, přirozené a nenásilné. Ani jedna se nerozpakuje nasadit život ve prospěch jiných a za svobodu vlasti. Ve struktuře ženských postav tak tvoří silnou opozici proti sobecké a prospěchářské Mory.

1. Autorka

Také zde je vypravěčka - autorka vnitřně velmi silná žena. Ačkoli ví, že návštěva místa, jež bylo jedním z posledních sestřiných cest, rozjitří staré rány a vrátí vzpomínky na nešťastný osud rodiny, cestu i přesto podniká.

Je nejen silná, ale i neobyčejně vnímavá, navíc je nadána značnou představivostí. Zdánlivě poetické jezero s labutěmi a okolní krásná krajina se stávají obrazem autorčiných představ o tom, jaké dojmy vzbuzovaly ve čtyřicátých letech v těch, kteří

byli nedaleko násilně drženi a mučeni. Veškeré představy pak zcela přirozeně směřují k sestře a k představám jejích prožitků.

Ve vzpomínkách se autorka stává především tou starší, zkušenou sestrou, jež se k té mladší chová nejen ochránářsky a chápavě, ale také zodpovědně. Pocit zodpovědnosti za ní, pocit provinilosti a studu za to, že ona jako jediná z jedenáctičlenné rodiny nacistické řádění přežila, stejně tak jako potřeba dosáhnout alespoň částečného vnitřního klidu jsou určující motivací k návštěvě bývalého koncentračního tábora. Provinilost a stud jsou pak zdrojem autorčina naléhavého pocitu, že zejména vůči sestře má jistý dluh, neboť sestra nemohla, na rozdíl od ní, poznat všechny krásy života.

Tváří tvář sestřinu portrétu ztrácí autorka svou příslovečnou statečnost a sílu. Opětovný bezprostřední kontakt dvou sester, i když nikoli fyzický, vyvolává v autorce vědomí nesmyslnosti a tragičnosti celé situace, stejně tak jako neschopnosti zcela porozumět tomu, co se stalo:

*Kolikrát už mi někdo řekl, že musím to nebo ono pochopit. Vždycky, snad příliš často, jsem se o to pokoušela. Teď ale, když jsem tu stála a přede mnou byl ten obraz, který jsem hledala, obraz mé malé sestry, o němž jsem tak dlouho věděla a jež jsem tak dlouho neznala, teď jsem tu stála a nic, docela nic jsem nechápala. Dvacet let je příliš krátká doba. Pro leccos v životě to není vůbec žádná doba.*¹

Nejen návštěvou koncentračního tábora, ale také touto povídkou se autorka vyrovnává se sestřinou smrtí. V povídce navozuje i pomyslné setkání se špiónkou Carmen Marií Mory, „blokovou“ č. 10 z koncentračního tábora v Ravensbrücku, kvůli jejímuž krutému zacházení počty žen zemřelých v táboře či počty žen, jimž přisoudila jiný tragický konec, narostly. Ve fiktivním rozhovoru s vražedkyní se opět stává tou odvážnou a nebojácnou ženou. Ledová upřímnost, s níž pronáší po léta nevyřčená slova, jimiž splácí závazek vůči své sestře, je pak dokladem, že jsou její úmysly naprosto pevné a upřímné:

„Nedávno jsem byla v Německu. Je tam jisté labutí jezero, madam, u kterého zemřelo strašně mnoho žen. Taky moje malá sestra byla mezi nimi. Ale mnohé z těch žen by snad

---

¹ Reinerová, Lenka: Sklo a porcelán. 1. vyd. Orbis, Praha 1991, s. 52. Německý originál byl přeložen autorkou.

ještě mohly žít, kdyby vás v roce 1940, kdy jsem vás v Paříži poznala, byli skutečně postavili ke zdi.“¹

2. Ostatní ženy

Obraz autorčiny sestry v povídce začíná sice jejím narozením, avšak ovlivňují ho dojmy a emotivní vzpomínky, které autorce utkvěly v mysli. Její portrét představuje dívku veselou a živelnou, avšak také hloubavou, dychtící po vědění. Stejně jako ona nepostrádá odhodlání dostat přesvědčení, že proti násilí musí zakročit každý slušný člověk. Její rozhodnutí jsou pevná, neboť je přesvědčena o jejich nutnosti a o své zodpovědnosti za ně.

Snobská a povrchní Carmen Maria Mory se vyznačuje vlastnostmi zcela opačnými. Špiónce udávající už před válkou německé antifašisty gestapu, pracující pro Goebbelse a i německou tajnou službu, po odhalení pro dříve nepřátelskou Francii, aby se pak opět vrátila do německých služeb jako jedna z vedoucích koncentračního tábora, se však dají přiřknout pouze vlastnosti nedobré: vypočítavost, prospěchářství, faleš a citová apatie.

V povídce jsou rovněž krátce popsány Gilberte, autorčina spoluvězeňkyně z Paříže, Sidy, postarší německá emigrantka poskytující v Praze útočiště činným antifašistům, a rakouská emigrantka Anni Peczeniková, antifašistka a autorčina pražská přítelkyně.

Gilberte je žena zvědavá, sice rozkřičená, avšak v jádru dobrá, Sidy pohostinná, starostlivá, neustále se však trápící politickou situací v Německu. Anni pak autorka představuje jako ženu „fantastickou“, jež by mohla být ostatním vzorem. Její antifašistická činnost, nasazení ve španělské válce a obětavá pomoc tam, kde je to nutné, z ní činí ženu statečnou, až heroickou.

---

¹ Reinerová, Lenka: Sklo a porcelán. 1. vyd. Orbis, Praha 1991, s. 93. Německý originál byl přeložen autorkou.

Sklo a porcelán

Povídka *Sklo a porcelán* tematicky navazuje na vzpomínkovou knihu *Barvy slunce a noci* pojednávající o autorčině věznění v pankrácké věznici v Praze. Děj se odehrává bezprostředně po autorčině propuštění z věznice a jejím následném odchodu do Pardubic, kam byla rodina mezitím nucena se vystěhovat. Hlavním tématem je problematické začlenění z vězení se vracejícího člověka, poznamenaného odtržením od nejbližších, do běžného života a k rodině.

1. Barbora Starková

Barbora Starková, ústřední ženská postava, musí po svém propuštění z věznice čelit existenciálním problémům způsobeným její nežádoucí minulostí. Největší překážkou opětovného začlenění do světa všednosti a běžných starostí však nepředstavují obtíže v práci, ani rodina, od níž byla patnáct měsíců odloučena, ale vlastní pocity, myšlenky a představy.

Sociální nesnáze, na něž dennodenně naráží, jsou tak pouhou zástěrkou problémů psychických. Ačkoli se Barbora od okamžiku propuštění z věznice trápí představou, jak proběhne rodinné shledání a jak bude přijata manželem, ale zejména dcerou, ukáží se tyto starosti jako zcela zbytečné. Vědomí, že byla vězněna neprávem, že vězení zničilo to, v co celý dosavadní život věřila, způsobuje, že ke všemu, s čím se na svobodě setkává, přistupuje opatrnicky a se strachem. Její život na svobodě se paradoxně podobá životu nesvobodnému, neboť ji stále něco vnitřně svazuje a ovládá. Neustále se jí také vracející vzpomínky na výslechy a vyšetřovatelovy závěry: „*Škůdce je vždycky škůdce, ten člověka odkrágluje třeba i obyčejným aspirinem. / Vaše vlastní dítě se za vás bude stydět. / Jste sama, ženská, copak to nechápete? Jste úplně sama, říkáme tomu odepsaná nebo vymazaná, chcete-li. Nikdo vám nepomůže. / O tom, co bylo tady, nesmíte s nikým mluvit.*“¹ Barbořin život na svobodě je vlastně jen pokračováním života za „mřížemi“.

Pocit méněcennosti, strach, odcizenost a dojem, že nepatří tam, kam se pokouší začlenit, formují její jednání. Strach, že by z jakýchkoli příčin byla znovu odloučena od rodiny,

¹ Reinerová, Lenka: *Sklo a porcelán*. 1. vyd. Orbis, Praha 1991, s. 99, 102, 104, 122. Německý originál byl přeložen autorkou.

jež jediná je pro ni zdrojem radosti a klidu, způsobuje, že se i přes úzkostlivost a nenápadné chování a jednání nedokáže vyhnout případným konfliktním situacím. Východiskem z těžké situace je jí kromě rodiny také práce, neboť jí vrací vědomí o smysluplnosti vlastní existence.

Zásadní zlom nastane ve chvíli, kdy se nenápadná Barbora, doposud známá jen z kolujících zvěstí o svém světoběžnictví a věznění, postaví na odborářské schůzi proti kádrovému funkcionáři na obranu starého zaměstnance Tichého, jenž má být propuštěn. To je chvíle, kdy zvítězí nad strachem a opět se pere za spravedlnost a pravdu. Zbavuje se tak pout a definitivně se osvobozuje. Barbora Starková je žena, jež může být šťastná jen za předpokladu, že bude moci bez obav vyslovit své názory a přesvědčení.

2. Ostatní ženy

Ostatní ženské postavy v této povídce jsou spolupracovnice vypravěčky. Jejich hlavními charakterovými rysy jsou laskavost a dobrosrdečnost, neboť se své nové kolegyni snaží vytvořit maximálně příjemné pracovní prostředí, ale také určitá bázlivost, opatrnost i obava učinit v rozhodujících situacích první krok. (Až po Barbořině odvážném veřejném vystoupení nabývají odvahy i ony a vystupují ve prospěch Tichého se svými protesty.)

Zcela specifickou a zajímavou ženskou postavou je paní Hrubá, jež je svým způsobem blízká samotné protagonistce. Přestože je všeobecně považována za pomatenou, až nepřičetnou ženu, projevuje se ve skutečnosti jako citlivá, chápající a moudrá žena, jejíž druhá, pro většinu lidí odmítavá a zlá tvář je zrcadlem tajemství, za níž se skrývá velké životní utrpení.

3.3. *Kavárna nad Prahou*

Útlá memoárová kniha *Kavárna nad Prahou*, vydaná v roce 2001, představuje důležitý mezník v literární tvorbě Lenky Reinerové. Až o této knize lze totiž s jistotou nadsázkou říci, že je autorčiným literárním debutem na českém knižním trhu, neboť právě jí vstoupila do širšího povědomí českých čtenářů.

Kavárna nad Prahou je zároveň první knihou Reinerové, jež nepojednává primárně o žádné etapě jejího života, ani o pocitech pro jisté doby typických. Je naopak vzpomínkou věnovanou přátelům - spisovatelům, novinářům a blízkým osobám, k nimž řadí také ty, s nimiž se sice nikdy nesetkala, již ji však nějak oslovují svou tvorbou či životem.

Na rozdíl od předešlých knih (včetně knihy *Barvy slunce a noci*, jež bude interpretována v oddílu *Všechny barvy slunce a noci*), v nichž Reinerová popsala mnohé z toho, co v pohnutých poválečných i předválečných dobách prožila, v *Kavárně nad Prahou* nenacházíme bolest a utrpení, nýbrž spíše melancholii, nostalgii a někdy i rozvernou radost.

Přestože linie postav, na něž zde Reinerová vzpomíná, je převážně mužská, lze zde vysledovat i linii ženskou. Tu tvoří autorčina matka, dále matka Egona Erwina Kische, Anna Seghersová, Helene Weigelová, Gisl Kischová a v roli personální vypravěčky (vyprávění je opět v ich-formě) autorka sama, jejíž vlastní příběh, pokud nejsou některé jeho úseky uvedeny přímo, se odvíjí z příběhů těch, o nichž vypráví.

1. Autorka

Primární charakterové atributy, jež lze Reinerové přisoudit na základě jejího úvodního vyznání a vysvětlení důvodu, jež ji vedl k napsání knihy a k vytvoření jakési vlastní pomyslné kavárny, jsou nostalgie a snění. Protože již neexistují kavárny z dob předválečných, resp. navždy zmizela atmosféra těchto kaváren, neboť také nenávratně odešli ti, kdo spoluutvářeli jejich nezaměnitelný ráz, vytváří si autorka kavárnu vlastní, která je odrazem jejích snů, představ a tajných přání.

Zánik kaváren je však pouhým fabulačním rámcem a poetičtější vyjádřením pravého důvodu k vytvoření kavárny vlastní. Skutečnou pohnutkou, jež autorku vedla k „zakladatelskému počínu“, je stesk po někdejších přátelích a známých, atmosféře vířené intelektuálními i všedními diskusemi a celkově stesk po intimitě, důvěrnosti i kráse zašlých časů. S jistým nadhledem lze pak říci, že snová kavárna je nostalgickým výsledkem niterné touhy obnovit to, co utvářelo – a jak se ukazuje – stále utváří autorčin domov.

Touha po blízkosti se neprojevuje jen zalidněním kavárny oblíbenými umělci, přáteli a rodinnými příslušníky, kteří zde mají své nezaměnitelné místo, projevuje se rovněž v místě její existence. Již samotná Praha, autorčino rodiště a místo nejintenzivnějšího setkávání s těmi, jež mohou být v knize zastoupeny už jen jako osazenstvo kavárny, je symbolem tolik hledaného pocitu domova a důvěrnosti.

Přání alespoň fiktivně obnovit stará přátelství, ale i poměrně velký počet těch, o nichž je v knize řeč, signalizují autorčinu velmi přátelskou a družnou povahu. Dychtivost po diskusích a jejich systematické fiktivní rozvíjení nám představují ženu - intelektuálku, přemýšlivou a toužící získat velký rozhled, ale také ženu, jež by ráda od svých blízkých získala radu nebo zjistila, zda s ní souhlasí či ne, příp. zaujímají neutrální postoj. (Fikce a důvěrnost jsou zde úzce propojeny. Ačkoli jsou rozhovory, jež autorka rozprává, zcela smyšlené, jejich závěry či z nich plynoucí rady jsou odrazem důvěrného vztahu mezi ní a příslušným umělcem či rodinným příslušníkem.)

Autorčinu hloubavost naznačuje palčivost otázek, jež klade a jimiž vybízí k diskusi, a jejich neustálé hledání pravé podstaty věcí. Tato snaha zároveň vykazuje rysy jisté zarputilosti.

Kavárna nad Prahou není jen pohledem na autorku jako na ženu už dospělou, podává také její obraz jako mladé, dospívající dívky. Je vykreslena jako nadané děvče, výjimečné nejen svou nadprůměrností, ale též schopností zaujmout. Je to portrét dívky kulturně založené a mající speciální zájem o divadlo.

Ani v této vzpomínkové knize nezapře autorka svou snahu hájit spravedlnost, která se výrazně projevuje vyvracením mýtů kolujících o členech její kavárenské společnosti či jinak se vznášejících nad Prahou: *Max Brod se do dneška baví tvrzením jistých*

hlupáků, že mezi řádky Kafkova díla objevili kontrarevoluční myšlenky.“¹ (O kafkovské konferenci konané v Liblicích v roce 1963.)

Ruku v ruce se snahou hájit spravedlnost jde také její úsilí informovat o tom, co neprávem zůstalo zapomenuto či co je třeba navzdory širšímu povědomí připomenout. Za příklad zde opět poslouží Max Brod, jenž je všeobecně známý jako přítel a zachránce díla Franze Kafky, avšak jako respektovaný, vážený hudební odborník a náruživý propagátor děl Leoše Janáčka v zahraničí však již nikoli.

V *Kavárně nad Prahou* je rovněž patrná až signifikantní Reinerové celoživotní snaha pomáhat druhým nebo jim ukazovat správnou životní cestu. Toto úsilí zde však není ukázáno přímo, nýbrž zprostředkovaně pomocí dialogů vedených s návštěvníky kavárny:

Autorka: „*A nemůžeš proti tomu z titulu svého vznešeného postavení něco podniknout?*“
Norbert Frýd: „*Nemůžu,*“ říká smutně. „*Tady nahoře panuje na nejvyšších místech názor, že nejdřív musejí lidé sami pochopit, že planetu, kterou mají k dispozici, nemohou dál tak bezohledně ničit.*“²

V této knize je Reinerová sebekritická a soudná. Důkazem toho je její přiznání, že ke splnění touhy, ačkoli již mírně odeznlé svým věkem, už nestačí, že jsou zde však jiní, kteří tuto úlohu plnit nejen mohou, nýbrž mohou ji plnit velmi dobře.

Ačkoli se Reinerová obrací na čtenáře často, styl jejího vyprávění je převážně neutrální. Mnohdy bývá ve svých konstatováních kritická, někdy až mírně ironická: (k Franzi Kafkovi) „*Jistě však pochopíte, že má člověk toho ruchu, v Praze tak dlouho nevidaného, někdy až nad hlavu. Ale na druhou stranu je vlastně krásné, když si mladí lidé kromě vašich knih odvázejí domů i tričko s vaším portrétem, ne?*“³

Sama sebe autorka představuje jako velmi činnou ženu, zajímající se nejen o věci zásadní, ale i o ty drobné, zdánlivě nedůležité. Třebaže je bytostná optimistka, vyprávění je mnohdy prostoupeno pocitem neklidu, obavami i skepsí: „*Nám tady*

¹ Reinerová, Lenka: *Kavárna nad Prahou*. 1. vyd. (3. dotisk). Labyrint, Praha 2004, s. 29. Originál textu je německý.

² Tamtéž, s. 39

³ Tamtéž, s. 27

*nahoře je už dopřán věčný klid, ale co všechno ještě čeká lidi dole?*¹

Ačkoli do své vysněné kavárny usazuje Reinerová pouze ty, již jí jsou blízcí a k nimž chová náklonnost, nejvřeleji vyznívá portrét Egona Erwina Kische, autorčina pražského, pařížského i mexického souseda, druha v těžkých dobách emigrace, zpola otce, zpola učitele, zejména však dlouholetého přítele. Zcela specifický vztah chová také k Franzí Kafkovi, k němuž je schopna vytvořit si pěkný obdivný vztah, třebaže jen na základě znalosti jeho tvorby a života, nikoli znalosti jeho samotného.

2. Ostatní ženy

Františka Reinerová je v knize nahlížena ze dvou zorných úhlů. První nabízí pohled na ni jako na matku a druhý jako na ženu. Jako matka je to milující a starostlivá žena, jež je schopna odpoutat se od dítěte natolik, aby si mohlo vytvořit vlastní existenciální prostor, ale zároveň si zachovává sféru vlivu umožňující jí dohled nad ním. Jako každá matka i ona cítí zodpovědnost za činy a jednání dítěte, a proto se je svými radami snaží navést na správnou cestu.

Jako žena je autorčina matka laskavou, moudrou a uměnímilovnou bytostí. Vnitřní i vnější krása, kladný vztah k hudbě, přátelství s mnohými umělci, stejně tak jako autorčiny milé vzpomínky z ní činí až nadpozemskou ženu.

Matka Egona Erwina Kische, jež se v knize jen jakoby mihne, je díky své přátelskosti a laskavosti zobrazena jako ctěná a všeobecně vážená paní, překypující pohostinností a vlídným slovem pro každého.

Portrét krásné, ač v obličejí přísné Anny Seghersové je naopak symbolem nezměrné naděje a síly pozvednout se vždy, jsem-li sražená na kolena, a věřit lepším zítřkům. Anna Seghersová, je rovněž symbolem častých útrap a vědomí, že v životě není nikdy nic zadarmo.

Vynikající herečka Helene Weigelová, manželka Bertolta Brechta, je svým vnitřním založením podobná silné a energické Anně Seghersové. Ačkoli první dojem z ní je ten,

---

¹ Reinerová, Lenka: Kavárna nad Prahou. 1. vyd. (3. dotisk). Labyrint, Praha 2004, s. 51. Originál textu je německý.

že jde o křehkou, subtilní bytost, nechybí jí pevné odhodlání a schopnost přestat obtížné situace. Skromnost a nenápadnost z ní činí přátelskou a velmi sympatickou ženu.

Gisl Kischová, „pravá ruka“ a nepostradatelná korektorka svého manžela Egona Erwina Kische, jež většinu svého času zasvětila právě revizi manželovy tvorby, je zosobněním vytrvalé práce nejen své, ale i manželovy. Na nesmírné obětavosti a úctě jí neubírá ani skutečnost, že - jak si je jista pracemi pro svého muže - je zcela bezradná, pokud jde o práce ryze ženské, jako je kupříkladu starost o kuchyni a vaření.

3.4. *Bez adresy*

Povídková kniha *Bez adresy*, poprvé vydaná v roce 2001, je sbírkou pěti povídek. Povídky *Bez adresy* a *Tragický omyl a správná diagnóza* byly pro české čtenáře z německých originálů přeloženy zcela nově, zatímco *Pták zrána*, *Šedý vlček* a *Výlet k labutímu jezeru* (viz oddíl 3.2. Sklo a porcelán) byly již součástí souboru *Sklo a porcelán* (*Pták zrána* pod názvem *Pták úsvitu* a *Šedý vlček* pod názvem *Šedé vlče*), a proto o nich v tomto oddílu již nepojednáváme.

Druhé vydání knihy z roku 2006 zahrnuje však jen povídky *Bez adresy*, *Výlet k labutímu jezeru* a *Tragický omyl a správná diagnóza*, neboť povídky *Pták zrána* a *Šedý vlček* byly v roce 2004 zařazeny do autorčiny další povídkové knihy *Vůně mandlí*.

Povídky jsou přísně ohraničené, každá z nich má jiný tematický základ. Hlavní tematickou osu, stejně tak jako hlavní linii ženských postav však mají společné. Jsou opět psány v ich-formě.

Bez adresy

Povídka *Bez adresy* (2000) má formu dialogu. Rozhovor rozprádá autorka, jež se svěřuje se svými vzpomínkami čtenářům, sobě, ale také bezdomovkyni sedící na schodišti londýnské Royal Festival Hall. Účastnicemi dialogu – a současně základními

články linie ženských postav - jsou však pouze autorka a bezdomovkyně, neboť právě ji Reinerová oslovuje.

Specifikem této prózy je skutečnost, že dotazovaná, tj. bezdomovkyně, nekomunikuje, k domněnkám se nevyjadřuje a na otázky neodpovídá. (V tom se také povídka *Bez adresy* výrazně odlišuje od memoárové prózy *Kavárna nad Prahou*, v níž se osazenstvo kavárny většinou rozhovoru aktivně účastní, a nejde tedy o tzv. dialog s „hluchým“¹.) Rozhovor se tak stává spíše dialogem monologickým anebo přesněji monologem nesoucím jisté prvky dialogu.

1. Virginie

Cizí bezdomovkyni, posedávající na schodišti Royal Festival Hall v Londýně, nazývá autorka Virginií, neboť je v jejích představách vnějším obrazem krásné spisovatelky Virginie Woolfové a má rysy její oduševnělé tváře se smutnými očima. Výraz svědčící o její oduševnělosti a křehkosti může být navzdory společenské bezprizornosti důvodem, aby se kolemjdoucí lidé u ní zastavovali (kromě jiného proto, aby jí darovali almužnu).

Dojem jemnosti a křehkosti nerozbíjí ani pokrývka, do níž je bezdomovkyně zahalena, jen podtrhuje bledost její tváře a jistý vnitřní chlad.

Vnějškově, ale také vnitřně je bezdomovkyně velmi statická postava. Tato staticčnost asociuje tichost, nehybnost i smrt. Ačkoli je živou, dýchající bytostí, nemohou si být čtenáři jisti, zda se nepoddala nepříznivému osudu, nezahořkla a nepohřbila všechny touhy a naděje. Jediný pohyb, nabourávající nehybné vzezření, představují pohybující se prsty, čímž je vyjádřeno její citové rozpoložení, zobrazen vnitřní neklid, nervozita a citová rozháranost.

Bezdomovkyně je trpící žena, již břímě bolesti naučilo nevěřit lidem a spíše se jim vyhýbat. Její odvrácená tvář a neschopnost pohlédnout zpříma lidem do očí jsou důsledky strachu z konfrontace, již by nutně musela čelit (konfrontací může být radost a smutek, štěstí a neštěstí, povrchní a závažné citové nesnáze či lítost a prosba

¹ Peterka, Josef: *Teorie literatury pro učitele*. 2. vyd. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, Praha 2006, s. 101

nelitovat), hlubokého zklamání a nedůvěry, velké citové rány nebo možná jen vzdoru a hrdosti, považuje-li své sociální neukotvení za ponižující.

Osamělá bezdomovkyně je tajemná, uzavřená a svým odmítavým a neměnným vystupováním též umíněná, až tvrdohlavá žena. Její vystupování zároveň dokazuje, že není schopna překonat silnou tendenci jednat citově, nikoli rozumově.

2. Autorka

V této povídce se Reinerová projevuje především jako žena, jíž není lhostejný svět, v němž žije, a to včetně jeho negativních jevů, jakými jsou narůstající sociální problémy a velký počet lidí bez domova. Tento její charakterový rys, ostatně jako téměř všechny ostatní, se doposud méně či více prolínal všemi knihami, přičemž neintenzivněji a nejnaléhavěji dosud zazněl v memoárovém vyprávění *Hranice uzavřeny*; souvisí s autorčíným celoživotním bojem za lepší, tedy i sociálně spravedlivější svět.

V zájmu o své okolí, nejen o to bezprostřední, nýbrž i vzdálené, celosvětové (s bezdomovkyní Virginíí se autorka setkává v Londýně), se opětovně projevuje autorčina příslovečná empatie, vnímavost, účast s nepříznivým osudem druhých i touha pomáhat. Ve fiktivním „rozhovoru“ s bezdomovkyní Virginíí vůbec nezáleží na tom, že bezdomovkyně nekomunikuje a nepředkládá svůj skutečný portrét, protože „dialog“, stejně tak jako celé vyprávění, má sloužit především čtenářům, jejichž jednání a přístupy k okolí – ačkoli se nalézají ve zcela jiné sociální pozici - jsou totožné s jednáním bezdomovkyně anebo se mu podobají. (Tento rys bezadresnosti se rovněž promítá do názvu povídky *Bez adresy*.)

Ze stálého souboje s útiskem a nespravedlností Reinerová vždy vyšla vítězně, neboť i ve zlém byla schopna nalézt světlé stránky. Hledá je a nalézá i v kontaktu s londýnskou ženou bez domova:

„Teď mě dobře poslouchej, Virginie, a neodvracej hlavu, jako to většinou děláš, když tě někdo laskavě pozdraví. Nevím, co tě zahnilo na odpočívadlo schodů, spravedlnost, bída nebo snad pohrdání, které chováš k běžným lidským tvorům. Nechci ti něco vyčítat, chci ti jen říci, co s sebou nese život a že může být zároveň velice ošklivý a pak zas

*docela obstojný, dokonce krásný.*¹

Sociální neukotvenost mnohých lidí a jejich životní strasti vyvolávají v Reinerové řadu otázek, jež se pak proplétají celou povídkou. Otázky celospolečenského rázu, autorkou těžko řešitelné, jsou typickým projevem a důsledkem nejen její hloubavosti, ale také hlubokého zájmu o dění kolem sebe.

Jako zcela nová autorčina vlastnost se zde objevuje záliba v tajemnu, také jeden z důvodů přitahujících ji k londýnské bezdomovkyni. (Protože Virginie nekomunikuje, a její osudy i vnitřní pohnutky tak zůstávají autorce skryty, je bezdomovkyně zároveň obrazem tajemné ženy.)

Nejpoetičtějším charakterovým rysem Reinerové, který se však projevuje zejména v knize *Hranice uzavřeny*, je její láska k moři, dálkám a otevřenému světu.

Tragický omyl a správná diagnóza

V povídce *Tragický omyl a správná diagnóza* (1998) reflektuje Lenka Reinerová dvě „tíživé kapitoly“ svého života. Tragické omyly představují autorčina věznění, zvláště pak věznění druhé v padesátých letech (právě jeho oběti byli později nazýváni „oběťmi tragických omylů“). Správná diagnóza je ironickým vyjádřením zjištění zákeřné rakoviny, proti níž autorka úspěšně bojuje a s níž žije již desítky let. V širším smyslu se však stává také symbolickým výrazem schopnosti nalézt způsob, jak přestat veškerá zklamání, hořké zkušenosti i tragické životní omyly.

Ačkoli není autorka jedinou ženou ve vyprávění, její postava je v něm dominantní, neboť ostatní ženy se v knize pouze jakoby mihnou a pomáhají spíše odhalit problematické stavy lidské duše, jejichž možné řešení autorka rovněž nastiňuje.

Základním motivem povídky je naděje, která se odvíjí od zdánlivě beznadějných okamžiků. Naděje je silou, která autorce pomáhá překonat zlé chvíle, dodává jí sebevědomí a je jí oporou. S těžkými okamžiky se Reinerová potýkala ve svém životě mnohokrát a naučila se již s nimi zacházet, přesto ji dokáží zasáhnout často

---

¹ Reinerová, Lenka: *Bez adresy*. 2. vyd. Labyrint, Praha 2006, s. 74. Originál textu je německý.

s nečekanou intenzitou.

Dospět k racionálnímu závěru, že nemůže věčně trvat to, co právě trvá, jí mnohdy pomáhají zcela samozřejmé věci a neodmyslitelné součásti jejího života (muž, dítě, smích, kniha, obdržený dopis, krásný slunečný den, rozkvetlý květináč a ve věznici i „pouhá“ sklenice mléka). Valná část její vnitřní síly tkví tedy rovněž ve schopnosti plně vnímat krásu obyčejných věcí. Je však také odrazem snahy přemýšlet o sobě a porozumět sobě samé.

Autorčina schopnost kritického uvažování, projevující se mimo jiné odmítáním pověr, je ve své podstatě především schopností stanovit, jaké skutečnosti jsou pro její dobré duševní rozpoložení důležité, v čem tkví pravá krása života a jaká životní cesta je správná.

Tato povídka je velmi bohatým zdrojem rad, jak hledat a najít osvědčená východiska z těžkých životních situací, které Reinerová vybírá z vlastního života. Sama sebe prezentuje jako životem zmoudřelou a vyrovnanou ženu, ale též jako ženu odhodlanou, která se nezpronevěří svým cílům a zásadám. Statečně překonává všechny těžkosti včetně nebezpečné choroby:

„Náhle jsem měla své bolestínské malomyslnosti dost. Onoho rána jsem si řekla nahlas (naučila jsem se ve vězení, že si člověk občas něco musí říct hodně nahlas) a velice důrazně, že sebelítost k ničemu nevede, nepomůže mi, nakonec to mohlo být i daleko horší. Od té chvíle, slíbila jsem si, vezmu celou tu záležitost docela jinak do ruky.“¹

Autorka si uvědomuje, že k dosažení vytčených cílů je zapotřebí udělat maximum, být aktivní, iniciativní, zároveň ale také trpělivá a mít pozitivní vztah ke světu. Víceméně nově zde tematizuje význam důvěry, a to důvěry obecně i důvěry v druhé lidi a jejich schopnosti. Přes těžké životní zkušenosti a mnohá zklamání nepřestává vidět smysl života v přesvědčení, že v každém jedinci je skryto dobro a jejich souhrnem je dobro obecné, dobro všech.

V této povídce, v níž se Reinerová intenzivně zabývá rakovinou a pocity, jež tato zákeřná nemoc v pacientovi vyvolává, je opět zobrazena jako velmi inteligentní žena,

---

¹ Reinerová, Lenka: Bez adresy. 2. vyd. Labyrint, Praha 2006, s. 198. Originál textu je německý.

orientující se v odborné problematice nemoci i obecně v zákonitostech medicíny¹.

Navzdory všem pozitivním vlastnostem zůstává autorka přece jen člověkem, jenž má nejen svá silná místa, ale i slabá. Autorčiny slabosti se sporadicky projevují pocitem malomyslnosti, splínem i občasnou tendencí k ironičnosti.

3.5. *Všechny barvy slunce a noci*

Barva slunce a noci je vzpomínkovou knihou, jíž se autorka vrací do doby svého posledního věznění v letech 1952 - 1953. Přestože byl český rukopis dokončen už roku 1962, kniha byla vydána až o sedm let později. Do rukou čtenářů se však ani v roce 1969 nedostala, neboť její náklad byl ihned v tiskárně zabaven. Vzpomínková kniha *Všechny barvy slunce a noci*, vydaná v roce 2002, již názvem naznačuje, že jde o doplněné vydání knihy *Barva slunce a noci* z roku 1969.

Všechny barvy slunce a noci jsou rozšířením autorčiných vzpomínek na vlastní život a přátele, tedy i vzpomínek na to, jakých barev její život nabýval. Postavy v obou knihách jsou totožné, jen výjimečně mají některé změněná jména. (Autorka, jejíž obrazem v knize *Barva slunce a noci* je Věra, v knize *Všechny barvy slunce a noci* naopak vystupuje sama za sebe, stejně tak jako manžel „Duško“, který již nevystupuje pod fiktivním jménem „Borek“; vyšetřovatel, v první knize označovaný „tlust’och“, je v knize druhé nazýván „tlouštíkem“; v druhé knize je pro vyšetřovatele častější označení „referent“ apod.) Ačkoli je kniha *Barva slunce a noci* psána v er-formě, kniha *Všechny barvy slunce a noci* je už tradičně v osobě první, tj. v ich-formě.

Základní linie ženských postav je tvořena autorkou a její spoluvězeňkyní Danou. Třebaže se setkáváme i s jinými ženskými postavami, mají spíše dokreslující funkci a slouží jako prostředky k zvýraznění charakterových vlastností, jež autorka dále rozvíjí.

---

¹ Autorčin zájem o medicínu je nejen odrazem snahy co nejvíce se dozvědět o prožívané nemoci, je však odrazem i vlivu manžela, lékaře Theodora Balka, a častých lékařských sympóziích, na nichž Lenka Reinerová tlumočila.

1. Autorka

Autorčin obraz, obsažený v uvedených dvou knihách, je obrazem ženy vězněné a zkoušené státním aparátem a vězeňskými vyšetřovateli se lstivými a zákeřnými praktikami. Je to však statečná a pevná žena, i když také ona v komplikovaných situacích ztrácí sebejistotu a vnitřní rovnováhu.

Autorka, jež zatčení nepřikládá zpočátku větší význam, neboť je přesvědčená o své nevině, a jež i po několikaměsíčních výsledcích v psychicky vypjatých situacích zůstává stále věrna svým zásadám, je ženou pevně věřící svým ideálům. (Autorčina nezdolná víra ve spravedlivý řád je příznačná zvláště v knize *Barva slunce a noci*.) Ve stálosti jejího přesvědčení tkví její jistota a vnitřní síla.

Přestože autorka nepřestává věřit v hodnoty socialismu, stává se toto přesvědčení příčinou jejích mučivých představ, palčivých otázek a částečné citové nevyrovnanosti: „*To, co mě v padesátých letech tak prudce a krutě postihlo, se nedalo nikam zařadit, ničím vysvětlit a vyvedlo mě úplně z rovnováhy. Všechno, co bylo dosud jediné správné, se najednou považovalo za zhoubné a nepřátelské.*“¹

V této souvislosti se Reinerová ukazuje být ženou se silně vyvinutým mravním vědomím a smyslem pro spravedlnost. Ty jsou v ní natolik zakořeněné, že přebíjejí stesk po manželovi a maličké dceři, ke kterým je vázána zodpovědností i láskou matky a manželky. Jen vnitřně silná osobnost dokáže být pevná a za všech okolností statečná jako ona. Neztrácí ani pocit zodpovědnosti za realizaci ideálů své generace.

Úsilím žít i ve vězeňském prostředí způsobem obvyklým na svobodě si udržuje kladný vztah k životu a jeho radostem. Přestože je nucena přizpůsobit se daným podmínkám, nejde o rezignaci či apatii. Po skepsi a beznaději se vždy hlásí k životu odhodlání a pevná vůle, jež jí pomáhají opětovně se začlenit do společnosti.

2. Dana

Oporou i posilou je autorce spoluvězeňkyně Dana, která jí svou veselostí a velkou chutí

---

¹ Reinerová, Lenka: *Všechny barvy slunce a noci*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2002, s. 34. Originál textu je německý.

do života (i ve vězeňském prostředí) připomíná její mladší sestru. Také Dana se snaží nepoddávat nepříznivé situaci a nepropadat pocitům zoufalství, zmaru či úzkosti. Bagatelizování vlastní situace je projevem nadhledu, ale také snahou ulehčit si život ve vězení.

Dana uvažuje zcela racionálně, střízlivě a s jistou dávkou ironie. V životních situacích plných zvratů je zkušená, a proto ji ani pobyt ve vězení nevyvádí příliš z míry. Je to žena obdivuhodně duševně vyrovnaná, přímá a pevná, když bojuje o svá práva: (k autorce) „*Začínáš mi jít na nervy, miláčku,*“ odsekla jí Dana. „*Koumáš a koumáš a k ničemu to nevede. Já být na tvém místě, vědět, že jsem skutečně nic neudělala – holka, já bych asi měla takový prima vztek, že by nestačili koukat.*“¹

Také Dana se snaží pomáhat. V autorčině případě je to pomoc při opětovném nabývání sebedůvěry a psychické odolnosti: „*Pamatuj si, na cele se nikdy nebrečí, jen při výslechu. Tady to leda vyčerpává, tam to může pomoci.*“² Stejně jako autorka prochází také Dana s přibývajícími měsíci ve vězení jistým vývojem. Když ztrácí naději na brzkou svobodu, stává se jí oporou právě autorka.

Ačkoli se tyto dvě ženy liší svou politickou orientací, jsou vůči sobě solidární a jedna druhé pomáhají.

3.6. *Vůně mandlí*

Osm vzpomínkových povídek, shrnutých do souboru *Vůně mandlí* z roku 2004, napsala autorka ve velkém časovém rozmezí. Povídka *Zablácené boty* vznikla v Mexiku v roce 1942, bezprostředně po vypálení Lidic. Nevystupuje v ní žádná ženská postava, jen malé dítě Slávka, v níž je reflektována ubohost nacistických zvěrstev i solidarita obyčejných lidí. Povídka *Na cestě s Franzem Schubertem* pochází z roku 1985, nejmladší jsou pak povídky *Na ulici ani noha* a *Vůně mandlí, pirátský šátek a zelené kruhy*, z nichž druhá soubor uzavírá a dává mu také název.

---

^{1,2} Reinerová, Lenka: *Barva slunce a noci*. 1. vyd. Svoboda, Praha 1969, s. 76

Povídky jsou psány v ich-formě, avšak výjimkou je povídka *Nikomu ani muk*, která je psána v osobě třetí, tedy v er-formě.

Do sbírky jsou opět zařazeny povídky *Šedé vlče* a *Pták zrána*, publikované již v souboru *Bez adresy* v roce 2001 (*Šedé vlče* jako *Šedý vlček*), a povídka *Sklo a porcelán* ze stejnojmenné knihy z roku 1991.

Na cestě s Franzem Schubertem

Ačkoli název *Na cestě s Franzem Schubertem* navozuje dojem, že se povídka ponese v hudebním duchu, není tomu tak. I zde se autorka zabývá pocity člověka konfrontovaného, tentokrát však s bezostyšností, neodůvodněnou samolibostí a pýchou. Franz Schubert je název vlaku.

Linii ženských postav zastupuje autorka, jež je protagonistkou povídky, a její spolucestující, jejíž jednání je konfrontováno s autorčíným.

1. Autorka

Autorka, která odjíždí ranním vlakem Franz Schubert z Curychu, je plná dojmů a vzpomínek. V posledním dni svého několikadenního pobytu se ve vzpomínkách vrací do třicátých let, kdy Curych navštívila poprvé. Sebe vidí jako mladou dívku, která srovnává Švýcarsko se svou vlastí a Curych s Prahou. Srovnání jednoznačně vyznívá v neprospěch domova, nikoli však vinnou dívčinou, ani domova samotného. Svou roli, a velmi závažnou, sehrálo dobové nebezpečí – nacismus a vše, co se od něj tehdy i později vyvíjelo. Jako antifašistka plnila v Curychu v té době různé úkoly v boji proti nebezpečné ideologii.

Po několika desetiletích se už jako zralá žena s bolestnými životními zkušenostmi setkává s nacismem znovu. Ten je personifikován do podoby bývalého příslušníka SS, který vypráví, jak se zachránil před vězni koncentračního tábora na konci války. Cítí se být hrdinou a své působení za války hodnotí nejen jako hrdinství, ale také službu vlasti.

Tento člověk cestuje s autorkou v jednom kupé. Žena jeho samolibost nese velmi těžce. Ačkoli jsou pro ni chvíle strávené s ním mučivé a vyvolávají bolestné vzpomínky na tragický osud rodiny, neztrácí v těchto vypjatých okamžicích schopnost věcně

uvažovat a ovládat zjitřené pocity. Boj proti zlu a pýše, jež symbolizuje příslušník SS, se nepromítá jen do jejích myšlenek, ale také slov. Když z vlaku vystupovala alespoň mu, zcela klidně a tiše, řekla: „*Mou matku nebo moje sestry jste na konci války jistě nepotkal. Těm totiž nikdo neukázal, jak obejít Osvětim, když je tam zahnali do plynových komor.*“¹

2. Spolucestující žena

Žena cestující s autorkou je zhruba třicetiletá a na první pohled bezstarostná, veselá a slušná. Třebaže je ohleduplná vůči svému okolí, dokáže být ve společnosti průbojná.

Skutečnost, že přítomnost mužů s vražednou minulostí ji nijak nevyvádí z rozpaků a naopak je s nimi schopna jednat uvolněně a klidně, svědčí o její povrchnosti a jisté citové lhostejnosti.

Nikomu ani muk

Povídka *Nikomu ani muk* byla původně napsána česky. Má válečný námět a vypráví o nesmírné solidaritě, obětavosti a dobrém srdci lidí, kteří neváhají nasadit vlastní životy, aby pomohli druhým.

Hlavní linii ženských postav tvoří Marie Veselá, protagonistka příběhu, a Františka Rezková, jejíž obraz je podán prostřednictvím dopisů, jež zasílá Marii Veselé. Přestože v povídce vystupuje další žena, Tereza, dcera Františky Rezkové, její postava je spíše prostředkem k vykreslení charakteru dvou výše uvedených žen.

1. Marie Veselá

Hlavní ženskou postavou je Marie Veselá, jejíž jméno již odráží kus jejího charakteru. Paní Veselá je „obtloustlá“ žena, oplývající humorem a dobrou náladou, která si oslazuje život nepatrnými radostmi. Je dobrosrdečná a vůči druhým lidem laskavá a obětavá.

---

¹ Reinerová, Lenka: *Vůně mandlí*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2004, s. 27

Nejsou jí lhostejní ti, s nimiž žila, přátelila se, strávila mnoho milých chvil a které měla a stále má – i přes jejich žluté hvězdy - ráda. Svůj postoj nezmění ani v pohnuté době po atentátu na Heydricha. Okamžiky, při nichž byla celá rodina Židovky Františky Rezkové, jež před tragicky osudnými dny žila s manželi Veselými, pozavírána či deportována do Terezína, vnímá s úzkostí v srdci. Nikomu nepřeje nic zlého a dobrým lidem už vůbec ne.

Na sousedy vzpomíná v dobrém, ale se smutkem a bolestí. Jejich těžký osud se jim snaží ulehčit svými dopisy. Z dobrosrdečné paničky se postupně mění ve statečnou ženu odhodlanou obětovat v boji se zlem také vlastní život.

2. Františka Rezková

Františka Rezková je zobrazena jako přátelská, laskavá žena a milující, starostlivá matka. Péče o dceru se nevzdává ani v koncentračním táboře, kde sama strádá a trpí. Přestože se snaží zajistit pomoc pro dceru i u jiných lidí, nikdy ji nevynucuje a je ohleduplná vůči jejich vlastním, třebaže nezávažným, starostem.

Na ulici ani noha

Povídka *Na ulici ani noha* se odehrává během jednoho dne v Praze a v Terezíně. Hlavní postavou je autorka, již vedou do Terezína pracovní povinnosti. Protože je Terezín místem tragické smrti otce a posledních dnů matky, připravuje se na večerní „setkání“ s tímto městem procházkou po Praze.

Autorka se již zpočátku projevuje jako žena milující své rodné město, jež je pro ni zdrojem útěchy a klidu. Navzdory velké lásce k Praze dokáže být kritická a nepřijímat všechny její nešvary. Je to žena vnímavá a maximálně všímavá ke svému okolí.

I zde se autorka projevuje jako odvážná žena, když neodmítne pracovní povinnosti na místě, které jítří staré rány. Je zároveň hloubavá, neboť myšlenky jí přicházejí na mysl při sebemenší příležitosti. Vstřícné a zainteresované jednání je obrazem její ušlechtilosti.

Vůně mandlí, pirátský šátek a zelené kruhy

Vůně mandlí, pirátský šátek a zelené kruhy zůstávají ve vzpomínkách ženy, jež v sedmdesátých letech navštívila lázně Piešťany, připomínkou zajímavých lidí i prapodivných okamžiků. Vůně mandlí jí bude navždy evokovat stařenu zahalenou v pestrobarevných šátcích prodávající v jedné piešťanské uličce kouzelné pytlíčky s mandlemi, rozinkami, muškátovými ořechy a jinými pochutinami. „Tři mandle denně, hrstku rozinek a sušených jablečných plátků.“ Navždy jí bude připomínat také čarodějnický půvab i moudro skrývající se za zdánlivě obyčejnými radami.

Krása a půvab prostých věcí, milí lidé, svěží podhorský vzduch i místa působící dojmem, jako by se v nich zastavil čas, probouzejí v ženě radost, vnitřní pohodu a harmonii. Uvědomuje si, že paradoxně poznala daleké exotické kouty mnohem lépe, než kdy zřejmě pozná Slovensko.

Žena je bytostí nezměrně toužící po lidském kontaktu. Lidský kontakt, důvěra, upřímnost a bezelstnost otvírají nejen duši její, ale také duši lidí kolem ní. Ačkoli prožila mnoho bolestného a hledá odpovědi na nespočet otázek, nepřestává se zajímat o své okolí a v něm o každého člověka. Při svém několikaletém pobytu se setká se starší vesnickou ženou, vdovou, jež si ji získá životní moudrostí, dobrotou a vyrovnaností. Jako člověk, který viděl a zažil hrůzy v mnoha koutech světa, dochází žena k závěru, že dobro, jež stále existuje a je ho mnoho, nad vším zvítězí a vrátí do jejího srdce klid.

Nevyhýbá se bolesti a smutku, protože v určitých etapách jsou součástí každého lidského života. Tomu, kdo trpí, chce pomoci, neboť i v tom je smysl lidského bytí:

„Velkými okny bylo vidět do jídelny s veselými kostkovanými ubrusy a proutěnými křesílky. (...) Jako patrně každé ráno, zahájila tam už paní svůj neklidný pochod. (...) Pomalu kráčela podlouhlou místností z jednoho konce na druhý a pak zase zpátky, znovu a znovu. Bylo to nevýslovně smutné, to její ustavičné sem a tam. Nezdvihla hlavu, neviděla nic z jásavé krásy za okny, nenaslouchala hlasům ptáků ani burácení větru, chodila jen pomalu z jednoho konce terasy na druhý a zase zpátky, pravidelně, jistě denně, ve stejnou dobu. (...) Zastavila jsem se, dívala se na ni, byla bych ji ráda pozdravila. Ale její pohled lpěl na podlaze, ramena skláněla lehce dopředu, jako by

*potřebovala všechnu sílu, aby utáhla svou bolest. (...) Ta paní byla smutná, poznala jsem to na první pohled a nemohu proti tomu nic dělat. Tak to je.*¹

Vůně mandlí, pirátský šátek a zelené kruhy. Pirátský šátek je vzpomínkou na „lesního“ muže, piešťanského ochránce tamějšího ptactva, jehož přítomnost a chování souzní s přírodou i s ženou samotnou, která díky svému charakteru harmonii přírody nenarušuje.

Zelené kruhy, ty jsou návratem k starému, trochu chaotickému městskému životu. Mají podobu dvou spolucestujících žen, trochu pověřčivých, „babsky tlachajících“, ale také trochu dětsky vzpurných. V očích vypravěčky, pro niž zpáteční cesta vlakem symbolicky znamená přechod z klidné harmonie do rušného neklidu, jsou však také zosobněním jiného vidění světa, kde žijí výhradně jen ve svém malém, před rušivými vlivy uzavřeném prostoru.

Všechny čtyři ženy vystupující v povídce lze s jistou nadsázkou označit za čarodějnice. Vizáž, kuplířské umění i dobré rady pestrobarevně oděné pouliční prodavačky k tomu přímo vybízejí. Vdova žijící na samotě u lesa představuje se svým citlivým a laskavým srdcem čarodějnici dobrou. A ženy „cestovatelky“, jež symbolizují svou pověřčivostí, výřečností a omezeným rozhledem čarodějnice neškodné, spíše komické, vyvolávají úsměv.

---

¹ Reinerová, Lenka: Vůně mandlí. 1. vyd. Labyrint, Praha 2004, s. 150-151

3.7. Čekárny mého života

Ve vzpomínkové knize *Čekárny mého života*, vydané v roce 2007, nechává autorka opět nahlédnout do svého nitra. Tentokrát má podobu ženy, která čeká, co se bude dít v příštích minutách, a pro niž ony čekárny jsou místy různých očekávání a tužeb. Ženskou linii tvoří autorka a vyprávění je psáno v ich-formě.

Prvním čekáním v lidském životě je obvykle čekání příchodu na svět. Místo, které lze označit *Čekárnou příchodu potomka na svět*, charakterizuje směsice pocitů, na jejichž intenzitě mělo podíl neznámé srbské prostředí, zatím nezvládnutý jazyk, odlišná porodní „kultura“, obavy ostatních žen i vlastní pochybnosti o zvládnutí nového životního úkolu. Ačkoli byla první čekání naplněna strachem a úzkostí, zůstal zde i dostatečný prostor pro odhodlání zvládnout situaci a vlastní negativní pocity.

Dalším důležitým čekáním v autorčině životě bylo čekání na vstup do manželského svazku. Chvilé prožité v *Čekárně na vstup do manželství* byly sice krátké, avšak o nic méně intenzivní. Symbolem této čekárny je obrovská kytice bílých růží, jež autorka po jedné rozdávala malým mexickým dětem a jejich matkám. Symbolem milé prostoty, ale také autorčiny společenské odvahy a přímočarosti jsou jednoduchý svatební obřad a její už postarší černé šaty, s jedinou ozdobou – bílou kamélií.

Jiná čekání v životě Reinerové, jež se snad mohou zdát všední a nedůležitá, jsou spojena s prostorem nádraží a odjezdových ramp. Zdánlivě nedůležitá čekání, avšak pro autorku děsivé okamžiky loučení a netušeného posledního setkání se sestrou v osudném devětatřicátém roce. V *Čekárnách nádraží* se tak autorka proměňuje v ženu rozjitřenou smutnými vzpomínkami, vnitřně neklidnou a stejně úzkostlivou, jak si pamatuje svou matku.

Čekárna, v níž autorka strávila nespočetně hodin, ale i dnů a let by se mohla nazývat *Čekárna na zdraví, úsměv a laskavé slovo*. Mohla by se však jmenovat i „Nemocniční čekárna úzkosti a strachu“. V případě autorky je to ale pozitivně, nebo přinejmenším neutrálně laděné místo, kam mohou vstoupit jen ženy trpělivé, s pevnou vůlí a pozitivní myslí. Jen takové totiž mohou přistupovat k zápasu se zákeřnou nemocí a úzkostlivým pocitům zpříma a s pevnou vírou, že z tohoto boje vyjdou vítězně. Zároveň se zde

mohou ocitnout jen ženy srdečné a laskavé, neboť jen takové si mohou být v těžkých chvílích vzájemnou oporou.

V této čekárně je autorčina postava ústředním bodem, neboť je nesmírně empatická, vnímavá a chápe bolesti i radosti druhých. Současně je přesvědčená, že smyslem bytí je pomáhat. Je to žena, jež se za celý svůj dosavadní život naučila hledat pozitivní okamžiky ve všem, co ji potkalo, a nacházet ve všem netušené malé radosti. Nejen v této čekárně je „průvodkyní po štěstí a veselé mysli“.

Čekárna na divadelní představení či *Čekárna na dopis* pak nabízejí portrét ženy nahlížený z jiného zorného úhlu. V prvním případě, tedy v čekárně na kulturu, má autorka podobu ženy nedočkavé, dychtivé a citově vznícené, což je důsledek očekávání niterného kulturního prožitku a pocitu důvěrnosti, jež jí dříve často navštěvovaná divadla skýtala.

Chvíle, jež patří „Čekárně na dopis“, se také stávají retrospektivními obrazy autorčiných dřívějších čekání. Vzpomínková retrospekce je však pro ženu ocitnuvší se v této „čekárně“ v současnosti intenzivnější. Umocňují ji totiž vzpomínky, které se již dříve opakovaně vracely. Čekání zde je obrazem čekání touhy i trpělivosti, nebojácnosti a odolnosti vůči nepříznivým zprávám. Nositelkou těchto charakterových atributů se stává autorka.

„Protože člověk v životě tak často na něco nebo na někoho čeká“¹, tak i pro autorku existuje více pomyslných čekáren naplněných rozdílnými, ale někdy také stejnými vnitřními pohnutkami. Pokud kdy musela, případně stále musí ve svém životě projít minutami čekání, jež je nedobrovolné a předem z jakýchkoli důvodů dané, stává se ženou uvědomující si své cíle a touhy, za nimiž odhodlaně jde.

---

¹ Reinerová, Lenka: *Čekárny mého života*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2007, s. 32

3.8. *Praha bláznivá*

Ačkoli se ve vzpomínkové knize *Praha bláznivá*, poprvé vydané v roce 2005, autorčiny vzpomínky asociativně odvíjejí podle toho, co jí právě přichází na mysl, prochází-li se známými i neznámými kouty milované Prahy, pomyslnou červenou nití, jež prochází vyprávěním, je výjimečná osoba ženského rodu jménem Praha.

Přestože ústřední ženskou dvojici tvoří autorka jako protagonistka a vypravěčka příběhu (vyprávěného v ich-formě) a přítelkyně Božena, Praha zde zaujímá výsadní místo. Nejen z tohoto důvodu ji zahrnuji mezi ženské postavy. Praha je „ženského rodu“, jak autorka poznamenává, a proto jí místo mezi nimi právem náleží.

1. Praha

Příběh Prahy se odvíjí současně s příběhem autorky, která se vyznává ze svého obdivu i lásky k tomuto městu. Praha je pro ni městem magickým a tajuplným, v metaforickém vyjádření tajemnou a šarmantní ženou, z jejíchž rozmanitých nálad a neodolatelného kouzla se nemůže vymanit.

Jako každá žena i Praha je někdy rozmarná, svéhlavá, až zarputilá. Je živelná a impulzivní tak, že v mnohých, kteří se s ní setkávají, vyvolává dojem „bláznivé“ ženy. Kupříkladu tehdy, když před domem s nápisem Kavárna Egona Erwina Kische stojí tabule oznamující „Dnes švestkové knedlíky z tvarohového těsta“.

Pocity a dojmy, které Praha vyvolává, jsou velmi ambivalentní. Na jedné straně je do té míry kouzelná a magická, že jen málokdo jí odolá. Na straně druhé se někdy chová jako pyšná komtesa (nomenklatura „princezna“ se vzhledem k jejímu věku jeví jako nevhodná) a zároveň ničím nespoutaná žena. Přicházejí však i chvíle, kdy odhaluje svou pravou tvář. Tehdy je Praha kouzelná, ale zcela jiným způsobem. Působí jako křehká víla, na niž člověk dokáže jen pohlédnout. Její obraz vábí smysly a hladí po tváři. Když se na ni člověk podívá, často se jej zmocňuje pocit, že mu někoho nebo něco připomíná. Něco, co bylo, co čas změnil v mírně zamlžený obraz. Praha je tak nepolapitelná a vyvolává tichou nostalgii. Ať má tu či onu podobu, jedno je všem společné. Vzbuzují údiv, ale utvrzují i vědomí, že je to město s velkým M.

2. Autorka

Obraz Prahy koresponduje ve vzpomínkách rovněž s obrazem autorky, která si k české metropoli, svému rodišti, vytvořila zcela osobitý vztah. Ten je možné charakterizovat jako vztah matky a dcery: „*Vím: Kdykoli je řeč o tomhle městě, jsem sotva objektivní a nejsem ani spravedlivá, chovám se jako rodiče, když se mluví o svém dítěti.*“¹

Ne vždy však byla autorka matkou a Praha ne vždy jejím dítětem. Zpočátku tomu bylo naopak. Autorka, která se zde narodila i vyrůstala, byla, ač si to jistě neuvědomovala, Prahou také vychována. Výsledky této výchovy jsou láska a úcta k rodnému městu.

Ve vztahu k Praze však autorka neprojevuje jen laskavost a lásku, ale také starostlivost, někdy až úzkostlivý strach. Zároveň dokáže město pokárat, není-li spokojená s tím, co se tu děje, či se změnami jeho podoby.

Ačkoli mnohá pražská zákoutí a domy dodnes nezmizely, ztratil se jejich duch. To potkalo kupříkladu i Melantrichovu ulici, která už není místem schůzek literátů a jiných umělců navštěvujících světoběžníka Kische nebo jeho všemi váženou matku. Ani v podvečerních hodinách už není místem, kde postávají ženy z nedalekého nevěstince. A mansarda, kde autorka poprvé samostatně bydlela, už také není jako dříve. Vše už je nenávratně pryč, neboť sklem, porcelánem i turisty přeplněná ulice patří do doby jiné. A jako je káráno za své poklesky dítě, tak i „Melantriška“ nezůstává ušetřena mateřských výtek za prohřešky vůči své minulé podobě a atmosféře. Kromě výtek umí však autorka také pochválit:

*„Praha je ženského rodu a taky umí být náladová jako žena. Jen v posledních letech používá někdy nevhodně nápadný make-up. Je to ale pouze povrchová šminka, ústupek komerčním nešvarům doby, pravou podobu města zanechávají takové nechtěné změny nedotčenou.“*²

Autorka je zosobněním touhy a snů, jež jsou všudypřítomné a doprovázejí ji také na jejích pražských pochůzkách. Její touhy a sny náleží i těm, kteří už dávno nezanechávají své šlépěje na pražských ulicích. Vzpomínky na ně jsou však silné a navždy zakotvily v autorčině mysli i srdci.

¹ Reinerová, Lenka: Praha bláznivá. 1. vyd. Labyrint, Praha 2005, s. 25

² Tamtéž, s. 142

Čím je touha v životě již starší ženy? Po čem touží? Chtěla by se znovu vrátit do své minulosti, zpřítomnit všechny krásné, i když vypjaté a bolestné okamžiky, obejmout matku i sestru. Ráda by opět pohlédla do očí svým přátelům, naslouchala nebojácnému Kischovi, smála se jeho ostrovtipu a obdivovala jej. Touží posbírat střípky vlastního osudu i síly, dosáhnout útěchy a vědomí smysluplnosti vlastního žití.

Je vázána k Praze silným poutem, vnímá stopy, jež před ní zanechali jiní, vnímá malé zázraky i velká utrpení, krásy i podivné záliby svého města a to všechno chápe a vidí „svýma pražskými očima, pražským rozumem i srdcem“¹.

Ona sama i se svými nesčetnými otázkami zůstává tichou pozorovatelkou a mateřskou ochránitelkou své rodné, třebaže snad bláznivé Prahy. Jen z povzdálí a tiše pozoruje události ve světě, někdy s údivem zdvihá obočí, jindy z rozčilení sraští čelo, nejčastěji však má pro rodné město souhlasný úsměv.

3. Přítelkyně Božena

Přítelkyně Božena, nejprve pomocnice v domácnosti, posléze rodinná přítelkyně, je zobrazena jako dobrý člověk. Je to svědomitá žena, jež má ráda pořádek a na niž se lze ve všech ohledech spolehnout. Řád do života jí vnáší náboženské založení a pravidelná návštěva kostela. Spořádané vystupování z ní činí přísnou ženu, která však svou upjatostí a přílišnou vážností působí mnohdy komicky.

Přestože jí práce hospodyňky ukládá být poslušnou pracovnící, již také je, je schopna postavit se proti nespravedlivému a autoritářskému jednání (v případě práce pro bezdětnou manželskou dvojici bezprostředně po válce). Nepostrádá rovněž odhodlání změnit svůj dosavadní, třebaže víceméně spokojený život, a jít za lepší budoucností.

Její oporou je nejen „Panenka Maria“, která je zároveň zdrojem její statečnosti a odvahy, ale také autorčina rodina, s níž se za dobu své práce velmi sbližuje a již považuje za svou. Péčí o rodinu a milujícím vtahem k ní se projevuje především jako obětavá, starostlivá, až ochranná žena.

---

¹ Reinerová, Lenka: Praha bláznivá. 1. vyd. Labyrint, Praha 2005, s. 42

ZÁVĚREM

Mezi postavami próz Lenky Reinerové zaujímá žena hlavní místo. Důležitým činitelem při tom je sama autorka, jejíž vypravěčský hlas je mnohdy zároveň hlasem protagonistky příběhu. Lenka Reinerová je ve svých memoárových prózách, v nichž reflektuje kromě svých životních radostí, strastí i pádů také vnitřní pohnutky svého jednání, ženou, pro niž jsou v každé životní etapě typické nejen různé dobou podmíněné charakterizační rysy, ale také rysy takové, jež zůstávají trvalou součástí jejího „já“.

Mimo Lenku Reinerovou, jejíž postava je díky autobiografickému ladění próz dominantní, vystupují v prózách i další ženské postavy, které jsou sice z literárního teoretického hlediska vedlejší, avšak z hlediska úlohy, kterou sehrávají jakožto nositelky jistých vlastností, jsou pro celkové vyznění vyprávění důležité.

Základním rysem ženy (kladné ženské postavy), o níž prózy v různých podobách hovoří a od něhož se odvíjí její charakteristika, je určitá těžká životní etapa, během níž se žena ocitla na pokraji duševních i fyzických sil a často také na pokraji společnosti. Zcela příznačné je, že v problematických životních okamžicích, z nichž některé se s odstupem času vracejí v podobě stále bolestných vzpomínek, se ocitla zcela neoprávněně. Společností, vrtkavostí dějin nebo osudem zkoušená žena je nositelkou vlastností, jež jí umožňují přestát těžký životní úděl a navzdory všem zlým zážitkům a zkušenostem kráčet životem dál a neopouštět od svých pevných přesvědčení.

Těmi vlastnostmi, o nichž jsem hovořila, jsou neuvěřitelně pevná vůle, nezdolná víra ve správnost vlastních činů, v lepší život, optimismus, vysoce vyvinutý smysl pro spravedlnost, čest, svobodu a povinnost bojovat za ně i za cenu obětování vlastního života. V neposlední řadě také vědomí práv člověka a vědomí užitečnosti a smysluplnosti vlastní existence ve prospěch druhých. Pevně vyznávané hodnoty dávají ženě vnitřní sílu a odhodlání postavit se nejen vlastnímu nepříznivému osudu, ale také osudu svých bližních. Ve vypjatých situacích jí pomáhají udržet si schopnost racionálního uvažování a nadhledu. Protože životní cíle se jí stávají smyslem života, je nejen ochotna, ale i maximálně odhodlána pro jejich dosažení učinit, co je v jejích silách. Systematicky trénuje odolávat stavům depresí, úzkosti a malomyslnosti, neboť si je vědoma, že v těžkých chvílích jsou jejími skutečnými nepřáteli právě ony.

Vnitřně silná a odhodlaná zůstává i v okamžicích, kdy se zdá, že malomyslnost a úzkost ji začínají postupně ovládat. Rozhodnutí bojovat a nikdy se nevzdát je v ní natolik vyvinuté, že v okamžicích nejhlubších duševních krizí se stává odrazovým můstkem energického odporu a zdrojem všeho, pro co je dobré žít a přežít.

Nejsou-li tíživé doby způsobeny vnější násilnou silou, nýbrž jsou součástí koloběhu lidského života, pomáhají ženě v těchto okamžicích trpělivost, nikoli však sebelítost, hledání pevného bodu, k němuž se lze upnout, protože symbolizuje radost i povzbuzení, a pohled na svět pokud možno v co neipozitivnějších a nejveselejších barvách.

Důležitou vnitřní sílu vedoucí ženu vpřed představují vzpomínky. Vzpomínky na uplynulé krásné a šťastné chvíle se často stávají záchytným bodem v zápase s četnými životními ranami. Stávají se také záchytným bodem pro přítomnost, jejíž pokojný a šťastný průběh nelze bez vědomí minulosti vybudovat.

Životní elán a energie ženy jsou kromě předsevzetí a cílů posilovány trvalou nadějí a stálým optimismem. Díky nim se žena mnohdy stává oporou těm, komu životně důležitá dávka těchto vlastností chybí. V takových případech je díky přirozené schopnosti empatie rovněž symbolem podané pomocné ruky, pochopení a blízkosti.

Ženy působící svým pevným odhodláním a vystupováním mnohdy tvrdě a nekompromisně, avšak nikdy ne na úkor druhých, jsou ve skutečnosti křehké a jemné, přičemž některé z nich vyvolávají dojem bytostí nadpozemských, až éterických. Jejich vnitřní (často však i vnější) křehkost je provázána se schopností vnímat to, co je jinými nevnímátné, cítit, co je jinými nepocítovatelné, a vidět, co jiní nevidí nebo vidět nechtějí.

Ačkoli je tvrdost, s níž ženy často vystupují, zcela přirozená a v žádném případě není zápornou vlastností, můžeme za jistou negativní povahovou vlastnost považovat jejich kritičnost a ironičnost. V těžkých chvílích podléhají mnohdy negativním myšlenkám a představám, jež vedou k pocitům strachu a malomyslnosti. To jsou jejich slabé stránky.

Často nebývale velká síla ženy je skryta nejen v jednotlivých vlastnostech, ale také v jejich provázanosti. Vyšší cíl a předsevzetí, jež napříč časem zůstávají neměnné, jsou hybnou silou ke splnění a zachování běžných cílů. Pro jejich dosažení je často zapotřebí

vyvinout úsilí jiná, přesto však důležitá, neboť jsou součástí celého řetězce. Všechny faktory, systém jejich budování i obrany, postavené mimo jiné také na odvaze a statečnosti, stejně jako všechny dílčí charakterové atributy, činí z ženy bytost hodnou úcty, nezměrného obdivu a příklad k následování v hodnotách, v nichž nemá místo sobeckost, faleš či přetvářka.

Přestože jsou memoárové prózy Lenky Reinerové velmi zajímavé a silné, působivé jsou pouze tehdy, pokud jisté téma zpracovává poprvé. Jde zejména o knihy *Hranice uzavřeny*, *Barva slunce a noci*, *Sklo a porcelán*, *Bez adresy* a *Vůně mandlí*. V ostatních knihách se již Reinerová často opakuje, a prózy tak ztrácejí na působivosti a silném čtenářském zážitku. Příčinou však může být pokročilý autorčin věk a snaha promlouvat k lidem zejména prostřednictvím vyprávění o své minulosti.

NÁVRH NA DIDAKTICKÉ VYUŽITÍ

Memoárové prózy Lenky Reinerové, reflektující její život a některé historické události Československa před druhou světovou válkou, během války i po válce, stejně jako události ve Francii, Maroku a Mexiku během války, nabízejí možnost didaktického zpracování a využití při výuce dějepisu a české literatury na středních školách.

Vyprávění o činnosti antifašistů v Praze i v československém pohraničí a o atmosféře předválečné Prahy lze využít při výuce dějepisu vztahující se k politické tematice Československa ve 30. letech 20. století, a to až do okupace 15. března roku 1939. Ačkoli by tato látka byla pouze dokreslující, studentům by více přibližovala danou problematiku a umožnila jim zúčastněně nahlédnout do života těch, kdo v této pohnuté době žili a pro záchranu svobody bojovali. Reflexi Československa před válkou lze najít zejména v prózách *Hranice uzavřeny*, *Barvy slunce a noci* a *Všechny barvy slunce a noci*.

Tematika válečná, resp. okupační je nejvíce reflektována v povídkách „Zablácené boty“ (*Vůně mandlí*), „Nikomu ani muk“ (*Vůně mandlí*), „Výlet k labutímu jezeru“ (*Sklo a porcelán*, *Bez adresy*), příp. „Na cestě s Franzem Schubertem“ (*Vůně mandlí*). Povídky „Zablácené boty“ a „Nikomu ani muk“ lze aplikovat v dějepisné tematice protinacistického odporu a odboje. „Zablácené boty“ se pojí k tematice druhé stanného práva a vypálení Lidic. Třebaže povídka o vypálení Lidic bezprostředně nevypráví a je spíše příkladem krásné solidarity některých lidí, i tento lidský faktor je třeba do výuky promítnout a maximálně zdůraznit. Studenti totiž získávají nejen konkrétní představu o uplynulých událostech, která může být motivací ke studiu, ale pěstují se v nich také humánní vlastnosti, jakými jsou pomoc, solidarita a úcta k lidskému životu, jež by žádnému slušnému člověku neměly být cizí.

Rovněž povídku „Nikomu ani muk“ lze spojit s domácím odbojem v Československu, třebaže se v ní hlavní postava do fašistického odboje bezprostředně nezapojuje. Nasazení vlastního života ve prospěch jiných však tematizuje vnitřní odboj vůči zlu a násilí. Historická složka se tak v obou povídkách propojuje se složkou občanskou a výchovnou.

Povídka „Na cestě s Franzem Schubertem“, která pojednává o válce jen vzdáleně, avšak je konfrontací pocitů fašisty a židovské antifašistky, lze v dějepisných hodinách týkajících se války a nacismu také použít. Židovská tematika se mimo jiné odráží takřka ve všech knihách Lenky Reinerové.

Prózy mohou být nejen dokreslující historickou látkou k tematice probírané ve vyučovací hodině, ale také prostředkem uvedení do středoškolských dějepisných exkurzí, jejichž předmětem v současné době často bývají koncentrační tábory. V tomto ohledu lze také využít povídku „Výlet k labutímu jezeru“ pojednávající o koncentračním táboře v Ravensbrücku.

K tematice komunistických procesů 50. let 20. století se bezprostředně váží knihy *Barva slunce a noci* a *Všechny barvy slunce a noci*, jež mohou dát studentům představu o násilných mechanismech komunistického aparátu, smyšlených příčinách zatýkání i o „životě“ člověka ve vězení.

Ve výuce české literatury, může být zajímavým zpestřením memoárová kniha *Kavárna nad Prahou*, již lze využít jako doplnění české literatury 1. poloviny 20. století.

Přestože lze knihy Reinerové využít zejména v hodinách dějepisu, především tedy k přiblížení historických událostí či atmosféry doby, jejich větší význam spatřuji ve složce občanské a výchovné, na kterou může vyučující při četbě spisovatelčiných próz poukazovat.

PŘÍLOHA

Příloha č. 1: Projev Lenky Reinerové ke Dni obětí národního socialismu v německém Bundestagu, 25. ledna 2008¹

Vážený pane předsedo Spolkového sněmu,
vážený pane prezidente,
vážená Angelo Merkelová,
dámy a pánové
a - konečně - milí přátelé.

To, že k Vám právě dnes a právě na tomto místě mohu promlouvat, je pro mě zcela zvláštním zážitkem. Jako pražské Židovce mi to ostatně určitě věříte. Praha byla v době mého dětství a mládí, ve dvacátých a třicátých letech 20. století, hlavním městem malé demokratické republiky. Tento malý demokratický stát s dlouhou hranicí s Německem se ve třicátých letech stal vytouženým, ale zároveň dosažitelným azylem, kterého leckdo využil. V Praze tehdy žil například filozof Ernst Bloch, jemuž se zde také narodil jeho jediný syn. Bratrům Thomasovi a Heinrichu Mannovým dokonce přislíbili československé občanství. Pražský německy mluvící spisovatel Franz Carl Weiskopf přeložil z Berlína do Prahy redakci *Arbeiter-Illustrierte-Zeitung* (*Dělnických ilustrovaných novin*). Wieland Herzfelde tu obnovil své nakladatelství *Malik*, jeho bratr John Heartfield v českém hlavním městě vytvořil řadu velkolepých fotomontáží. Herec Wolfgang Langhoff k nám emigroval záhy poté, co ho propustili z koncentračního tábora Börgermoor, přičemž s sebou z tábora přivezl text nazvaný *Die Moorsoldaten*², jednu z prvních knih o nacistickém teroru.

V Praze krátce žili Bertolt Brecht a Helene Weigelová, stejně jako ještě mnozí další.

¹ Zdroj: Pražský literární dům německého jazyka.

² Do češtiny přeloženo jako *Zajatci močálu*, slovo Moor (močál), ale zároveň odkazuje na místo tábora Börgermoor (Pozn. překl.).

Tou dobou se v hlavním městě Československa organizovala veliká manifestace proti národnímu socialismu. Konala se v Lucerně, tehdy snad největším pražském sále. Součástí programu bylo mimo jiné také vystoupení čerstvě propuštěného vězně koncentračního tábora Fuhlsbüttel. Jednalo se o hamburského dělníka, z něhož se později stal spisovatel Willy Bredel a který pak o táboře napsal knihu s názvem *Dein unbekannter Bruder* (Tvůj neznámý bratr). Obecenstvo ho bouřlivě přivítalo a on velice věcně promlouval o svých zážitcích. Jen jednou se zarazil, a to když řekl: „*Ted' nevím, bylo to předtím než mě zbičovali poprvé nebo podruhé?*“ Bylo mi tehdy asi sedmnáct a v té chvíli by se ve mně krve nadořezal. Předemnou stál muž, žádná hrdinská postava, podsaditý skromný člověk. A byl bičován? Vůbec jsem to nechápala.

Brzy nato mě poprvé zaměstnali jako novinářku; právě ve Weiskopfových *Dělnických ilustrovaných novinách*. Byla jsem tam, krátce řečeno, taková holka pro všechno. Kromě jiných věcí jsem měla na starosti i správu fotografického archivu. V něm se mimo jiné nacházel i snímek pěkné mladé paní s malým děťátkem. Byla to taková optimistická fotografie a oba dva na ní vypadaly vesele. Jenom – dítě se jí narodilo ve vězení, záhy je matce vzali a ji samotnou popravili. Jmenovala se Lilo Hermann. Kdykoli jsem z archivu vytáhla tuto fotografii, začaly se mi trást ruce. Bylo tu něco, čemu jsem v žádném případě nemohla porozumět. Ale měly nastat ještě horší časy.

V roce 1939 Wehrmacht obsadil moji vlast a udělal z ní Protektorát Čechy a Morava. Od toho dne už židovští občané nesměli vstoupit na chodník a v parku si nesměli sednout na lavičku. Zakázali jim jezdit dopravními prostředky, používat veřejné telefonní automaty, nesměli chodit na hlavní poštu, o kinech ani nemluvě. V ideálním případě neměli vůbec existovat. Nacisté zlikvidovali celou moji rodinu, jedenáct osob, moji babičkou počínaje a moji starší sestrou, kterou poslali do plynu s jejím tehdy asi sedmi až devítiletým malým synkem, konče.

Přežila jsem, protože jsem v den okupace nebyla v naší zemi. Tak pro mě začal život v exilu. Mimo jiné jsem půl roku seděla v Paříži na samotce ve vyhlášené ženské věznici *La Petite Roquette*, která už naštěstí neexistuje, a pak asi dva roky v internačním táboře pro nepohodlné cizinky RIEUCROS. Díky úsilí dobrých přátel, především spisovatele Egona Erwina Kische a již zmíněného Franze Carla Weiskopfa, jsem nakonec dostala vízum a lodní lístek do Mexika. Cestou jsem na půl roku zůstala vězet v Maroku. Nejprve v táboře OUED ZEM na okraji Sahary a poté šest měsíců

v Casablance. Odtud jsem se konečně šťastně dostala do Mexika. Vlastně hned po mém příjezdu byly navázány diplomatické vztahy mezi Mexikem a československou exilovou vládou v Londýně. To pro mě znamenalo velkou šanci. Od prvního dne jsem pracovala na této diplomatické misi. Byla jsem šťastná, že alespoň na dálku můžu malinko pomoci velkému boji proti fašismu.

Dostávali jsme z Londýna nejrůznější zprávy, ale jedna z nich byla hodně podivuhodná. V záměčku Wannsee na západě Berlína se konala pracovní konference, které se zúčastnili vysocí úředníci, většinou vzdělaní a studovaní lidé. Předsedal jí nějaký Reinhard Heydrich, posléze zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě. Jeho samotného později zavraždili příslušníci českého odboje. Mezi účastníky byli ovšem také Adolf Eichmann, Heinrich Himmler a další vysoce postavení úředníci. Domlouvalo se tu, jak se jednou provždy rychle a co možná nejlevněji zbavit šesti milionů evropských Židů. Tady se zrodila myšlenka holocaustu. Židé měli tedy být beze zbytku zlikvidováni. Co ale s takzvanými méněcennými národy jako Čechy, Slováky, Poláky a tak dále? Jeden návrh hovořil o vysídlení těchto lidí do nějakých odlehlých oblastí. Kdyby to mělo přijít moc draho, měli být zabudováni do německé válečné mašinérie a měli pracovat pro Třetí říši až do naprostého vyčerpání.

Když dnes mluvíme a hlavně přemýšlíme o těchto věcech, vlastně se nám tomu ani nechce věřit. Bohužel jsou to ale fakta. Myslím si, že aby se něco podobného nemohlo nikdy opakovat, musíme sdílet a projevovat mnohem více porozumění pro jinakost obrovských mas obyvatelstva naší planety. Jedině tak budeme schopni včas a důkladně potírat i takové neštěstí, jaké v posledním čase představuje terorismus. Že spolu chceme a umíme žít v míru, je možná samozřejmost. Je to ale samozřejmost, o kterou se musí neustále pečovat. Zdá se mi, že máme stále ještě moc málo porozumění pro způsob života, tradici a víru velké části lidstva na této planetě. Psané slovo by při narovnávání tohoto nedostatku mělo být co možná nejúčinnější.

Jsem, a to není žádná novinka, poslední německy píšící autor České republiky. S ohledem na skutečnost, že se celá moje rodina stala obětí německého národního socialismu, mi to lidé svého času téměř vyčítali či to přinejmenším brali na vědomí dost neradi. To se nakonec změnilo a dnes mnozí velice dobře rozumí tomu, že udržuji jakousi kontinuitu a že by, jak věřím, skutečně každý z nás měl podle svých možností přispívat ke vzájemnému porozumění. Proto jsem také velice ráda, že mé knihy během

posledních let našly českého nakladatele a že je čtenáři velice pozitivně a vřele přijali. Velice si přeji, abych byla takovou malou „svorkou“ našeho vzájemného sbližování. Pokud tomu tak je, jsem spokojená.

Jsem ale přesvědčená, že musíme udělat ještě víc, abychom si pokud možná co nejlépe rozuměli. Toto přesvědčení mě vedlo mimo jiné k tomu, abych v Praze založila literární dům našich německy píšících autorů. Nemáme totiž jenom Franze Kafku, Werfela, Rilkeho a Egona Erwina Kische, ale celý Pražský kruh s řadou velice zajímavých autorů, kteří bohužel upadli v zapomnění. Chceme českým spisovatelům poskytovat stipendia pro pobyt v Německu a německým zase pro pobyt u nás, abychom tak podpořili oboustranné sbližování. Věřím, že hrůzy fašismu i s nepředstavitelným masovým vražděním, jakým byl holocaust, jsme z větší části překonali. Teď jde o to, bojovat s novou zhoubou, s terorismem. To musíme a můžeme činit jedinečně, každý svými prostředky a na základě svých možností. Musí se nám podařit – a nám se to podaří – vzít i tomuto zlu půdu pod nohama a utvářet životy nás všech lépe, aby mohly být užitečné a šťastné.

To jsem Vám na tomto místě chtěla dnes říci. Děkuji Vám, že jste mi dopřáli sluchu.

Lenka Reinerová, Praha

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

- Brod, Max: *Život plný bojů*. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1966, z němčiny přeložil Bedřich Fučík
- Kosta, Jiří: *Život mezi úzkostí a nadějí*. 1. vyd. Paseka, Praha - Litomyšl 2002, z němčiny přeložila Alena Bláhová
- Langer, František.: *Byli a bylo*. 3. vyd. (v SPN 1.). SPN, Praha 1992
- Peroutka, Ferdinand – Urzidil, Johannes: *O české a německé kultuře*. 1. vyd. Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2008
- Reinerová, Lenka: *Hranice uzavřeny*. 1. vyd. Mladá fronta, Praha 1956
- Reinerová, Lenka – Balk, Theodor: *Zde dvou deníků*. Státní nakladatelství politické literatury. 1. vyd. Praha 1958, z němčiny přeložil O. Horník
- Reinerová, Lenka: *Barva slunce a noci*. 1. vyd. Svoboda, Praha 1969
- Reinerová, Lenka: *Sklo a porcelán. Neskutečně skutečné příběhy*. 1. vyd. Orbis, Praha 1991, z němčiny přeložila Lenka Reinerová
- Reinerová, Lenka: *Kavárna nad Prahou. Vzpomínky poslední německy píšící autorky z Prahy nejen na Egona Erwina Kische*. 1. vyd. (3. dotisk). Labyrint, Praha 2004, z němčiny přeložila Jana Zoubková
- Reinerová, Lenka: *Všechny barvy slunce a noci*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2002, z němčiny přeložila Jana Zoubková
- Reinerová, Lenka: *Vůně mandlí*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2004, z němčiny přeložily Olga Walló a Lenka Reinerová
- Reinerová, Lenka: *Praha bláznivá*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2005, z němčiny přeložila Olga Walló
- Reinerová, Lenka: *Bez adresy. Neskutečně skutečné příběhy*. 1. vyd. Ladislav Horáček - Paseka, Praha a Litomyšl 2001, z němčiny přeložila Olga Walló
- Reinerová, Lenka: *Bez adresy*. 2. vyd. Labyrint, Praha 2006, z němčiny přeložila Olga Walló

Reinerová, Lenka: *Cekárny mého života*. 1. vyd. Labyrint, Praha 2007, z němčiny přeložila Olga Walló

Sealsfield, Charles: *Rakousko, jaké je*. 1. vyd. Odeon, Praha 1992, z angličtiny přeložil Petr Horák

Steinová, Dagmar: *Vzpomínání*. 1. vyd. G plus G, Praha 2007

Tomanová, Helena: *Setkání v Praze. Begegnungen in Prag*. 1. vyd. Argo, Praha 1996

Wurm, Franz: *Rozevřená fuga*. 1. vyd. Prostor, Praha 2004, z němčiny přeložila Věra Koubová

Literatura

Adler, H. G.: *Literární tvorba Pražské školy. Die Dichtung der Prager Schule*. 1. vyd. Barrister Principal, Brno 2003, z němčiny přeložili Iva Kratochvílová a Tomáš Kafka

Brod, Max: *Pražský kruh*. V češtině 1. vyd. Akropolis, Praha 1993, z němčiny přeložila Ivana Vízdalová

Gescher, Valentin – Nobbe, Stephan: *Česko německé kulturní jaro. Deutsch tschechischer Kulturfrühling*. Katalog. 21. 03. - 21. 06. 2007

Kde domov můj... - Wo ist meine Heimat... Stopy německo-české vzájemnosti v 19. a 20. století. Spuren tschechisch-deutscher Gemeinsamkeiten im 19. und 20. Jahrhundert. Katalog výstavy. 1. vyd. Dresden/Praha 1999

Kneidl, Pravoslav: *Pražská léta německých a rakouských spisovatelů*. 1. vyd. Pražská edice, Praha 1997

Kosatík, Pavel: *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. 1. vyd. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2001

Kubíková, Pavlína: *Tschechische Schriftsteller. Czech writers*. Trico, Praha 2001

Mühlberger, Josef: *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. 1. vyd. Albis international, Ústí nad Labem 2006, z němčiny přeložila Veronika Dudková

Peterka, Josef: *Teorie literatury pro učitele*. 2. vyd. Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, Praha 2006

Serke, Jürgen.: *Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární krajinou*. 1. vyd. Triáda, Praha 2001, z němčiny přeložili Veronika Dudková, Michaela Jacobsenová, Věra Koubová a Petr Kitzler

Slováková, Veronika: *Das Erzählwerk als Autobiographie: Lenka Reinerová*. Ved. dipl. práce Milan Tvrdík. FF UK Praha 2003

Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužicko-srbských. 1. vyd. Odeon, Praha 1987

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl 3 M/N. Nakladatelský dům OP Diderot. Praha 1997

Wichner, Ernest – Wiesber, Herbert: *Pražská německá literatura. Od expresionismu po exil a pronásledování. Katalog k výstavě*. Aula, Praha 1995, z němčiny přeložila Alena Bláhová

Železná, Marta a kol.: *Co v učebnicích chybělo. O německy psané literatuře v českých zemích*. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 1991

Malá, Simona: *Literarische Cafés im Werk Lenka Reinerová*s. Ved. dipl. práce Roman Kopřiva, FF MU Brno 2006

Mikulášek, Alexej a kol.: *Literatura s hvězdou Davidovou 2. Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Votobia, Praha 2002

Jesenská, Milena: *Nad naše síly. Češi, Židé a Němci 1937 a 1939*. Votobia, Olomouc 1997

Born, J. – Krywalski, D. – Štembera, P. – Vondráček, R.: *Německojazyčná literatura z Prahy a českých zemí. Knižní umění a plakát 1900-1939. Deutschsprachige Literatur aus Prag und den böhmischen Ländern. Buch- und Plakatkunst 1900-1939*. 1. vyd. Pražská edice, Praha 2006

Deutschböhmisches Literatur. Beiträge der internationalen Konferenzen Olmütz, 13.-16. 11. 2000 und 25. - 28. 4. 2001. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001

Časopisecké a novinové články a rozhovory

- Brzáková, Pavlína: *Hájemství kavárenských snů*. Literární noviny, 2001, č. 25
- Cinger, František: *V čekárnách života s Lenkou Reinerovou*. Právo, 30. 6. 2007
- Cinger, František: *Úsměv i smutek Lenky Reinerové*. Právo, 2004, č. 129
- Horák, Ondřej: *Co budu dělat, až umřu?* Lidové noviny, 19. 6. 2007
- Horáčková, Alice: *Bundestag naslouchá Lence Reinerové*. MF Dnes, 25. 1. 2008
- Horáčková, Alice: *Prostě mám výdrž. Říká Lenka Reinerová*. MF Dnes, 16. 2. 2008
- Horáčková, Alice: *Bundestag zve Reinerovou*. MF Dnes, 2008, č. 15
- Houska, Josef: *Literární dům Lenky Reinerové*. Cizí jazyky FRAUS, 2006-2007, č. 1
- Chuchma, Josef: *Lenka, která „nesekala“ jejich dobrotu*. MF Dnes, 2003, č. 48
- Chuchma, Josef: *Patologická optimistka Reinerová vzpomíná*. MF Dnes, 23. 5. 2007
- Chuchma, Josef: *Vesměs známé tóny Lenky Reinerové*. MF Dnes, 2004, č. 124
- Jirků, Irena: *Reinerová, Lenka: Život je nepochopitelný, někdy prapodivný*. Sanquis, 2006, č. 46
- Kalina, Milan: *Lenka Reinerová. Pražský literární fenomén*. Maskil, 2006, č. 5767
- Kovařík, Petr: *Krutá realita i snění v próze Lenky Reinerové*. Večerník Praha, 2003, č. 181
- Kovařík, Petr: *Ta milá kavárna nad Prahou*. České slovo, 2001, č. 134
- Mikulášek, Alexej: *Lyrické reportáže*. Haló noviny, příloha Obrys kmen, 2004, č. 42
- Nováková, Martina: *Im Gespräch mit Lenka Reinerová*. MF Dnes, 2006, č. 1
- Pilátová, Agáta: *Státní příslušnost: pražská*. Týdeník Rozhlas, 2002, č. 43
- Poláček, Tomáš: *Lenka Reinerová. Pražačka s neuvěřitelnou výdrží*. Magazín MF Dnes, 2006, č. 19
- Poláček, Tomáš: *Lenka Reinerová – Přítelkyně Kische i Foglara*. MF Dnes, 17. 5. 2006
- Rudiš, Jaroslav: *Lenka Reinerová: Člověk se nesmí litovat*. Ani vteřinu. Právo, 17. 5. 2006
- Vinterová, Alena: *Sen. Řeč s adresou*. Literární noviny, 2002, č. 18
- Votrubová, Andrea: *Co všechno se dá přežít*. Style, 2005, č. 5

Zahradníčková, Hana: *Život na román. Lenka Reinerová (85) vzpomíná na předválečnou literární Prahu*. Lidové noviny, 2001, č. 128

Kleknerová, Zuzana: *Lenka Reinerová: Na antifašisty bychom měli být hrdí*. Hospodářské noviny, 5. 9. 2005

Nyklová, Milena: *Ty jsi ale židovské dítě!* Knižní novinky, 2002, č. 15

Jiné zdroje

Rozhlas

- Spisovatelka Lenka Reinerová k projevům neonacismu. Radiožurnál, Radioforum, 4. 2. 2008, moderoval Vít Dvořák

Webové odkazy

- Chuchma, Josef: Lenka Reinerová: Češka oceněná za přínos němčině. 18. 3. 2003, <http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/reiner.html>
- Vondra, Pavel: Praha opomíjí německy psanou literaturu. 16. 8. 2005, http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2005/08/050816_german_liter_pckg.shtml
- Faltýnek, Vilém: Lenka Reinerová: Víím, že se dnes píše jinak. Knihovnička rádia Praha, 21. 5. 2006, <http://labyrinth.net/nakladatelstvi/reinerova/reinerova-lenka-rozhovor-CRo.doc>
- Štráfěldová, Milena: „O smutných očích Lenky Reinerové“. 14. 6. 2006, <http://www.radio.cz/cz/clanek/80085>

Webové stránky

- Nadace Brücke/Most, <http://www.bruecke-most-stiftung.de/cz/>
- internetový portál literatury, <http://www.iliteratura.cz/>

- Pražský literární dům autorů německého jazyka, <http://www.prager-literaturhaus.com/>
- nakladatelství Labyrint, <http://labyrint.net/nakladatelstvi-seznam-az.htm>

Pozn.: Pokud není v knize uvedeno pořadí jejího vydání v daném nakladatelství, není uvedeno ani v bibliografickém odkazu.

RESUMÉ

The thesis deals with the image of a woman in Lenka Reinerova's memoirs published in Czech. The topic is first showed partially, which means separately for each single memorial prose, chronologically according to a year of their publishing, and afterwards coherently by means of general features included at the beginning of the work. The image of a woman is showed by way of both direct and indirect characterization and comparison.

Introductory part of the work is connected with the Prague Circle and its last member Lenka Reinerova, the last Prague author writing in German. The topic of the Prague Circle and Lenka Reinerova's place in Prague literature written in German as well are envisaged problematically. The aim of the first part of the work is to specify some characterizations which are common for all members of the Prague Circle and to specify Lenka Reinerova's place in Prague German literature more accurately by quoting the contemporary authors writing in German and at the same time related to Prague *in the broad sense of the word*.

Key words: The Prague German literature
The Prague Circle (The Circle)
Prague
Lenka Reinerova
Memoirs (memorial prose)
The image of a woman (A woman)

ANOTACE

Základní údaje

Autor: Martina Staňková

Název práce: Obraz ženy v memoárových prózách

Lenky Reinerové

Univerzita: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

Počet stran: 97

Popis obsahu

Diplomová práce pojednává o obrazu ženy v memoárových prózách Lenky Reinerové. Téma je interpretováno nejprve dílčím způsobem, tj. každá jednotlivá memoárová próza odděleně, v chronologickém pořadí podle roku jejich vydání, posléze uceleně formou obecných charakteristik obsažených v závěru práce. Obraz ženy je vykreslen prostřednictvím přímé a nepřímé charakteristiky a srovnání.

Vstupní část práce se vztahuje k Pražskému kruhu a jeho poslední člence Lence Reinerové, poslední německy píšící autorce v Praze. Tematika Pražského kruhu, stejně tak jako autorčina pozice v pražské německy psané literatuře jsou pojímány jako problém. Smyslem vstupní části je stanovit určité charakteristiky společné všem příslušníkům Pražského kruhu a uvedením současných autorů píšících německy a k Praze se v širším smyslu vztahujícím pak přesněji interpretovat autorčino místo ve stále existující pražské německé literatuře. Smysl hlavní části je v analýze textů Lenky Reinerové, jak je uvedeno v počátečních větách anotace.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pražská německá literatura

Pražský kruh (Kruh)

Praha

Lenka Reinerová

Memoárová próza

Obraz ženy (žena)

SOUPIS ZKRATEK

t. r. – tohoto roku

ČR – Česká republika

SRN – Spolková republika Německo

SS – Schutzstaffeln, nacistické Ochranné oddíly

UK – Univerzita Karlova

USA – United States of America, Spojené státy americké